

Έταιρεία Φυκιών Μελετῶν

ΣΕΛΙΔΕΣ
ΠΤΗ ΦΥΚΙΔΑ

Χαλκοῦν Φωκέων 357 - 346 π.Χ.

Άμφισσα

2000

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΕΛΙΔΑΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ
Έκδιδεται κάθε τρίμηνο
Τεύχος 95, Ιούλιος - Σεπτέμβριος 2000

**ΙΑΡΥΤΗΣ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ**

: Έταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν
Πανούργα 1, Άμφισσα, Τ.Κ. 331 00
Τηλέφωνο: (0265) 28.102

**ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΓΑΗΣ**

: Νικόλαος Δ. Καστανᾶς
Όδος 5/42 Σ.Ε., δρ. 1 - Άμφισσα
Τ.Κ. 331 00, Τηλ. (0265) 28.139 - 28.991

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

: Κώστας Σανιδᾶς
Τιασσινών 6, Μοσχάτο
Τ.Κ. 18543, Τηλ. (01) 9414.233

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ : Γεώργιος Κουτσοκλένης, Πρόεδρος Ε.Φ.Μ.
αιδ. Ταξ. Γκιούλος, Άντιπροεδρος »
Ήλιας Δημητρέλος, Γραμματέας »
Γεώργιος Καραΐνδρος, Ταμίας »
Φανή Φουσέκη, Έφορος »
Μαρία Τριάντη, Μέλος Δ.Σ. »
Άθαν. Δημόπουλος, »

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ: 1. Η 8η πληγή, 2.Τό Τουλασίδι	1/4037
Η ΠΕΡΙΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΕΒΑΙΑ ΤΣΕΛΕΜΗ ΣΤΑ ΣΑΛΩΝΑ, τῆς Ἐφης Μπακολουκᾶ	5/4041
ΧΙΝΟΠΩΡΑ ΣΤΗΝ ΟΡΕΙΝΗ ΔΩΡΙΔΑ, τοῦ Γιάννη Ἡλιοπούλου	19/4055
ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΤΗΣ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤ/ΣΗΣ ΦΩΚΙΔΑΣ, τοῦ Γ. Ἡλιοπούλου	27/4063
ΦΩΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ: 1. Ό Κτίστης - Μαραγκός, 2. Ό Κεραμιδᾶς, τοῦ Γ. Κουτσοκλένη	33/4069
ΤΟΥ ΠΛΑΣ ΚΩΣΤΑ Μ' ΤΟΥ ΜΠΛΑΡ; τοῦ Ζάχου Ξηροτύρη	37/4073
ΟΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΩΝ «ΑΣΤΑΡΙΩΝ», τῆς Ρούλας Λιάσκου	41/4077
ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΗΣ ΧΑΡΜΑΙΝΑΣ.	
ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ, τοῦ Παν. Ε. Πουρνάρα	43/4079
Ο ΛΑΓΟΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΕΑ, τοῦ Εὐθ. Χ. Ταλάντη	45/4081
ΡΟΥΜΕΛΗ: Η ΓΕΝΕΤΕΙΡΑ ΤΟΥ «ΟΧΙ», τοῦ Δ.Κ. Κουτσουλέλου	51/4087
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ:	
Έτιμήθη δ τίμος καὶ ἀθρούβος καλλιτέχνης καὶ λογοτέχνης Κ. Κ. Λιάσκας	55/4091
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ: ΔΗΜ. Κ. ΚΟΙΤΣΟΥΛΑΕΛΟΥ, «ΣΥΓΚΟΜΙΔΗ»	
ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΙΓΑΛΟΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΥΘΥΝΗΣ (ἄρθρα, δοκίμια, μελετήματα καὶ βιβλιοκριτικά σημειώματα),	
τοῦ Ζάχου Ξηροτύρη	59/4095
ΙΣΤΟΡΙΟΛΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ: ΠΑΡΝΑΔΩΡΙ: γ' - δ' τοῦ ΓΕΝΙΚΟΣ	61/4097
ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ	64/4100

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ

1. Η 8η ΠΛΗΓΗ

Ἡ φύσις, αὐτό τό μεγάλο δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, τό τόσο πλούσιο, τό τόσο γεμάτο, τό τόσο δυνατό, τό τόσο σοφό καὶ ἐκφραστικό, ἃν εἰχε σημεῖα ἐκφράσεως ὅπως στή γλῶσσα μέ τὴν ὁποίᾳ συνεννοῦνται οἱ ἀνθρώποι, τότε ἀσφαλῶς θά εἰχε γιά ἐρωτηματικό τά κύματα, γιά ἀποσιωπητικά τ' ἀστέρια καὶ τά δένδρα γιά θαυμαστικά.

Ναί! Πῶς νά μή θαυμάσει κανείς τό μεγαλεῖο αὐτό τῆς φύσεως πού λέγεται δένδρο; Πῶς νά μή θαυμάσει τή σοφία μέ τὴν ὁποίᾳ συλλαμβάνεται, φυτρώνει, μεγαλώνει καὶ ζεῖ γιά νά προσφέρει στόν ἀνθρώπο τά τόσα πολλά ἀγαθά;

Σκεφθεῖτε δτι τό ξύλο, δηλαδή τό δένδρο, ἀντιπροσωπεύει τήν ὄλη μόνο του. Γλοτομῷ σημαίνει τέμνω τήν όλην. Άπ' αὐτό βγαίνει ἀκόμα τό πόσο μεγάλη ἀξία ἔχει τό δένδρο.

Τόν εὐεργετικό ρόλο τοῦ δάσους, τῶν πολλῶν δηλαδή δένδρων μαζί καὶ τῶν διαφόρων ὄντων τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου πού ζοῦν μέσα σ' αὐτό, στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου θά τόν καταλάβουμε, χωρίς νά καταγράψουμε ἡ νά ἀναλύσουμε τίς ἀμεσες καὶ ἔμμεσες ώφέλειές του, ἃν θυμηθοῦμε δτι οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες πίστευαν πώς τά δένδρα ἔχουν ψυχή τήν «ἀμανδρυάδα» ἡ τήν «νύμφη» τους, ἡ ὁποίᾳ ἔκλαυγε καὶ ὀδυρόταν δταν δένδρο της.

Οι νεοέλληνες πιστεύουν δτι ὅποιος φυτεύει χλια (1.000) δένδρα ἔξασφαλτεῖ τόν παράδεισο.

Καὶ δμως ἀντί νά προσπαθεῖ ὁ καθένας μας νά φυτέψει ἔστω καὶ ἔνα δένδρο, ὑπάρχουν μερικοί πού βάζουν φωτιά γιά νά γίνουν στάχτη χιλιάδες δένδρα, χιλιάδες στρέματα μέ δένδρα. Είτε γιατί ὀπό ὀφέλεια πέταξε τό τσιγάρο του¹, ἡ προσπάθησε νά καθαρίσει ἀπ' τ' ὀγρια ζιζάνια τό χωράφι του, είτε γιατί εἰχε φυχολογικά προβλήματα, δπως οι πυρομανεῖς, είτε γιατί ήθελε νά κερδίσει ἔνα οἰκόπεδο καὶ ἀκόμα είτε γιατί ἔστι τόν ὀδήγησαν ξένα συμφέροντα - κτύπημα

1. Οι παληοί ἔσβυναν τό τσιγάρο τους μέσα στή χούφτα του, οι δέ τσοπάνηδες ἔχωνταν τή φωτιά μέσα στή γῆ γιά νά ἀποφύγουν τά δυσάρεστα.

τουρισμοῦ ἡ κτύπημα τῆς ἀμύνης καὶ τῆς ἀσφάλειας τῆς χώρας -, δποιος κι' ἀν εἰναι δ λόγος πού τόν ἔκανε νά βάλει φωτιά, πρέπει νά ὀντιμετωπίζεται μέ τόν πλέον αὐστηρό τρόπο. Πιό αὐστηρά κι' ἀπ' τόν ἐπαγγελματία δολοφόνο, ἀφοῦ αὐτός δολοφονεῖ, ἐν ψυχρῷ, ἔνα δλόκληρο κράτος. Καὶ δέν πρέπει γιά τό χατήρι τῆς δποιασδήποτε δημοκρατίας, νά ἐπιτρέπουμε στούς ἐμπρηστάς νά δροῦν σχεδόν ἀνενόχλητοι.

"Ἔχουν κατακαεῖ τά περισσότερα δάση στή χώρα μας καὶ δέν πιάστηκε κανείς ἡ ἀν κάποιος χαζός πιάστηκε δέν ἀκούσαμε ποιά τιμωρία τοῦ ὑποβλήθηκε.

Πρόσφατα κάηκε καὶ ἡ ὑπόλοιπη Σάμος καὶ ἡ κυβέρνηση θά ἀποζημιώσει, λέει, τούς πληγέντες. Δέν μᾶς εἶπε ὅμως κανείς ποιός θά ἀποζημιώσει αὐτή τή Σάμο... «τόν εύλογημένο τόπο», δπως τόν ἔλεγαν γιατί είχε πολλά καὶ ὅμορφα δάση, τώρα πού ἀπογυμνώθηκε ἀπ' αὐτά, τώρα πού τό θερμότερο ἄλλαξε τό μέτρημά του καὶ τό μέν καλοκαίρι θά δείχνει 4 - 5 βαθμούς περισσότερους ἀπ' δ,τι ἔδειχνε, τό δέ χειμῶνα 2 - 3 ψυχρότερους.

'Ἔδω γεννᾶται ἡ πρώτη ἀπορία καὶ μακάρι κάποιος νά μᾶς τήν ἔλυνε.

Οι ἀπλοί πολίτες ἥθελαν νά ἐπισκευθοῦν ἐφέτος τό νησί αὐτό γιά νά προλάβουν νά τό δοῦν πρίν ἡ φωτιά ἀφανίσει καὶ τήν τελευταία ὁμορφιά του. Οι ἀπλοί πολίτες δηλαδή ἥταν βέβαιοι ὅτι καὶ ἐφέτος θά γινότανε προσπάθεια γιά νά ἀφανισθεῖ καὶ τό τελευταίο πράσινο ἀπ' τό νησί αὐτό. Οι ἀρμόδιοι δέν τό ἥξεραν; δέν τό ὑποπτεύτηκαν; Καὶ ἀκόμα δέν ἔχουν ἀκούσει ὅτι ἡ φωτιά σβύνει MONO ἡ μέ ἔνα πάτημα, ἡ μέ ἔνα φύσημα ἡ μέ ἔνα ποτήρι νερό καὶ πώς δέν σβύσει μέ τά παραπάνω μέσα θά σβύσει ὅποτε αὐτή θελήσει καὶ ὅχι ὅποτε θελήσει δ ἀνθρωπος, δσα κι' ἀν διαθέτει μέσα; "Ἄρα δέν χρειάζονται πολλά μέσα κατάσβεσης μιᾶς φωτιᾶς, ἄλλα μόνο πρόληψις χρειάζεται καὶ ὑπάρχουν πολλά τέτοια μέτρα. Γιατί ὅμως δέν τά παίρνουμε καὶ ἀφήνουμε ἐντελῶς ἀνενόχλητους αὐτούς τούς φονιάδες, τούς δολοφόνους τοῦ κράτους μας καὶ τῆς φυλῆς μας νά δροῦν ὅπως δροῦν;

Καὶ ἡ δεύτερη ἀπορία μας εἰναι: Ποιός θά δικάσει αὐτούς τούς ὑπεύθυνους καὶ δέν ἐννοῶ αὐτούς πού βάζουν τή φωτιά, ἄλλα αὐτούς πού τούς ἐπιτρέπουν γιά νά μή πω διευκολύνουν νά τήν βάλουν; Ποιός;...

Γ.Ν.Κ.

2. ΤΟ ΤΟΥΛΑΣΙΔΙ

”Έχουμε καί ἄλλοῦ γράψει ότι Σάλωνας χωρίς Χάρμαινα δέν είναι δυνατόν νά ἐννοηθεῖ, ἀλλά καί Χάρμαινα χωρίς τό Τουλασίδι πῶς νά τήν φαντασθεῖ κανείς;

Λοιπόν αύτό τό δύμορφο κτίριο, τό Τουλασίδι, πού βρίσκεται δίπλα στόν μεγάλο, διπλό πλάτανο τῆς Χάρμαινας, πού τόση δροσιά χαρίζει σ' δποιον στόν ίσιο του κάθεται γιά νά θυμηθεῖ περασμένα μεγαλεῖα τῆς Ιστορίας τῆς Χάρμαινας, αύτό λέω τό Τουλασίδι, ἐπειδή είχε τήν ἀτυχία νά χαρακτηρισθεῖ ως διατηρηταίο κινδυνεύει νά ἔχει τήν τύχη ὅλων τῶν γύρω του ἄλλων κτιρίων, παλαιῶν βυρσοδεψίων, δηλαδή τήν κατάρρευση.

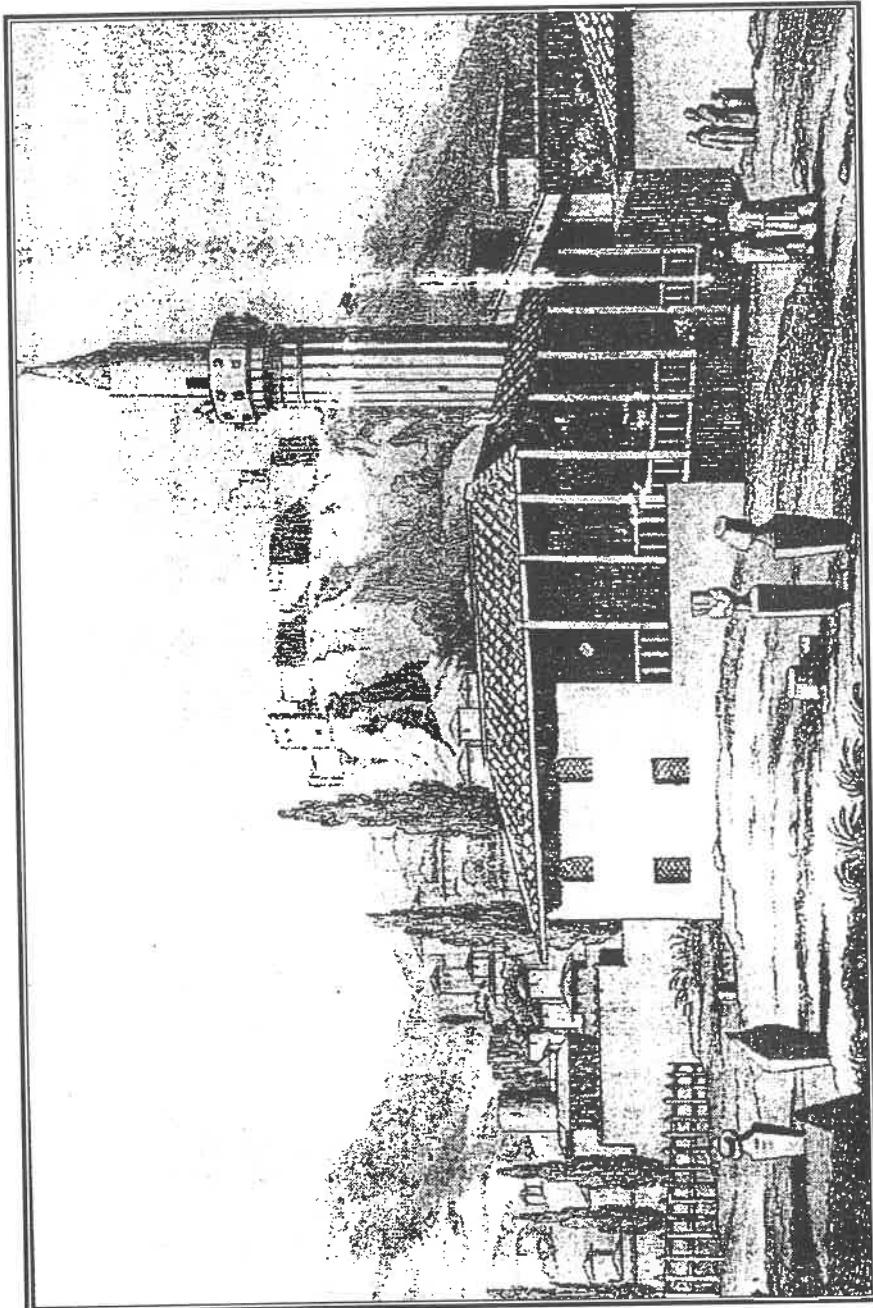
Βέβαια ἐδῶ δέν θά καταρρεύσει τό κτίριο γιατί είναι κτισμένο μέτρα, ἀλλά μόνο ή σκεπή του, ή δποιά είναι ἀπό κεραμίδι.

Σήμερα τά «καλάνια» τῆς σκεπῆς είναι γεμάτα, ἐντελῶς κλεισμένα ἀπό τά φύλλα τοῦ διπλανοῦ πεύκου καί τοῦ πλατάνου, μέ ἀποτέλεσμα τό νερό τῆς βροχῆς νά μή μπορεῖ νά φύγει καί μπαίνει μέσα, μέ ἀποτέλεσμα νά σαπίσει ή ξύλεια.

Ἐν δψει τοῦ φθινοπώρου μέ τά πρωτοβρόχια του, πρέπει νά γίνει ὀμέσως τό ἀπαιτούμενο «ξανάσουρμα», γιά νά ἀποφευχθοῦν οἱ μεγαλύτερες ζημιές, στή σκεπή καί διατηρηθεῖ τό... διατηρηταίον.

Οι ἀρμόδιοι ἀς τό ἐπισκεφτοῦν γιά νά διαπιστώσουν... «τοῦ λόγου τό ἀσφαλές» καί ἀς μήν ἀφήσουν νά γίνει... ή τρίχα τριχά.

F.N.K.

Ηδη τῆς Αυγούστου (Σεπτεμβρίου). Λήφθειρα E. DODWELL

Ἡ περιήγηση τοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ στά Σάλωνα

τῆς Ἐφης Μπακολουκᾶ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ πρώτη ούσιαστική γνωριμία τῆς Εύρωπης μέ τὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα γίνεται μέσα ἀπό τὰ κείμενα τῶν περιηγητῶν. Ἡ Ἑλλάδα ως κοιτίδα ἐνός πανάρχαιου πολιτισμοῦ κατέχει σημαντική θέση στήν κίνηση τῶν Εύρωπαίων περιηγητῶν πρός νέους τόπους. Ἡ κίνηση αὐτή, πού ἀρχίζει ἀπό τὸν 15ο αἰῶνα, συνεχίζεται καὶ γίνεται πιό ἔντονη τοὺς ἐπόμενους αἰῶνες μέ ἀποκορύφωμα τὸν 19ο αἰῶνα, διπότε πλῆθος ἔξινων περιηγητῶν ἐπισκέπτονται τὴν χώρα μας.

Τό περιεχόμενο καὶ ἡ ἀξία τῶν περιηγητικῶν κειμένων ποικίλλει ἀνάλογα μέ τῇ μόρφωσῃ, τὴν πρόθεση καὶ τὰ ἐνδιαφέροντα αὐτοῦ πού γράφει. Κατά τή μακρά περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας τὴν Ἑλλάδα ἐπισκέφθηκαν πολλοί ἔνοι περιηγητές¹ τά ἔργα τῶν ὅποιων ἀποτελοῦν σπουδαία ἱστορική πηγή γιά τά χρόνια αὐτά. Οἱ περιηγητές αὐτοί προέρχονται συνήθως ἀπό τὴν Εύρωπη καὶ ταξιδεύουν στήν ὑπόδουλη Ἑλλάδα κινούμενοι κυρίως ἀπό ἀρχαιοδιψικό ἐνδιαφέρον. Τά ὅθωμανικά καὶ ἐλληνικά πράγματα δέν τούς ἀφήνουν ἀδιάφορους, ἀλλά τ' ἀντικρίζουν ὡς Εύρωπαιοι. Μέ ἐντελῶς διαφορετική πρόθεση ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα ὁ μοναδικός μή Εύρωπαιος περιηγητής, ὁ Τούρκος Ἐβλιά Τσελεμπῆ (Evliya Celebi 1611 - 1684), πού ἀτενίζει τά πράγματα στήν Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα ως Ὁθωμανός καὶ Μουσουλμάνος.

1. Beauzour Félix, Bartholdy J.L.S. (*Voyage en Grèce fait dans les années 1803 et 1804 t. 1 - 2, Παρίσι 1807*), Fanelli Francesco (*Atene Attica, Descritta da suoi principii sino all' acquisto fatto dall' arni venete nel 1687, Venezia 1707*), Guillet André Georges (*An account of a late voyage to Athens... London 1676*) κ.ἄ.

2. Τό πλῆρες ὀνοματεπώνυμό του είναι EVLIYA MEHMET ZİLH, Ἐβλιά Τσελεμπῆ σημαίνει πολύξερος κύριος, ἐνῷ κατά ὄλλους Ἐβλιά ὁ ἀρχοντάνθρωπος.

‘Ο Ἐβλιά Τσελεμπῆ καὶ τό ἔργο του

‘Ο Ἐβλιά καταγόταν ἀπό μία οἰκογένεια πού ἔχωριζε μέσα στίς οἰκονομικοκοινωνικές συνθήκες τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Παιδί τῆς Αύλης, τῶν Ἀνακτόρων καὶ τῆς ἀρχουσας τάξης, ἀνατράφηκε μὲ τὸ δραμα πού προσέφερε ἡ Αύλη τοῦ σουλτάνου. Χάρη στὴν ὑποστήριξη τοῦ θείου του (πού ἔφτασε νά γίνει Μεγάλος Βεζίρης) πέρασε τὰ διάφορα στάδια τῆς διοικητικῆς καὶ στρατιωτικῆς ιεραρχίας καὶ πῆρε μέρος σέ διάφορες διπλωματικές ἀποστολές καὶ πολεμικές ἐπιχειρήσεις. Τό γεγονός αὐτό τοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νά γνωρίσει ὅλες σχεδόν τίς γωνιές τῆς ἀπέραντης Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, πού τότε ἀπλωνόταν ἀπό τὸν Περσικό κόλπο ὡς τὰ πρόθυρα τῆς Βιέννης καὶ νά ίκανοποιήσει ἔτσι τό πάθος του γιά τὰ ταξίδια καὶ τίς περιηγήσεις. Τίς ἐντυπώσεις του ἀπό τίς περιοχές πού ἐπισκέφθηκε τίς κατέγραψε σέ δέκα τόμους¹ πού διποτελοῦν τό ἔργο του, γνωστό ὡς Σεγιαχατναμέ (SEYAHATNAME), δηλαδή «Οδοιπορικόν».

‘Ο δγδοος τόμος τοῦ ἔργου του περιλαμβάνει τὴν ἀνά τὴν Ἑλλάδα περιήγησή του. Τό 1668² ὁ Ἐβλιά, ἐφοδιασμένος μέ σουλτανικό φιρμάνι καὶ ἐπιστολή τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ γιά νά τύχει κάθε ἥμικης όλικῆς διευκόλυνσης ἀπό τίς κατά τόπους τουρκικές ἀρχές, ἀναχωρεῖ ἀπό τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἐπισκέπτεται διαδοχικά τή Θράκη, τή Μακεδονία, τή Θεσσαλία, τὴν Ἀνατολική Στερεά Ἑλλάδα, τὴν Εύβοια, τὴν Ἀττική, τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν Κρήτη ἐπισκέπτεται

1. Οἱ πρῶτοι ἔξι τόμοι τοῦ «Οδοιπορικοῦ» ἐκδόθηκαν ἀπό τό 1896 μέχρι τό 1900 ἀπό τὸν Ἀχμέτ Δζεβδέτ βέη, διευθυντή καὶ ἰδοκτήτη τῆς ἐφημερίδας «Ἴκδάμ» μέ ἐπιμέλεια τοῦ τουρκολόγου καθηγητῆ Νετζίπ Άσήμ βέη, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι τόμοι δημοσιεύτηκαν μετά τὴν τουρκική μεταπολευση τοῦ 1908/9. Στὴν Ἑλλάδα ὁ Ἐβλιά ἔγινε γιά πρώτη φορά γνωστός μέ τὴν δημοσιεύσεια στά «Ἐλληνικά» μετάφραση τῶν περὶ Ἀθηνῶν κεφαλαίων του ἀπό τὸν κ. Δ. Τζώρτζολγου.

2. ‘Ο ἀκριβῆς καθορισμός τοῦ ἔτους διελεύσεως τοῦ Ἐβλιά Τσελεμπῆ ἀπό τὴν Ἑλλάδα δέν εἶναι εὔκολος. ‘Ο Μπίρης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ περιήγηση τῆς Ἑλλάδας ἔγινε ἀπό τό 1667 ἔως τό 1669, ἐνῶ ὁ Hidrioglu ἀπό τό 1668 ὡς τό 1670. Κανένας δμως ἀπό τοὺς δύο μελετητές δέν ἔξηγει πῶς καθόρισε τά ἔτη αὐτά. Αδικαιολόγητα ἐπίσης καὶ ὁ Menage (Egrivoz, Encyclopédie de l' Islam 2, 1965) θεωρεῖ ἔτος ἐπίσκεψης τοῦ Εὐρίπου (Χαλκίδα) τό 1670. Διαφωτιστική εἶναι μία ἐσωτερική πληροφορία: στό περὶ Ναυπάκτου κεφάλαιο μνημονεύει τὸν θάνατο τοῦ σαντζάκη μπεη Ναυπάκτου Ντουράχ δ ὅποιος γνωρίζουμε ἀπό ἄλλες πηγές ὅτι φονεύθηκε στίς 8 Μαρτίου 1668, ὀπότε ὀδηγούμαστε στό συμπέρασμα ὅτι ἐπισκέφθηκε τή Δυτική Στερεά Ἑλλάδα τό 1668.

κάποια νησιά τῶν Κυκλαδῶν καὶ πάλι τήν Πελοπόννησο, τή Δυτική Στερεά Ἐλλάδα, τή Λευκάδα, τήν Ἡπειρο, τήν Ἀλβανία καὶ μέσῳ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἐπιστρέφει μετά ἀπό δύο χρόνια στήν Κωνσταντινούπολη.

Ἡ περιήγηση τοῦ Ἐβλιὰ στήν Στερεά Ἐλλάδα, Ἀνατολική καὶ Δυτική, πραγματοποιεῖται κατά τή διάρκεια τοῦ 1668. Συγχεκριμένα ἐπισκέπτεται τόν Δομοκό, τή Λαμία (Ιζυτίν), τήν Υπάτη (Πατραζίκ), τίς Ιαματικές πηγές τῶν Θερμοπυλῶν, τήν Μενδενίτσα (Μοντενούτζ), τήν Χαιρώνεια, τή Λειβαδιά, τή Θήβα (Ιστίφα), τήν Χαλκίδα (Εύριπον), τήν Κηφισιά, τήν Ἀθήνα καὶ τά Μέγαρα. Ἐπιστρέφοντας ἀπό τόν Χάνδακα (Ηράκλειο Κρήτης) τόν Σεπτέμβριο τοῦ ἔδιου χρόνου ἐπισκέπτεται τά Σάλωνα καὶ στή συνέχεια κατευθύνεται στό Καρπενήσι, τή Ναύπακτο, τό Ἀντίρριο καὶ τό Μεσολόγγι.

Ἴστορία τῆς πόλης τῶν Σαλώνων τόν 17ο αἰ.

Ἡ Ἀμφισσα ἡ ὅποια τότε (17ο αἰ.) δονομαζόταν Σάλωνα¹ καὶ στήν περιοχῇ τῆς δοποίας βρίσκεται τό σημαντικό πανελλήνιο Ἱερό τῶν Δελφῶν, περιλαμβάνεται συχνά στά ταξίδια τῶν περιηγητῶν. Ὁ Ἐβλιά Τσελεμπῆ βέβαια δέν ἔχει ἀρχαιολογικά ἐνδιαφέροντα γι' αὐτό δέν ἐπισκέπτεται τούς Δελφούς, ὅπως ἔκαναν πάντα οἱ ἄλλοι

1. Τό ζήτημα τῆς ἐτυμολογίας τοῦ μεσαιωνικοῦ τοπωνυμίου Σάλωνα ἀπασχόλησε κατά καιρούς πολλούς μελετητές. Ὁ Σάθας ἀποδέχθηκε ἀνεπιφύλακτα δτι τό δονομα προῆλθε ἐκ τοῦ «Σαλονήκη» δεχόμενος δλα δσα γράφονται στό χρονικό τοῦ Γαλαξειδίου. Μαζί του συμφώνησαν καὶ ὁ Μιλλερ καθώς καὶ ὁ Ἰστορικός Λάμπρου καὶ μερικοὶ μεταγενέστεροι. Σύμφωνα μ' ὀπούς οἱ Φράγκοι ἡταν αὐτοί πού ἔδωσαν τό νέο δῆμα, πρᾶγμα πού δέν εὑσταθεὶ ἐφόσον γνωρίζουμε δτι οἱ Φράγκοι ἀποκαλοῦσαν τήν πόλη *«Λά Σόλη»*. Ἄλλοι ἐρευνήτες ὅπως οἱ Μένανδρος, Ἀμαντος, Γεωργακᾶς, Παπαχριστοδούλου κ.λπ. θέλησαν νά ἐτυμολογήσουν τόν τύπο *«Σάλωνα»* δτό τό *«Ἐσω Ἀλώνια»*. Ὁ Χρ. Κούσουλας ὑποστήριξε δτι τό τοπωνύμιο είναι ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ δτι προῆλθε ἀπό μετοικεσία Ἀλβανῶν κατοίκων τῆς Δαλματικῆς πόλης Σαλόν. Ήστόσο καμιά τέτοια μετοικεσία δέν ἐπιβεβαιώνεται ιστορικά. Πιθανότερη ἐκδοχή θεωρεῖται αὐτή σύμφωνα μέ τήν δοποία τό τοπωνύμιο *«Σάλωνα»* ὑπῆρξε παραφθορά τοῦ *«Σόλων»* πού προῆλθε ἀπό τόν τίτλο τοῦ Ἐπισκόπου Δελφῶν καὶ Χριστοῦ, δο ποίος μετά τήν καταστροφή τῆς Ἀμφισσας ἀπό τούς Βούλγαρους ἐπεξέτεινε τή δικαιοδοσία του σ' δλο τό Κρισσαίο πεδίο καὶ μετέθεσε τήν ἔδρα του στή θέση δπου βρισκόταν ἡ ἀρχαία Ἀμφισσα.

περιηγητές¹. Τά Σάλωνα δύμας ήταν κατά τήν τουρκοκρατία σημαντικό κέντρο τῆς Στερεᾶς Έλλάδας τόσο ἀπό οἰκονομικῆς ἀπόφεως, λόγω τοῦ ἔξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς ἑλιᾶς, δύσο καὶ ἀπό στρατηγικῆς, καθώς βρισκόταν σέ δύχυρο σημείο, πού ἥλεγχε τό σημαντικό γιά τή δυτική Έλλάδα δρόμο, πού συνδέει τή βόρεια μέ τή Νότια Έλλάδα. Γι' αὐτό καὶ συνδέεται μέ σημαντικά γεγονότα τῆς Έλληνικῆς Ἰστορίας, ἀρχαίας καὶ νεώτερης (ύπηρξε μητρόπολη τῶν Εσπερίων Λοχρῶν στήν Ἀρχαιότητα, καί πρωτεύουσα τῆς Ἀνατ. Χέρσου Έλλάδος στήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821).

Ο 'Ἐβλιά Τσελεμπή ἐπισκέπτεται τά Σάλωνα τό 1668, ἐνώ δ' Α' Τουρκοβενετικός πόλεμος, πού συντάραξε τήν Ἀνατ. Μεσόγειο καὶ διήρκησε εἴκοσι τέσσερα δλόκληρα χρόνια (1645 - 1669), βρίσκεται πρός τό τέλος του. Ή κατάληξη του σήμανε πανωλεθρία, οἰκονομική καταστροφή καί ἀπώλεια τῆς Κρήτης γιά τήν Βενετία. Ή ἐπιθυμία δύμας τῶν Βενετῶν ν' ἀνακτήσουν τήν Κρήτη ὁδήγησε στόν Β' Τουρκοβενετικό πόλεμο (1684 - 1699). Μετά τό 1687 καὶ τήν ἄλωση τῶν Πατρῶν ὀναπτύσσουν ἐντονότερη δράση, καθώς οἱ Ἑλληνες τάσσονται στό πλευρό τῶν Βενετῶν καί περνοῦν πολλές δοκιμασίες. Οἱ ἐχθροπροαξίες στή Στερεά Έλλάδα σταματοῦν τό 1698 καί μέ τή συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς, πού σφράγισε τόν Τουρκοβενετικό πόλεμο, δλόκληρη ἡ περιοχή περνᾶ καὶ πάλι στήν ἔξουσία τῶν Τούρκων. Εἶναι δύμας ἀξιοσημείωτο τό γεγονός ὅτι κατά τή διάρκεια τοῦ Τουρκοβενετικοῦ ὀγῶνα στή Ρούμελη, τά Σάλωνα δέν ἀπέκτησαν Βενετούς διοικητές, ἀντίθετα ἡ τοπική διοίκηση ἔμεινε στούς διπλαρχηγούς τῆς Ρούμελης καὶ τόν ἐπίσκοπο Φιλόθεο.

Η τουρκική κυριαρχία στά Σάλωνα κράτησε 424 χρόνια ξεκινώντας ἀπό τό 1397, ὀπότε δ σουλτάνος Βαγιαζήτ ἔγινε κύριος τῶν Σαλώνων. Τόν 160 καὶ 170 οἰώνα τά Σάλωνα εἶναι ἔνα ἀπό τά ἀξιολογότερα ἐμπορικά κέντρα στήν Έλλάδα. Τό 1660, λίγα χρόνια δηλαδή πρίν τήν ἐπίσκεψη τοῦ Ἐβλιᾶ, σεισμός πλήγτει τά Σάλωνα καὶ τό Γαλαξείδι, μέ μεγάλες ζημιές καὶ πολλά θύματα. Τήν ἵδια ἐποχή, καὶ συγκεκριμένα κατά τό χρονικό διάστημα 1640 - 1668, τά παράλια δοκιμάζονται ἀπό τόν περίφημο ἀρχιπειρατή Ντουρατζῆ μπέη. Γνω-

1. Κυριάκος δ Ἀγκωνίτης, Spon καὶ Wheler, Chandler, Fauvel, Miller εἶναι μερικοί ἀπό τούς ξένους περιηγητές πού ἐπισκέφτηκαν τούς Δελφούς (βλ. ΔΕΛΦΟΙ, Αναζητώντας τό Χαμένο Ίερό, 'Ecole Francaise d' Athènes - Εφορεία Ἀρχαιοτήτων Δελφῶν, Ἐκδ. Β. Γιαννίκος - Β. Καλδῆς Ο.Ε.).

ρίζουμε όκομη ότι στά μέσα τοῦ 17ου αιώνα οἱ πρόκριτοι τῶν Σαλώνων εἶχαν ζητήσει ἐπανειλημμένως νά χρίσουν ἐπίσκοπό τους τὸν λόγιο δάσκαλο Νικόδημο Καβάσιλα, ἐνῷ γύρω στά 1640 ζοῦσε στά Σάλωνα δὲ λόγιος Γεράσιμος, πού διατηροῦσε ἀλληλογραφία μέ πολλούς διανοούμενους τῆς ἐποχῆς καὶ πιθανῶς ὑπῆρξε δὲ δάσκαλος τῆς πόλης, ἃν καί δέ γνωρίζουμε μέ βεβαιότητα ἐάν ἔκεινη τήν ἐποχὴ λειτουργοῦσε σχολεῖο στά Σάλωνα. Ἀγνωστα παραμένουν καί τά δονόματα τῶν χριστιανῶν προκρίτων τῆς πόλης.

Περιγραφή τῶν Σαλώνων ἀπό τόν Ἐβλιά Τσελεμπῆ

Ο Ἐβλιά Τσελεμπῆ τό 1668 φεύγει μέ πλοϊο ἀπό τό Μοριά¹ καί μέ τίς πιό καλές καιρικές συνθῆκες μπαίνει στόν κόλπο τῆς Ἰνέμπαχτης² τήν ἐποχή πού τρυγοῦσαν τ' ἀμπέλια (Σεπτέμβριος), ὅπως ὁ Ἰδιος γράφει στό κείμενό του. Οι ταξιδιῶτες, ἀνάμεσά τους καί ὁ Ἐβλιά, προτιμοῦσαν τή θάλασσα γιά τίς μετακινήσεις τους, γιατί ἡ χερσαία διαδρομή (μέσω Λιβαδειᾶς) ἦταν ἐπικίνδυνη ἔξαιτίας τῶν ληστῶν, ἀλλά καί κοπιαστική³. Ο Ἐβλιά ἀποβιβάστηκε στό λιμάνι τῶν Σαλώνων, τή λεγόμενη Σκάλα τῶν Σαλώνων, ὅπως τήν ἀναφέρουν οἱ περιηγητές, στό δυτικό τμῆμα τοῦ κόλπου τῆς Ἰτέας⁴. Ο Τοῦρκος περιηγητής διαπιστώνει πώς στό λιμάνι τῶν Σαλώνων δέν ὑπάρχει ἴμαρέτ ἡ ἄλλο δημόσιο κτίριο ἐκτός ἀπό ἕνα χάνι καί ἀποθήκες, κάτι τό ἀναμενόμενο ἐφόσον δέν πρόκειται γιά οἰκισμό, ἀλλά γιά ἀπλή Σκά-

1. Κατά τόν Μεσαίωνα ἡ Πελοπόννησος ὀνομάστηκε καί Μωρέας ἡ Μωρέας ἡ Μοριάς. Ἡ λέξη Μοριάς προέρχεται ἡ ἀπό τά μοῦρα πού καλλιεργοῦντον πολύ ἡ ἀπό τή σλαβική λέξη μόριε πού σημαίνει θάλασσα, πού είναι τό πιθανότερο.

2. Κόλπος τῆς Ἰνέμπαχτης (Ναυπάκτου). Μετά τή Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου τό 1571, δ σημερινός Κορινθιακός κόλπος ὀνομάστηκε ἀπό τούς Ἐνετούς κόλπος τῆς Ναυπάκτου.

3. Αὐτό ἵσχε καί γιά τούς ἐπόμενους αἰώνες, καθώς ὄκομη καί στόν αἰώνα μας (μέχρι τό 1949) ὑπῆρχε δρομολόγιο πού συνέδεε διά θαλάσσης τόν Πειραιᾶ μέ τήν Ιτέα.

4. Στή θέση αὐτή χτίστηκε ἀργότερα, τό 1870, ἡ Ιτέα. Ἄλλοι περιηγητές, ὅπως ὁ Σρόπ, ἀποβιβάστηκαν στούς Πενταγιούς, τό σημερινό Γαλαξείδι (τό σημαντικότερο ιστορικά λιμάνι τοῦ κόλπου τῆς Ιτέας). Τό ἀρχαίο λιμάνι, ἡ Κίρρα, βρισκόταν στό ἀνατολικό τμῆμα τοῦ κόλπου.

λα, ἐνῶ ἐπί πλέον εἶναι μιά ἐποχή πού οἱ παραλιακές θέσεις τῆς περιοχῆς ἔχουν ἐγκαταλειφθεῖ ἐξαιτίας τῆς πειρατίας καὶ τῶν σεισμῶν.

Οἱ Ἐβλιά συνεχίζοντας τό ταξίδι του ὑστερα ἀπό τετράωρη πορεία¹ σ' ἐναν ἀνηφορικό δρόμο πρός τὴν ἐνδοχώρα φτάνει στὸν κασαμπᾶ τῶν Σαλώνων. Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα πού μᾶς δίνει τὸ Ὄδοιπορικό του πρόκειται γιά ἐνα καζᾶ ἑκατόν πενήντα ἀκτούς, πού ὑπάγεται στὸ σαντζάκ τοῦ Ἐγρυπόζ, περιλαμβάνει πλούσια χωριά, ἐνῶ εἶναι καὶ βακούφι τῆς Ἀϊσέ Σουλτάν. Ἀπό ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου του μαθαίνουμε πώς ἡ Στερεά Ἐλλάδα χωρίζόταν σέ τρια σαντζάκια (νομούς): τοῦ Εύριπου (πού περιλαμβάνει τὴν Εὔριπο (Χαλκίδα), τῆς Ναυπάκτου (πού περιλαμβάνει τὴν Ναυπακτία, τὸ Καρπενήσι, τὴν Υπάτη καὶ τὸ Δομοκό), μέ πρωτεύουσα τὴν Ναύπακτο καὶ τοῦ Κάρλελι (πού περιλαμβάνει τὴν Αίτωλία καὶ τὴν Ἀχαρνανία), μέ πρωτεύουσα τὸ Ἀγγελόχαστρο. Τά Σάλωνα ἀπό τὴν πρώτη περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας ἀποτελοῦσαν ἔδρα μπέη, πού ὑπαγόταν στὸ πασαλίκιο τῆς Χαλκίδας (Εύριπου). Ἀκόμη καὶ μετά τὴν ἀλωση τῆς Ναυπάκτου τὸ 1499 (δόποτε τὸ Λιδωρίκι ἀποσπάστηκε ἀπό τὴν περιοχή καὶ μαζί με τὸ Μαλανδρίνο ἀποτέλεσε τμῆμα τοῦ πασαλικίου τῆς Ναυπάκτου), τά Σάλωνα ἔξαλολούθησαν νά ὑπάγονται διοικητικά στὸ σαντζάκ τοῦ Εύριπου. Ἡ περιοχὴ τῶν Σαλώνων ἦταν ἀρκετά πλούσια χάρις στὴν καλλιέργεια ἀμπελῶν καὶ στὴν ἔξαγωγή τῆς ἐλιᾶς, ἡ παραγωγὴ τῆς ὁποίας ἦταν σημαντική στὴν περιοχή. Ἀκόμη ἀπό τὸν Ἐβλιά μαθαίνουμε πώς οἱ καζάδες τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Σαλώνων ἦταν χάσι χουμογιούν (σουλτανικά χάσια) πού είχαν παραχωρηθεῖ στὴν Ἀϊσέ σουλτάνα, ἀπό τὴν ὁποία διοριζόταν καὶ ὁ βοεβόδας. Στὴν πόλη είχαν ἔδρα ἔνας Κετχουδᾶς, πού είχε ἀναλάβει τὴν οἰκονομικὴ διαχείριση καὶ γενικὴ ἐπιστασία τῆς πόλης καὶ ἔνοις Σερντάρης, τοπικός ὀρχηγός τῶν γενιτσάρων, γεγονός πού σημαίνει πώς στὰ Σάλωνα ὑπῆρχε ἀξιόλογη ὁμάδα γενιτσάρων. Ἀπό τούς ντεριμπέηδες ὁ Ἐβλιά ἔχωρίζει τὸν Χατζῆ Ιμπραΐμ Τσελεμπή Κιουτίπ.

Ἡ πόλη, δπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἐβλιά, περιβάλλεται ἀπό βουνά, στίς πλαγιές τῶν ὁποίων ὑπῆρχαν ἀμπέλια². Ἡ πόλη ἀποτελοῦνταν

1. Πρόκειται γιά διαδρομὴ 13 χλμ.

2. Τά ἀμπέλια καλλιεργοῦσαν συστηματικά μέχρι τὸν Β' Παγκόσμιο πόλεμο, στὴ συνέχεια δόθηκε βάρος στὴν καλλιέργεια τῆς ἐλιᾶς, πού σήμερα εἶναι ἡ κυρίαρχη καλλιέργεια στὴν περιοχή. Ἐλάχιστα ἀμπέλια διατηροῦνται στίς μέρες μας.

ἀπό 8 μαχαλάδες μέ καλοκτισμένα πολυόροφα σπίτια μέ κεραμοσκεπές. Κάθε μαχαλάς είχε καί μιχράπ γιά νά προσκυνοῦν καί νά ἔχφράζουν τήν πίστη του οί μουσουλμᾶνοι. Στό παζάρι στό κέντρο τής πόλης, ύπηρχε τζαμί χαρακτηριστικό δείγμα τουρκικῆς κυριαρχίας στήν πόλη καί ὑπαρξῆς μουσουλμάνων. Ἐπιπλέον στήν πόλη ύπηρχε μεστζίτ, ἐνας μεντρεσές τοῦ Ντουράχ Μπέη καί δύο ντερβισάδικοι τεκέδες. Δικαιολογημένα λοιπόν, κατά τόν Ἐβλιά ἐπρόκειτο γιά ἐνα ζηλευτό βακούφι, δηλαδή κτήμα πού ἀνήκε σέ κάποιο Ἰδρυμα τής μουσουλμανικῆς θρησκείας.

Ἄκομα στά Σάλωνα ύπηρχαν τρία μεκτέπ, πού δείχνουν τήν πνευματική δραστηριότητα τῶν μουσουλμάνων στήν πόλη, ἐνώ ἀπό ἄλλη πηγή¹ γνωρίζουμε πώς ἀπό τό 1658 λειτουργοῦσε σχολεῖο στή Μονή Βαρνάκοβας.

Ἐπίσης ὁ Τούρκος περιηγητής ἐπισημαίνει ὅτι ἡ πόλη διαθέτει χαμάμ, τοῦ ὅποίου λείψανα σώζονται ἀκόμη καί σήμερα, χάνια, κάτι τό ἀναμενόμενο ἐφόσον στήν πόλη ἥταν ἐμπορικό κέντρο τῆς ἐποχῆς καί πολλοί ἥταν οἱ διερχόμενοι, καί μαγαζιά πού δέν προσδιορίζει τόν χαρακτῆρα τους. Μέ στόμφο σημειώνει πώς δέν ύπάρχει μπεζεστένι, κάτι συνηθισμένο στίς πόλεις μέ ἐμπορική κίνηση οὔτε ἴμαρέτ (ἀναφέρεται καί στήν περιγραφή τοῦ λιμανιοῦ τῶν Σαλώνων), μᾶς δόδηγει στό συμπέρασμα πώς ὁ Ἐβλιά καί κατ' ἐπέκταση Ἰωας γενικά οἱ Τούρκοι θεωροῦσαν τά πτωχοκομεῖα βασικά δημόσια κτίρια μᾶς πόλης, δπώς ὁ Παυσανίας τό θέατρο γιά τίς ἀρχαῖες πόλεις.

Τέλος, ὁ Ἐβλιά Τσελεμπῆ ἀναφέρει πώς τό νερό τῆς πόλης εἶναι καλό καί τό κλῖμα εὐχάριστο, γεγονός πού μᾶς προκαλεῖ ἐντύπωση καθώς γνωρίζουμε πώς σήμερα τό νερό τῆς πόλης παρουσιάζει προβλήματα, πού δέν τό καθιστοῦν εὐχάριστα πόσιμο, ἀν καί ἐπί Τουρκοκρατίας ύπηρχαν πολλές πηγές (βρύσες), κάποιες ἐκ τῶν δποίων σώζονται σήμερα, ἐνώ τό κλῖμα τῆς πόλης εἶναι καθαρά ἡπειρωτικό.

὾πως διαπιστώνουμε ὁ Τούρκος περιηγητής δίνει τό βάρος του στό μουσουλμανικό στοιχεῖο τῶν Σαλώνων, παραλείποντας ὅποιαδήποτε ἀναφορά στή ζωή τῶν χριστιανῶν τῆς πόλης καί ἔτσι παρουσιάζει τό μουσουλμανικό στοιχεῖο ὡς τό κυρίαρχο. Ἄλλοι περιηγητές

1. Βλ. Ἰστορία τῆς πόλεως Ἀμφίσσης, Πέτρου Καλονάρου, Ἀμφίσσα 1997, Ἐκδ. Σύλλογος Ἀπανταχοῦ Ἀμφισσέων, σελ. 268.

δημως πού ἐπισκέφθηκαν τά Σάλωνα τήν ἵδια ἐποχή ύποστηριζουν τό ἀντίθετο. Ό Γάλλος γιατρός καί περιηγητής Σπόν πού πέρασε στά Σάλωνα τό 1676 σημειώνει πώς στήν πόλη ὑπῆρχαν ισάριθμες οἰκογένειες χριστιανῶν καί Τούρκων καί ὅτι οι Τούρκοι εἶχαν ἐπτά τζαμιά καί οι Ἐλληνες ἔξι ἐκκλησίες. Ό Αγγλος περιηγητής Dodwell (ντόντγουελ) πού ἐπισκέφθηκε τήν Ἀμφισσα τό 1801 ἀναφέρει ὅτι ἡ πόλη τῶν Σαλώνων περιεῖχε δικακόσιες οἰκίες ἀπό τίς ὁποίες οἱ πεντακόσιες ἦταν χριστιανικές. Ό Leake πού ἐπισκέφτεται τήν πόλη τό 1802 ἀναφέρει ὅτι εἶχε πληθυσμό 13.000 ψυχῶν ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἦταν χριστιανοί καί ὁ Pourqueville, πού ἐπισκέφτεται τήν Ἀμφισσα τό 1815 ἀναφέρει ὅτι ἀπό τούς κατοίκους περισσότεροι ἀπό τούς μισούς εἶναι Ἐλληνες¹. Ἐπίσης μποροῦμε νά παρατηρήσουμε ὅτι ἀσχετα μέ τήν ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ, τό κυρίαρχο στοιχεῖο στήν οἰκονομική καί κοινωνική ζωή τοῦ τόπου ἦταν πάντα τό ἔλληνικό.

Ἐπίσης ὁ Γάλλος περιηγητής Σπόν ἀναφέρει ὅτι στά Σάλωνα ὑπῆρχαν βρύσες πηγαίουν νεροῦ κι ἀνάμεσά τους μιά πολύ ὅμορφη κοντά στήν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, πού τό νερό της ἔβγαινε κάτω ἀπό μία φυσική σπηλιά καί πού διατηρεῖται ἐπισκευασμένη μέχρι σήμερα. Ό Ἐβλιά Τσελεμπή ḍν καί σημειώνει ὅτι τό νερό τῆς πόλης ἦταν καλό δέν ἀναφέρεται καθόλου στίς πηγαίες βρύσες τῶν Σαλώνων, μερικές ἀπό τίς ὁποίες χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη.

Ἐντύπωση προκαλεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ Ἐβλιά δέ μιλᾶ γιά τά βυρσοδεψία τῶν Σαλώνων, πού χτίστηκαν ἐπί Τουρκοκρατίας καί εἶναι γνωστά ώς «Ταμπάκικα». Τόν 170 αἰῶνα, ἐποχή ἐπίσκεψης τοῦ Ἐβλιά, στά Σάλωνα ἀνθοῦσε ἡ κατεργασία καί τό ἐμπόριο τῶν δερμάτων. Στήν πόλη ὑπῆρχαν 10 βιοτεχνίες καί ἡ παραγωγή ἦταν 90.000 δέρματα ἐτησίως² (ποσότητα σημαντική γιά τήν ἐποχή).

Στή φωτ. 8 ἀπεικονίζεται ἔνα ἀπό τά καλύτερα διατηρημένα κτίσματα στήν συνοικία τῶν βυρσοδεψίων γνωστό ώς «Τουλασδί».

Ἡ διαφορά τῶν στοιχείων πού μᾶς δίνει ὁ Τσελεμπή σέ σχέση μέ τούς ἄλλους Εύρωπαίους περιηγητές ἔχει νά κάνει μέ τή διαφορά τοῦ ἐπιπέδου μόρφωσης μεταξύ τοῦ Ὀθωμανοῦ καί τῶν Εύρωπαίων

1. Ἰστορία τῆς πόλεως Ἀμφίσσης, σελ. 133 - 136.

2. Βλ. Φωκικά Γράμματα, 'Εταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν, τόμος Α', "Ἀμφισσα 1979.

περιηγητῶν, ἀπό τό δοποῖο ἔξαρτῶνται καὶ τά ἐνδιαφέροντά τους.

Κατά καιρούς ἔχουν δεῖ τό φῶς διάφορες κρίσεις καὶ ἐπικρίσεις ἀπό λογίους καὶ διανοούμενους γιά τό ἔργο τοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ. Ὁποιαδήποτε κριτική τοῦ ἔργου του δύμας πρέπει νά γίνεται μέ διαλλακτικότητα καὶ ἀνοιχτό πνεῦμα καὶ πάντοτε μέ μέτρο τήν καταγωγή καὶ τήν ἐποχή. Κάποιες ἀδυναμίες πού παρουσιάζει τό «Οδοιπορικόν» του, δπως ιστορικές καὶ χρονολογικές ἀνακρίβειες, ἀφελεῖς ἐτυμολογίες, συγχύσεις χρονολογιῶν καὶ προσώπων ή ὑπερβολές, ἔδωσαν δικαιολογημένα τροφή σέ κάποιους γιά νά τόν ἐπικρίνουν καὶ νά ὑποτιμήσουν τό ἔργο του. Σφοδρότερος ἐπικριτής του ὑπῆρξε δ Νικηφόρος Μοσχόπουλος, πού ἔγραψε σχετικά: «ἡ μέχρις ἀπιστεύτου σημείου φθάνουσα ἀμάθεια καὶ ἀγραμματοσύνη τοῦ Ἐβλιᾶ δίδει ιστορικάς δῆθες πληροφορίας τόσον τερατώδεις, ὥστε δ μελετῶν τό πρωτότυπον μένει ἐνεός, μή γνωρίζων ὃν δνειρεύεται ή πραγματικόν κείμενον ἀναγινώσκει».

Οι πρῶτοι Ἑλληνες σχολιαστές τόν κατηγοροῦν γιά θρησκευτικό φανατισμό, καθώς δ Τούρκος περιηγητής δέν γράφει ποτέ γιά τούς χριστιανούς, ίδιως τούς "Ἑλληνες, χωρίς νά προσθέσει τό ἐπίθετο «κιαφίρ» δηλαδή ἀπιστοι, ἐνώ συγχρόνως δίνει βάρος στήν περιγραφή του στά μωαμεθανικά θρησκευτικά ἰδρύματα (τζαμιά, μεντρεσέδες, μιχράπια, τεχέδες). Άλλα δ Ἐβλιά είναι πιστός στό Ισλάμ καὶ φυσικό είναι νά περιφρονεῖ κάθε ἀλλόθρησκο. Άλλωστε οι μουσουλμᾶνοι διαχρίνονται ως θρησκομανεῖς. Πόσο μᾶλλον δ Ἐβλιά πού είχε διατελέσει Χασίφ, δηλαδή ιερομνήμων, πού γνώριζε τό Κοράνι ἐκ στήθους, μουεζίν, δηλαδή κράχτης πού ὀνερχόμενος στό μιναρέ καλούσε τούς πιστούς σέ προσευχή στόν Ἀλλάχ, καὶ ἰμάμης. Εἶναι χαρακτηριστικό ἔξαλλου δτι ἀκόμη καὶ τή μανία του γιά τά ταξίδια τήν δποδίδει στή θεία θέληση. Ο ίδιος ὑποστηρίζει στό ἔργο του δτι σέ κάποιο δνειρό του συνάντησε τόν ἴδιο τόν προφήτη Μωάμεθ. Ο προφήτης τόν ρώτησε: «Τί θέλεις νά σου δώσω;» καὶ δ νεαρός χαφίζ τά ἔχαισε τόσο πού ἔκανε λάθος καὶ ἀντί νά ζητήσει Σιφαάτ (μεσιτεία στό θεό) ζήτησε Σεγιαχάτ (ταξίδι). Ετσι δ προφήτης του ὑποσχέθηκε καὶ τοῦ χάρισε καὶ τά δύο. Πῶς θά ήταν λοιπόν δυνατόν ή ἔντονη θρησκοληψία του νά μήν ἔχει ἐπηρεάσει τό ἔργο του;

Ἀκόμη ἔνα δλλο μειονέκτημά του, σπουδαῖο γιά μᾶς τούς "Ἑλληνες, εἶναι δτι δ Ἐβλιά ἀσχολεῖται ἀποκλειστικά μέ τούς Τούρκους διαφορώντας γιά τό ἐλληνικό στοιχείο, γεγονός πού ἴσως ἀποτελεῖ

ἀπογοήτευση γιά δσους περίμεναν νά βροῦν στό ἔργο του ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιά τήν κατάσταση τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπί Τουρκοχροατίας. Μάλιστα ὁ Ἐβλιά περιφρονεῖ τόν «φακίρ φουκαρά» λαό, μιά περιφρόνηση πού φανερώνει τήν τραγωδία τοῦ ἐλληνισμοῦ στούς μαύρους αἰῶνες τῆς ἑθνικῆς δουλείας. "Οπως δμως σημειώνει ὁ Κυριάκος Σιμόπουλος¹, ὁ ἐλληνισμός τήν περίοδο αὐτή παρ' ὅλο πού διατηροῦσε ἀφθαρτή τήν ἑθνική του συνείδηση είχε ἐνταχθεῖ στό μωσαϊκό τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. "Ετοι οἱ ἀφηγήσεις τοῦ Τούρκου περιηγητῆ δέν ἀφοροῦν μόνο τό βίο τῶν ὁμοφύλων του, ἀλλά εἶναι καθρέπτης μιᾶς ἐποχῆς καί οἱ παρατηρήσεις πού φωτίζουν ἐκείνη τήν παράξενη συμβίωση κυριάρχων καί ραγιάδων εἶναι παραστατικές εἰκόνες ζωῆς. Πραγματικά ἡ προσεκτική ἀνάγνωση τοῦ «Οδοιπορικοῦ» ἀποτελεῖ χωρίς ὑπερβολή τήν καλύτερη εἰσαγωγή στό βίο τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων κατά τόν 17ο αἰῶνα.

Ἡ κυριώτερη δμως κατηγορία, πού προσάπτουν στόν μεγάλο αὐτόν περιηγητή, εἶναι ἡ ἔλλειψη γνώσεων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἱστορίας, πρᾶγμα πού εἶναι ἀληθές γιατί στά κείμενά του ὑπάρχουν πλῆθος ἀνακρίβειες σχετικά μέ τήν ἀρχαιοελληνική ἱστορία (π.χ. γράφει ὅτι ἡ Ἀθήνα ἰδρύθηκε ἀπό τόν σοφό Σολομῶντα, ὅτι τό Ἅγιο Ὁρος ἔχτισε ὁ Ἀΐνερος καί τή Θεσσαλονίκη ὁ Σελενίκ, γιός τοῦ Σολομῶντα). Ἀλλά ὁ Ἐβλιά δέν εἶναι ἱστορικός, οὔτε ἐπιθυμεῖ νά γράψει ἐγχειρίδια ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἱστορίας. Αύτό πού ἀναζητεῖ εἶναι μιά πιστή ἀφήγηση αὐτῶν πού είδε καί ἀκούσε. Ἡ ἀρχαιογνωσία του μᾶς εἶναι ἀδιάφορη γιατί ἀπό τόν Τσελεμπῆ δέν περιμένουμε νά μάθουμε γιά τούς ἀρχαίους. Μαθαίνουμε ποιές ἡταν οἱ ζωντανές παραδόσεις, οἱ θρύλοι καί οἱ μύθοι πού ἐπικρατοῦσαν σέ κάθε τόπο, τήν ἐποχή πού πραγματοποιοῦσε τίς περιηγήσεις του.

Καί πραγματικά ὁ Ἐβλιά προσφέρει ἀνεκτίμητο ὄλικό γιά τόν ἴδιωτικό καί δημόσιο βίο κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας μέ πιστότητα καί ὀχρίβεια. Τά κείμενά του εἶναι μιά ἀπέραντη συλλογή θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν, ἱστορικῶν, γλωσσικῶν, τοπογραφικῶν καί στατιστικῶν στοιχείων καί ἔτοι ἀποτελοῦν μιά ἀστείευτη πηγή ὄλικοῦ γιά κάθε λαογράφο, ἱστορικό ἡ ἑθνολόγο. Ἀλλωστε δέν μποροῦμε νά παραβλέψουμε καί τίς θετικές κριτικές σημαντικῶν ἱστορικῶν καί συγγραφέων πού ἀποκαλοῦν τόν Ἐβλιά «Παυσανία τῶν

1. Ξένοι ταξιδιώτες στήν Ἑλλάδα 333 μ.Χ. - 1700, τόμος Α', Ἀθήνα 1970.

νέων χρόνων»¹, «πολύτιμη πηγή πληροφοριῶν»², «μέγιστο ὅλων τῶν ἐποχῶν»³, «ἀξιόπιστο περιηγητή»⁴.

Σήμερα λοιπόν, κανείς δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητήσει ότι τό Σεγιαχατναμέ παρά τίς ἐπιμέρους ἀδυναμίες ή τά μειονεκτήματά του ἔχει μεγάλη ιστορική καί λαογραφική ἀξία. Και τελικά ἵσως τό πιό σημαντικό είναι ότι ἀπό τό «Οδοιπορικόν» τοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ δέν γνωρίζουμε τόσο τήν κατάσταση στήν Ἑλλάδα ἐπί Τουρκοκρατίας, δσο δόηγούμαστε σέ κάποια συμπεράσματα γιά τήν κατάσταση, κυρίως τήν πνευματική, τοῦ Ὀθωμανικοῦ Ἐθνους τήν ἐποχή πού δ Τούρκος δδοιπόρος ταξιδεύει. Γιατί ἂν ἔνας ἀνθρωπος τῶν ἀνώτερων κοινωνικά βαθμίδων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, πού συνόδευε ἐπίσημες Πρεσβείες, φαίνεται ὅγράμματος, τί πρέπει κανείς νά ὑποθέσει γιά τήν πνευματική στάθμη τῶν κατώτερων κοινωνικά στρωμάτων τοῦ Ὀθωμανικοῦ Ἐθνους σέ μιά περίοδο μάλιστα πολιτικῆς καί στρατιωτικῆς ἀκμῆς;

Ἡ μελέτη τοῦ «Οδοιπορικοῦ» τοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ και ἡ σύγκρισή του μέ τίς περιγραφές ἀλλων Εύρωπαίων περιηγητῶν⁵, πού ἐπισκέφτηκαν τήν Ἑλλάδα τήν ἴδια ἐποχή, ἀποδεικνύει και ἀναδεικνύει τή διαφορά τῆς κοιλούρας μεταξύ Εύρωπης καί Τουρκίας, ή δποία ἔξακολουθεῖ νά παραμένει ἀπομονωμένη πολιτιστικά, ἐξ αἰτίας κυρίως τοῦ ἔντονου θρησκευτικοῦ χαρακτῆρα τῆς κοινωνίας της και τοῦ Κράτους της.

Ἡ διαφορά αύτή παραμένει και σήμερα και είναι ἴδιαίτερα ἐπίκαιρη καθώς ἀποτελεῖ τήν ούσια τοῦ προβλήματος τῆς ἔνταξης τῆς Τουρκίας στήν Εύρωπαική Ἐνωση. Παρ' ὅλα αύτά κανείς δέν ἀμφισβητεῖ πώς τό ἔργο τοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ ἀποτελεῖ μιά ιστορική πηγή ἐξόχου σημασίας.

1. J. Hammer, Ἰστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας (1885).

2. Barbier de Mynard: ὁ πρῶτος μελετητής πού ἐπεσήμανε τή σπουδαιότητα τοῦ ἔργου τοῦ Ἐβλιᾶ.

3. Νεδζίπ Άσημ: Τούρκος συγγραφέας πού γράφει ότι «κανένα Ἐθνος δέν ἔχει περιηγητή σάν τόν Ἐβλιᾶ Τσελεμπή».

4. Αχμέτ Ρεφήκ πασᾶς.

5. Βλ. Συμβολή εἰς τήν βιβλιογραφίαν τῆς Στερεάς Ἑλλάδος κατά τήν Τουρκοκρατίαν, Ι.Γ. Γιαννοπούλου, Ἐπετηρίς Εταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν, 1968, σελ. 385 - 436. Ἐνδεικτικά ἀναφέρω: Wheler George, A journey into Greece, London 1682. Spon Jacob, Voyage D' Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant, fait aux années 1675 et 1676, Lyon 1678.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Άκτσές (ἀπό τό δω, πού σημαίνει: λευκό, ἄσπρο): Νομισματική μονάδα τῆς Όθωμανικῆς Αύτοκρατορίας. Τό εἶλεγαν ἔτσι λόγω τού λευκοῦ του χρώματος γιά νά τό ξεχωρίζουν ἀπό τά κίτρινα νομίσματα. Ήταν τό συνηθισμένο νόμισμα συναλλαγῆς στήν ἐποχή τοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπῆ. Μετά ἀπό λίγο καιρό ἀρχισαν νά κυκλοφοροῦν νοθευμένοι ἀκτσέδες, γι' αὐτό ή Ὄθωμανική Αύτοκρατορία ἔκοψε ἄλλο νόμισμα, τό γρόσι.

Βακούφι: κτῆμα (φέουδο) πού ἔχει παραχωρηθεῖ ἀπό τόν σουλτάνο σέ κάποιο Ἱερό ή κοινωφελές Ἰδρυμα.

Βεζίρης: ὑπουργός καί Σύμβουλος τῆς Υψηλῆς Πύλης. Μέγας Βεζίρης ἦταν ὁ πρωθυπουργός τοῦ σουλτάνου.

Βοεβόδας: πολιτικός Διοικητής. Ή διοίκησή του λέγεται βοεβοδιλίκ.

Γενίτσαρος: (YENI-CERI = νέο στράτευμα) πεζός στρατιώτης τοῦ νέου ὄθωμανικοῦ στρατεύματος πού συγκροτήθηκε ἀπό ἔξι-σλαμισμένα χριστιανόπαιδα.

Ἐγριπός: ή Χαλκίδα.

Ἴμάμης: μωαμεθανός θρησκευτικός ἡγέτης. Παλιός τίτλος τῶν ἡγετῶν τῶν μωαμεθανικῶν νομικῶν καί θεολογικῶν σχολῶν.

Ἴμαρέτ: φτωχοκομεῖο.

Ἴνέμπαχτη: ή Ναύπακτος.

Καζάς: διοικητική καί δικαιοστική περιφέρεια τοῦ Ὄθωμανικοῦ Κράτους, περιφέρεια δικαιοδοσίας ἐνός καδῆ. Είναι ύποδιαιρεση τοῦ σαντζακίου καί ἀντιστοιχεῖ στήν σημερινή ἐπαρχία.

Κασαμπάς: κωμόπολη.

Κετχουδάς: διαχειριστής, οίκονόμος. Λέγεται καί κεχαγιάς = διαχειριστής, δήμαρχος. Γενικά ἐπιστάτης, προϊστάμενος.

Κιαφίρ: ἀραβική λέξη πού σημαίνει ἀπιστος.

Μαχαλάς: συνοικία, γειτονιά.

Μεκτέπ: σχολεῖο γιά μικρά παιδιά.

Μεντρεσές: δημόσιο μουσουλμανικό σχολεῖο, ἱεροδιδακτήριον (ἀμέσως ἀνώτερο μετά τό σχολεῖο στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως).

Μεστζίτ: (MESCIT) τέμενος χωρίς μιναρέ. Αὐτή είναι καί ή διαφορά του ἀπό τό τζαμί.

Μιθζράπ: (MIHRAP) δ βωμός τοῦ τεμένους, τό θυσιαστήριο, τό προσκυνητάριο.

Μουεζίν: κράχτης καλῶν. Συνήθως είναι χότζας ή ίμάμης, που ἀνεβαίνει πάνω στό μιναρέ καί καλεῖ τούς πιστούς στήν προσευχή.

Μπεζεστένι: (BEZISTAN ή BEDESTEN) ἀγορά πολύτιμων ἐμπορευμάτων. Συνήθως ἡταν σκεπασμένη ή θολωτή.

Μπέης: παλιός τουρκικός τίτλος εὐγενείας. Ἡταν σέ χρήση πολύ παλιότερα ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ὀσμάν καί τοῦ Ὁχράν.

Ντερβίσης: μωαμεθανός μοναχός.

Ντεριμπέης: ἀρχοντας, εὐγενής, πρόκριτος.

Πασαλίκι: νομός, διοικητική περιφέρεια πού ἐλέγχεται ἀπό τόν πασᾶ.

Ραγιάς: αὐτός πού πληρώνει κεφαλικό φόρο. Στήν Ὀθωμανική Αύτοκρατορία ραγιάδες ἦταν οἱ μή μουσουλμᾶνοι.

Σαντζάκ: σημαία, νομός. Διοικητική καί στρατιωτική περιφέρεια τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους διοικουμένη ἀπό σαντζάκυπεη ή καί πασᾶ.

Σαντζάκυπεης: νομάρχης, στρατιωτικός καί πολιτικός διοικητής σαντζακίου.

Σεγιαχάτ: ταξίδι.

Σερντάρης: τοπικός ἀρχηγός τῶν γενιτσάρων.

Σιφαάτ: μεσιτεία στό Θεό.

Τεκές: μοναστήρι, ἡσυχαστήριο.

Τζαμί: (CAMI) τέμενος μέ μιναρέ.

Χαμάμ: λουτρό ὅπου γινόταν ὀμαδικό μπάνιο μέ ζεστό καί κρύο νερό.

Χάς: τό μεγαλύτερο τιμάριο μέ εἰσόδημα πάνω ἀπό 100.000 ἀκτσέδες τό χρόνο.

Χας χουμαγιούν: σουλτανικό χάσι.

Χαφίζ: εἰδική κατηγορία διανοούμένων πού γνώριζαν ἀπέξω τό Κοράνι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Α.Α. Πάλλη, Σελίδες ἀπό τή ζωή τῆς παλιᾶς γενιτσαρικῆς Τουρχίας κατά τήν περιγραφή τοῦ Τούρκου περιηγητῆ τοῦ 17ου αι. Εβλιά Τσελεμπῆ, Ἀθῆνα 1941.
2. Ἐγκυκλοπαίδεια Χάρη Πάτση.
3. Ἐγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς.
4. Ἐπετηρίς Έταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Τόμος Α', Ἀθῆναι 1968.
5. Ἐπετηρίς Έταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν, Τόμος Α', Ἀθῆναι 1968.
6. Ἐπετηρίς Έταιρείας Στερεοελλαδικῶν Μελετῶν, Τόμος Β', Ἀθῆναι 1969 - 1970.
7. Καλαντζάκος Ἄνδρεας, Ξένοι ταξιδιώτες στήν περιοχή Φωκίδας, Φεβρουάριος 1991.
8. Καλονάρος Πέτρος, Ἰστορία τῆς πόλεως Ἀμφίσσης, Ἀπόδοση: Κωνσταντίνα Βάρσου, Σύλλογος Ἀπανταχοῦ Ἀμφισσέων, Τά Σάλωνα, Ἀμφισσα 1997.
9. Κραβαρτόγιαννος Δρόσος, Τά Σάλωνα στήν Τουρκοκρατία: Φωκίδα 2 - 10 (1971 - 1973).
10. Νουχάκης Ἰωάννης, Ἐλληνική Χωρογραφία, Ἐκδότης Σπυρίδων Κουσουλινός, Ἀθῆνα 1901.
11. Σιμόπουλος Κυριάκος, Ξένοι ταξιδιώτες στήν Ἑλλάδα 333 μ.Χ. - 1700, τόμος Α', Ἀθῆναι 1970.
12. «Στερεά Ἐλλάς», Εἰκονογραφημένη Ἐπιθεώρηση τῆς Ρούμελης, Ὁκτώβριος 1969.
13. Τσελεμπῆ Ἔβλιά, Ταξίδι στήν Ἑλλάδα, ἔρευνα - λογοτεχνική ἀπόδοση Χειλαδάκης Νίκος, Ἐκδόσεις Ἐκάτη.
14. Φωκικά Γράμματα, Έταιρεία Φωκικών Μελετῶν, τόμος Α', Ἀμφισσα 1979.
15. Χρονικό τοῦ Γαλαξειδίου, Λογοτεχνική Ἀποκατάσταση Γ. ΒΑΛΕΤΑ, Εκδοτική Έταιρεία «ΙΚΑΡΟΣ», Ἀθῆνα 1944.

ΧΙΝΟΠΩΡΑ ΣΤΗΝ ΟΡΕΙΝΗ ΔΩΡΙΔΑ

τοῦ Γιάννη Ήλιόπουλου

— Σοφιά. "Ε! Σοφιά. Θειά Κώσταινα, α, α, α, α: "Εβγα ἀγνάντια...

'Ο Κώστας, ό Λιάς, ό νεροφόρος τῆς πηγῆς «Βελούχι», πού δρδευε τά καλοκαίρια τούς κήπους καί τά γιούρτια τοῦ χωριοῦ μας, ὀκουμπισμένος, ὀγκοφιασμένος στό φράχτη τοῦ κήπου, πρός τό μέρος τοῦ κεντρικοῦ καί μοναδικοῦ δρόμου τῆς γειτονιᾶς, πού, πετροκαλλιγωμένος, ὀδηγοῦσε, σχεδόν κάθετα στή βρύση, στόν πλάτανο, κάτω στό μεσοχώρι ἡ ψηλά στά Χονδρολείβαδα καί τούς ποτιστίκους, μέ τίς λασπόγουρνες, κήπους τ' Ἄι - Κωνσταντίνου,

φώναξε στήν θειά Σοφιά, νά βγει ἀγνάτια, πού ώστόσο, στ' ὀκουμα τῆς φωνῆς, ἀναγνώρισε καί τόν ἀνθρωπο καί τόν σκοπό τῆς ἐπίσκεψής του στόν περίβολο τοῦ σπιτιοῦ της καί ἀπολογήθηκε ἔντονα:

— Σιαδῶ κρένς, Κώστα;

— Ναΐ! Ἀπόψε, βασλεύοντας ό "Ηλιος, κατά τίς ἐφτά ἡ ὥρα, θά πάρε τοῦ νιρό «Κεῖθε»... Τ' ἀηξις;...

— Ἐφτά ἡ ὥρα, ἀκριβῶς, θ' ἀνοιξέω κόφτρα στό Χονδρολείβαδο, ὑπενθύμισε καί πάλι ό νεροφόρος φεύγοντας.

Τό «Κεῖθε», ἥταν μεγάλο γιούρτι, ποτιστικό κτῆμα, μέ πολλές ζαγάδες καί δέματα, κλήματα σέ φοῦρκες στυλωμένα, σηκώματα, ἀχλαδιές, μηλιές, συκιές, κερασιές, στίς ἀναβόλες, μικρό κήπο, κοντά στή λασπόγουρνα τῆς χορυφῆς, σιτοβολώνας σωστός τοῦ σπιτιοῦ, πού, ὅταν τόν ἔσπερναν καλαμπόκια, ἔπρεπε, κάθε δέκα μέρες, πού ἐρχόταν ἡ σειρά τους, νά ποτίζουν δεκατέσσερες ὥρες συνέχεια.

Τυχερή ἥταν ἡ θειά Σοφιά, δταν τύχαινε, κατά τό νυχτερινό τό πότισμα νά τῆς φωτίζει τό Φεγγάρι κι ἔβλεπε ἔτσι, νά ὀδηγεῖ τό νερό, ν' ἀνοίγει καί νά λκείνει τίς κόφτρες, νά ξεστομώνει τ' αὐλάκια, νά ἐλέγχει τήν ποσότητα τοῦ νεροῦ, μετρώντας τη μέ τό μάτι, παρακολουθώντας μέ τ' αὐτί τούς θορύβους του, στ' αὐλάκια καί στίς τσουρνάρες, καθώς πήδαγε ἀπό τά δέματα καί πότιζε διαδοχικά τίς ζαγάδες τοῦ τριψυλλιοῦ καί τῶν ἄλλων γενημάτων...

Μά σάν δέν είχε βοηθό τό φεγγαρόφωτο, προσπαθούσε, νά φωτιστεῖ μέ τό φῶς τοῦ λαδοφάναρου, πού πολλές φορές κρατοῦσε καί τῆς ἔφεγγες δικρός της Γιάννος, υυχτερινός σύντροφος καί συνομιλητής, γεμάτος ἀφελεῖς φόβους, εὔλογες ἀπορίες κι ἀπειρα ἐρωτήματα...

Στά υυχτοποτίσματα τοῦ Καλοκαιριοῦ, είχε μάθει, δ Γιάννος, νά διακρίνει τούς θορύβους τῆς υύχτας καί νά τούς ἀναγνωρίζει κι ἀκόμα τίς φωνές τῶν ὀγριμῶν στούς λόγγους καί τίς ρεματιές, τίς φωνές τῶν χωριανῶν, πού ξενυχτοῦσαν στά μακρινά τους χωράφια καί κάθε τόσο χτυποῦσαν ρυθμικά, δυνατά, μ' ἀπότομες διακοπές τούς τενεκέδες: Ντράμ, ντράμ, ντράμ, ντρούμ, ντούμ, ντούμ, καί πάλι ἄ, ἄ, ἄ...

γιά νά τρομάξουν τ' ὀγρίμια, πού δσμίζονταν καλαμπόκια καί νοστιμεύονταν τίς ρόκες τους...

Κι ἀκόμα, τούς ἥχους τῶν κύπρων καί τῶν τσουκανιῶν, πού φανέρωναν τίνος είναι τά πράματα καί πού στάλιζαν, ποιός σούραγε τό καλάμ', σ' ἀγναβτερή ραχούλα...

‘Ο Γιάννος ρώταγε κι ἡ Σοφιά δέν κουραζόταν, νά διηγεῖται τίς ίστορίες τῶν ἀστερισμῶν, δείχνοντας καί προσδιορίζοντας στόν οὐρανό τ' Ἀλετρόπαιδα, τό Σταυρό, τό Ζυγό, τό Γιάννο, μέ τή Μάρω, τήν Πυρωστιά καί τήν Κλώσσα...

“Ηξερε καί ἔλεγε στό μικρό, ἡ Σοφιά, γιά νά περνᾶνε οἱ ὕρες πιό ξεκούραστα καί νά ἀπομακρίνεται ὁ ὅπνος, τίς ίστορίες τῶν ἀστερισμῶν, καί μόνο γιά ἔνα πρᾶγμα μάλωνε τό Γιάννο της: Δέν ἔπρεπε, λέει, νά μετράει τ' ἀστέρια.

– Γιατί, μαρή μάννα; παραπονιόταν ὁ μικρός.

– Γιατί θά βγάλεις στά χέρια σου σπυριά. “Οποιος μετράει τή υύχτα τ' ἀστέρια, βγάζει στά χέρια του βερβερίτσες. Γιά κειό...

– Καί τό στχειό, στ' Κρύα Βρύση, ἐδῶ παρέκ' κατ' Βαθειά Λακκούλα, δν ἔρθ' δώθι; ρώτησε, ἀνατριχιάζοντας ὁ μικρός, τή μάννα του, καθώς κρατοῦσε τό λαδοφάναρο ὀνάμεσα στίς καλαμποκιές κι οἱ ἵσκιοι τῶν δένδρων, τοῦ φαίνονταν, ἔτσι, πού κουνοῦσε τό χέρι του, δτι, μετακινοῦνταν ἀπειλητικά.

– Μή σκιάζεσαι, Γιάννου μ'. Ἄμα βλέπ' φῶς κι ἀηκούει κρίσ' ἀνθρώπιν', δέ βγαίν', ἐνθάρρυνε τό μικρό παιδί ἡ μάννα του. Καί συνέχισε:

– Δέ βλέπ' τοῦν μπάρμπα'ς, τοῦ Χαράλαμπου, π' ἄναψι φουτιά, γιά τ' ἀσβούδια, ἀπουπέρα στ' Βαθειά Λακκούλα;

– Τ' φουτιά τ' βλέπου, τοῦν μπάρμπα μ' δέν τοῦν βλέπου...

– Έσύ έχεις κι τοῦ φυλαχτό. Μή σκιάζισι. Φέξι σμώτερα, ν' ἀλλάξουμι κόφτρα...

Τά καλαμπόκια στό «Κεῖθε» γιούρτι μετάξωσαν, πήραν τό τελευταίο νερό, ἀρχισαν νά στρίβουν κι οἱ νοικοκυραῖοι ἔβαλαν πολλά σκιάχτρα καὶ βρονταλίδια, ν' ἀπομακρίνονται τή μέρα οἱ χαλκόχρωμες κουροῦνες, πού κατά κύματα τά σμήνη τους βουτοῦσαν στά καλαμπόκια, ἀνοιγαν τίς ρόκες μέ τά ράμφη τους κι ἔτρωγαν τίς κίτρινες χάντρες, ἀναβαν φωτιές τά βράδια, ἔρριχνε κι ὁ δραγάτης καμμιά ντουφεκιά...

Μπαίνοντας τό Χινόπωρο, μαζεύτηκαν τά καλαμπόκια, ἔεμπουλτσίστηκαν μέ τραγούδια, ἀστεῖα, χαλβάδες, τσίπουρο, κολοκυθόπιτες καὶ χοροπηδήματα, μέ τούς ἥχους τοῦ βιολού, βράδυ, στ' ἄλλων τῆς Τσανιφτιᾶς κι ὁ Γιάννος μάζωξε ἔνα ἀρέλεγο Κοκκίνες, ρόκες καλαμποκιού μέ μεγάλες γιαλιστερές, κατακόκκινες χάντρες...

Τό φῶς τοῦ Ἡλιου, δλο καὶ λιγόστευε ἀπό μέρα σέ μέρα κι ὁ κατεβατός ἀπ' τό Βλαχοβούνι γινόταν δλο κι πιό ψυχρός, ἀνεβάζοντας τήν ύγρασία, ἀπ' τό γέρμα κιόλας τοῦ ἥλιου.

Τό μεγάλο πανηγύρι τοῦ τρύγου κράτησε ὀφρετές ἡμέρες καὶ τά σκυλοπνύχτια, πού ραγολόγαγε ὁ Γιάννος στά σηκώματα, στό «Κεῖθε» γιούρτι, είχαν γίνει γλυκός, κεφαλοκρούστης μοῦστος...

Τότε ἥταν, πού ἀρχισε, νά κατσουλώνει ἡ φαλακρή κεφαλοκορφή τοῦ Βλαχοβουνιού. Ἡ ύγρασία κάθε βράδυ διαπεραστική, ἔδινε τήν εύκαιρια στά τριζώνια, νά σαλπίσουν τόν ἐρχομό τοῦ χινόπωρου, στρατειές ὄλοκληρες, ἀπ' τό λυκόφως, μέχρι τό λυκαυγές, μέ τό μονότονο, ἀλλά καὶ λυγηρό τριγμοτράγουδό τους:

– Τρί, τρί, τρί, τρί, ρ, ρ, ρ. Τρί, ι, ι, ι, ι. Τρί – τρί...

Τούς ἔδιναν οἱ ἀρχηγοί τῶν λόχων, οἱ Τριζονιάρχες καὶ Πρωτομάστορες ἀπό ἐπίκαιρες θέσεις τῶν γύρω χωραφιῶν, τό σύνθημα, ἔκαναν τήν εἰσαγωγή μ' ἐπίσημο, ἀργό, δυνατό, ἐπιβλητικό σάλπισμα:

– Τρού, τρού – τρί, τρί – τρού – τρί, ι, ι, ι, τριτρί, τρί...

κι ἀπαντοῦσαν ἀργά, ἀργά, ἐκατοντάδες φωνές, σκορπισμένες στά ξέλακκα:

– Τρί, τρ, τρ, τρ, τρί, τρί, ρί, ρί, ρ, ρ, ρ...

Ἄλλα τριζώνια ἀρχιζαν τόν ἥχο τους, ἀλλα μέσιαζαν τό τραγούδι τους κι ἀλλα τελείωναν, ἡ μᾶλλον διέκοπταν κάποια στιγμή καὶ ξανάρχιζαν ἀπ' τήν ἀρχή, σέ μιά ἀκούραστη, διαιρκή, μακροχρόνια, ὄλονύχτια συναυλία, ἀκούραστα, μελωδικά, χωρίς φάλτσα δργανα, πού

έπαιζαν στό Φόρτε, δταν έπεφτε γιά καλά τό σκοτάδι.

Άλλα τό χινοπωριάτικο λυκόφως, είχε κι άλλα, δικά του χαρακτηριστικά γνωρίσματα καί ίδιαίτερα συμβαίνοντα, δικές του χαρές καί χάρες, πού θά τίς ζήλευαν κι άλλες έποχές:

Σ' δλες τίς γειτονιές άνοιγονταν δυνατοί καί χαρούμενοι διάλογοι τών ξωμάχων, πού έπανέρχονταν στά νοικοκυριά τους, ίκανον ποιημένοι, άπ' τίς άποδόσεις τών έργων, τοῦ ίδρωτα, τῆς χρονιάς, εύτυχισμένοι, διαλαλώντας τῆς ήμέρας τούς κόπους καί τίς χαρές, δπως έκαναν καί τά μελισσαργάκια, τά χαριτωμένα μικρά - μικρά, πολύχρωμα, παιγνιδιάρικα, άεικίνητα πουλάκια, μέ τά πολύ λεπτά, σάν κλωστές ποδαράκια τους, τήν άσπροβάμαυρη, χαρακτηριστική γραβατίτσα τους στό λαιμό τοῦ δειπνίστου κεφαλιοῦ τους, τή μαύρη, μακριά σουβλερή μυτίτσα νά έρευνάει παντοῦ γιά ζουζούνια, τό φουσκωτό, πουπουλένιο κορμάκι καί τήν πολύχρωμη ούρίτσα τους.

χοροπηδώντας στά μικρά κλώνια τών δέντρων, παρατηρώντας προσεχτικά όλόγυρά τους, άναπηδώντας καί τραγουδώντας: τσί - τσί. Τσί, τσί, τσί. Τσί, τσί... άπό μουργιά, σ' άχλαδιά κι άπό κεί στή μηλιά καί στήν κρεβατίνα, γυροφέρνοντας τίς στέγες τών σπιτιών καί τά κοιλώματα τών τοίχων, άσφαλη καταφύγια διανυκτέρευσης σέ σφαῖρα πουπουλένια, δπως συνηθίζουν νά κοιμούνται τά πουλιά...

Κι ӯστερα, οί άλλοι, οί τελευταίοι τῆς ήμέρας φτερωτοί έπισκεπτες τοῦ κήπου, οί τρυποφράχτες, μέ τή μαύρη σκουφίτσα στό κεφαλάκι τους καί τό μακρύ - μακρύ ράμφος τους, νά έπισκεπτονται, μέ γρήγορα φτερουγίσματα, τίς άναδενδράδες καί τά κλήματα, άναζητώντας μιά τελευταία τῆς ήμέρας γλυκειά γεύση.

Γιά τά μελισσοσμήνη, στήν άκρη τοῦ κήπου, ούτε κουβέντα. Δέν εύκαιρούσαν γιά «χάζι» στό μπαλκονάκι τοῦ σπιτιοῦ τους, καθώς έργαζονταν, πρίν άκομα άπ' τή χαραυγή κι ώς τό τελευταίο φῶς τῆς ήμέρας, άποθηκεύοντας γύρη πολύχρωμη στά καλαθάκια τους κι άπομυζώντας τό νέκταρ, πού τό Χινόπωρο, άποπληρώνοντας τόν κόπο τους γιά τήν Έπικονίαση τών λουλουδιών καί τήν καρποφορία τῆς γῆς, σ' δλη της σχεδόν τήν παραγωγή, άποθησαύρισε στά ρυκολούλουδά του.

Γιά ήμέρες συνεχίστηκαν οί ίδιες είκόνες, τά ίδια συμβαίνοντα, στά χινοπωριάτικα δεπόβραδα, ψηλά, στό δρεινό χωριό τοῦ Γιάννου, δταν κάποια ήμέρα ή ύγρασία έγινε πολύ αισθητή, τά πράγματα έτρωγαν, βόσκαγαν τά χορτάρια τους λαίμαργα καί άδιάκοπα, τά

κοκκόρια δὲ λαξανά ώρες καὶ σκοπούς στό κοκκοράλημά τους, τά κουνούπια ἔκαναν τίς ἐπίμονες καὶ ἐνοχλητικές ἐπιδρομές τους,

μεγάλο, πυκνό, μαῦρο σύννεφο ἐγκαταστάθηκε ἀπειλητικά πάνω ἀπό τό κεφαλάρι τοῦ χωριοῦ, κατακάλυψε κι ἀπόκρυψε δλόκληρο τό βουνό, τό Βλαχοβούνι τῶν δυτικῶν Βαρδουσίων παρακλάδι.

Τό Πρωτοβρόχι ἔκανε τήν ἐμφάνισή του μέ δραιές, δυνατές, μεγάλες στάλες, πού δρμητικά ἔπεφταν πάνω στά φύλλα τῶν δένδρων, τούς τοίγκους τῶν μπαλκονιῶν καὶ τά πλακόστρωτα τῶν σπιτιῶν, μ' ἔκεινο τό χοιρακτηριστικό τους θόρυβο, ἔκεινο τό χτύπημα, πούμοιαζε τόν ἥχο πολλῶν σφυριῶν, πού καρφώνουν μαζί, σέ ρυθμό ἐπιταχυνόμενο καὶ τόν δυνατό κι ἔπαιρναν στό τέλος τή μορφή τῆς δυνατῆς, ἐπίμονης βροχῆς, πού πλυμμύριζε αὐλές, δρόμους, πλατεῖς, ξεπλένοντας τή φύση, ἀπ' τήν ἐπικαθισμένη καλοκαιριάτικη σκόνη, ξάφνιαζε τά ζῶα κι ἔφερνε δροσιά, χαρά κι ὀνακούφιση στούς ὀνθρώπους, μέ τήν ἄλλαγή τής ἀτμόσφαιρας, τή δροσερή ἀνάσα τῆς γῆς, τήν προσμονή τής νέας ἐποχῆς...

Ἡ θειά Σοφιά μέ τό Γιάννο τής δέν τελείωναν τίς δουλειές: Νά παραγεμίσουν τίς λαῖνες μέ συκομαΐδες καὶ πετιμέζι, ν' ἀρμαθιάσουν σούμπρα καρύδια, νά τά διπλώσουν, σάν μεγάλα κομπολόγια καὶ νά τά βουτήξουν πολλές φορές στή ζεστή μουσταλευριά, ὥσπου νά σχηματιστεῖ παχύ στρῶμα καὶ νά κατακαλυφθοῦν τά καρύδια καὶ νά κρεμάσουν ὕστερα τά «σουτζούκια» ψηλά, στό ταβάνι, νά στεγνώσουν καὶ νά ξεραθοῦν, γινόμενα ἔτσι γλυκειά τροφή του τοῦ Χειμῶνα.

Κρεμοῦσαν ἀκόμα στίς καλαμόπροκες, πού γέμιζαν τίς φυλλαδέλες τοῦ ταβανιοῦ, ἀρμάθες τά μῆλα, τά ρόδια, τ' ἀχλάδια, τά σταφύλια μικρό κομμάτι κληματόβεργας...

Κι ὕστερα, νά κόφουν, νά μεταφέρουν καὶ νά ποστιάσουν σέ μιά γωνιά τής ἀχυρώνας, φορτώματα τά ντοῦσκα καὶ τίς ἐλατόσκουπες, τά γιδινα κλαριά καὶ προσφάγια τοῦ Χειμῶνα.

Νά μαζέψουν στόν καστανόλογγο, ἀπ' τίς καστανιές, πού τούς ἀνήκαν, δσα κάστανα ἔρριξαν κατά γῆς τά πρωτοβρόχια καὶ τ' ἀνεμοβρόχια.

Νά κόβει ἡ θειά Σοφιά ροντζίδια, στό λόγγο, νά τά μεταφέρει ὁ μικρός Γιάννος στό χωριό καὶ νά τά ποστιάζουν στήν ἄκρη τής αὐλῆς καὶ στό κατώτερο τοῦ σπιτιοῦ τους...

Τό Χινόπωρο προχωροῦσε μεγαλόπρεπα, μέ καθημερινές ἄλλαγές

στίς φορεσιές του, στίς ἀκολουθίες του, στά πλούσια δῶρα του στήν πλάση, στούς ἀνθρώπους, στά ζῶα, στά ρούπιτα:

Τά δέντρα, μ' ἄλλαγές συνεχεῖς στούς χρωματισμούς τῶν φύλλων τους, ἔδιναν κάθε τόσο νέα, ἀκούραστη κι ἐνδιαιφέρουσα εἰκόνα καὶ μορφή στό δάσος, στό λόγγο, στό ρουμάνι, στίς ρεματιές.

Δέ χόρταινε, νά βλέπει καὶ νά χαίρεται τίς καθημερινές καὶ συνεχεῖς μεταβολές στήν ὅψη του γύρω περιβάλλοντος χώρου, ἐνῷ οἱ φτερωτοὶ ἐπισκέπτες, οἱ χειμερινοὶ τουρίστες τῆς περιοχῆς, δόλο καὶ πλήθαινα: Καλογιάννηδες, Κοτσύφια, Κυριαρίνες, Τσίχλες, Δενδρόποιχλες, Φάσες, Φασοπερίστερα, Ευλόκοτες,

δόλο καὶ φτεροκοποῦσαν χαρούμενοι, χωρίαρχοι τοῦ χώρου, πού διαιφέντευαν, πρίν ἀκόμα ἀπό λίγες ἑβδομάδες τ' ἀηδόνια, οἱ Κοῦκοι, οἱ Τσαλαπετινοί, τά Συκοφάγια, τά Τρυγόνια, τά Χελιδόνια, μέ τά μαῦρα φράκα, τά Πετροχελίδονα, τά Γερακόμορφα, μέ τίς μαῦρες, μεγάλες καὶ γυριστές, σάν δρεπάνια, φτερούγες τους.

Πόσο ώραία δέν τραγουδάει ὁ ποιητής, προσδιορίζοντας καὶ ζωγραφίζοντας καὶ διαγγέλοντας τόν ἐρχομό τοῦ Χινόπωρου, δταν λέει:

«Πότε συννεφιές, πότε βροχές,
Όλόχρυσες λιακάδες.
Κάστανα ζεστά
Διαλαλοῦν οἱ καστανάδες
Κι ἀρχίζουν τά μαθήματά μας πάλι
Τό Χινόπωρο σιγά - σιγά προβάλλει».

Γιά ἀρκετούς ἀνθρώπους τοῦ χωριοῦ, τό Χινόπωρο σηματοδοτοῦσε τήν ὑποχρεωτική μετακίνηση κι ἄλλαγή κατοικίας στά Χειμαδιά, στά χειμωνιάτικα λειβάδια τῶν μετοχιῶν τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Βαρνάκοβας, δπου, κατά παλιά συνήθεια, παρασχείμαζαν τά πράματα.

Άλλ' ὅμως ἡ θειά Σοφιά μέ τό Γιάννο της ἐτοιμάζονταν, νά ἔχειμωνιάσουν στό χωριό τους στό πατρογονικό τους σπίτι, φροντίζοντας, δπως καὶ οἱ ἄλλοι χωριανοί νά ἐφοδιαστοῦν ἔγκαιρως μέ δλα τά χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα σ' ἀνθρώπους, πού οἱ κακοκαιριές κατακλείνουν στά σπίτια τους δλόκληρο τό Χειμῶνα.

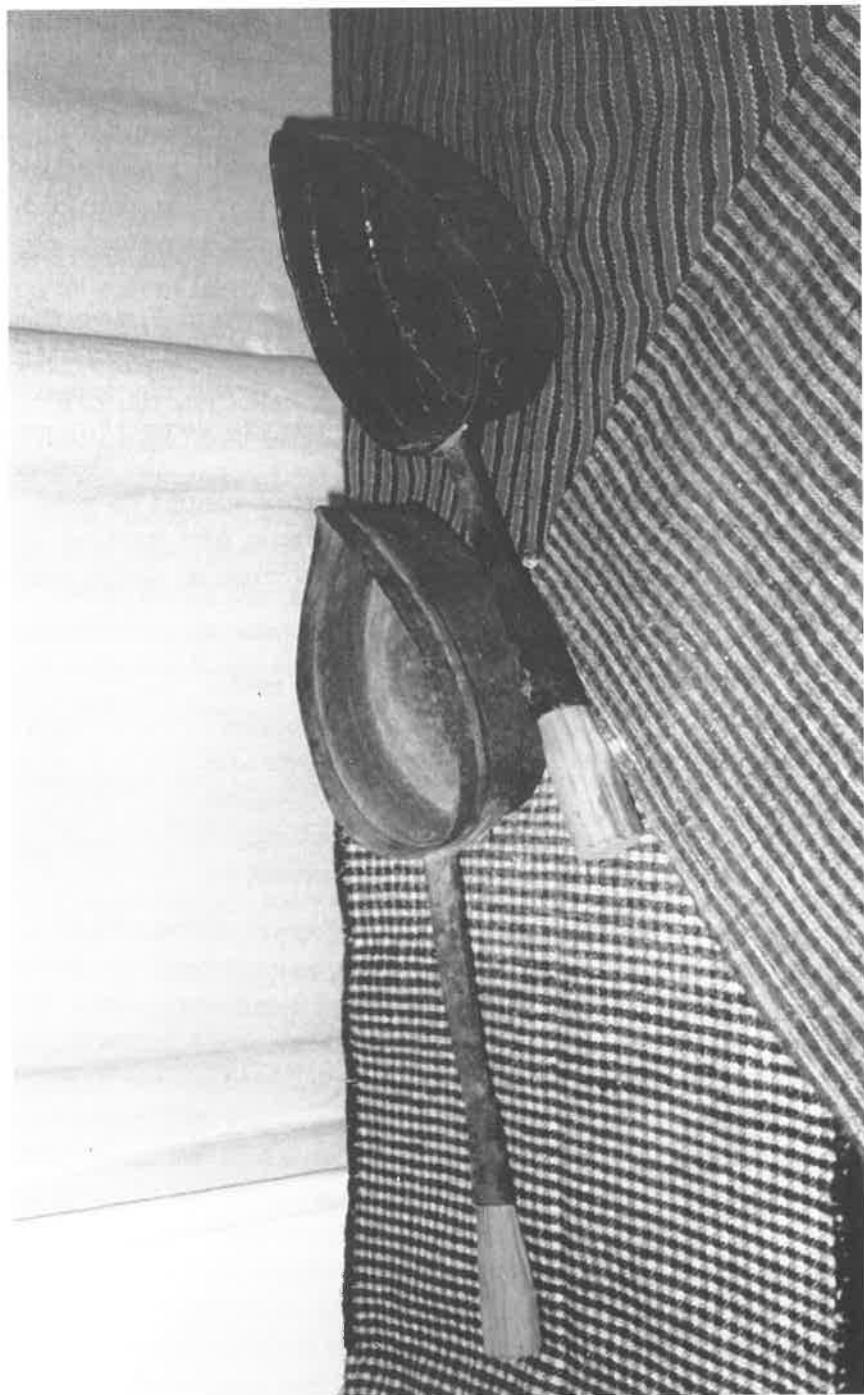
Κι οἱ δουλειές περίσσεις: 'Ο Γιάννος, σχολαρούδι, ἀπ' τό πρωΐ ὡς τό βράδυ στό Σχολεῖο, κάτω στό μεσοχώρι. Κι ἡ μάνα του; Νά κόβει ἔξω δπ' τά χωράφια τίς κόφτρες, νά καθαρίζει δπ' τά βάτα τά σαϊτάρια, γιά νά φεύγουν στά χαντάκια τά πολλά βροχόνερα τοῦ Χειμῶνα

και νά προστατεύονται έτσι τά χτήματα, δπ' τίς νεροσυρμές, νά καθαρίζει τίς πεζούλες, νά δργώνει και νά σπέρνει μέ τόν κολίγα τά σταροχώραφα, πού είχαν σειρά, ξαποσταμένα, λέει, τόν προηγούμενο χρόνο, νά περιποιηθεί τά πράματα, τά πρώϊμα στό γέννο...

Πόσο κράτησε αύτό τό είδος τής ζωῆς στό όρεινό χωριό τους; Χρόνια καί καιρούς. Ό μικρός Γιάννος μεγάλωσε, πήγε, λέει, στά Σάλωνα, στό Γυμνάσιο, τό τελείωσε καί τότε ήρθε δπ' τά καζάνια τής ξενιτιᾶς δ πατέρας του!...

Τά πράγματα, δ τρόπος ζωῆς, γιά τή Σοφιά καί τό Γιάννο της ἄλλαξαν τότε, θέλεις δπ' τό ξενόφερτο βιός, θέλεις δπ' τίς μεταβολές καί τήν ἐξέλιξη τής τεχνικῆς, θέλεις καί γιατί τά χρόνια τῶν ἀνθρώπων μετριόνταν πιά σέ δεκαετίες, κι ἀπό «άντα» κατάληξαν σέ «ήντα».

Ἐνα μόνο δέν ἄλλαξε στίς πλαγιές τοῦ Βλαχοβουνιοῦ: Τό πανέμορφο Χινόπωρο, πού ὀκόμα καί σήμερα, ὅστερα ἀπό πενήντα κι ὀκόμα χρόνια, τό χαιρόμαστε, δσοι ἔχουμε τήν τύχη, νά ζοῦμε στίς ἀγκαλιές του αὐτή τήν ἐποχή...

Σχανδάλετα (Λαογραφικό Μουσείο Φωκίδας)

ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΗΜΩΝ ΤΗΣ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΦΩΚΙΔΑΣ

τοῦ Γιάννη Ηλιόπουλου

Σκοπός τοῦ πρώτου Κυβερνήτη τῆς Ἐλλάδας, τοῦ ἀείμνηστου Ιωάννη Καποδίστρια, σχετικά μέ τό σύστημα διοίκησης τοῦ νεοσύ-
στατου, τότε, ἐλληνικοῦ κράτους, ἡταν ἡ καθιέρωση ἐνός συστήματος
τοπικῆς αὐτοδιοίκησης, πού θά στηριζόταν στίς Βυζαντινές «Μητρο-
κωμίες», στούς πυρῆνες τῶν μεγάλων καὶ δυναμικῶν «Μητροκωμιῶν»
τῆς ὑπαίθρου (φυσικά καὶ στίς πόλεις τῆς ἐποχῆς του), στά Κεφαλο-
χώρια δηλαδή, πού θά γίνονταν κέντρα διοίκησης καὶ ἀνάπτυξης
ἰσόρροπης τῆς περιοχῆς, πού ἐπηρέαζαν ἀπό κάθε ἀποψη - Διοικητι-
κή, οἰκονομική, ἐπικοινωνιακή, δικαίου, παιδείας, ἀσφάλειας κ.λπ.

“Οπως ἀπ’ τή μάννα ἐκπορεύεται κάθε φροντίδα στά παιδιά της,
ἔτσι καὶ ἀπ’ τήν κώμη - μάννα (Μητροκωμία), θ’ ὀκτινοβολοῦσε στήν
περιφέρειά της, κάθε ἐλπίδα πολιτιστικῆς ἀνάπτυξης.

Σκέφτηκε, λοιπόν, ὁ Κυβερνήτης, νά στηρίξει, μέ τήν παρέμβαση
τῆς Πολιτείας, κάθε μεγάλο χωριό, ὥστε δὲ Δῆμος, ὁ λαός τῆς περιοχῆς
του, νά ἔχει σημεῖο πολλαπλῆς ἀναφορᾶς, ἡ δέ ἔδρα τοῦ Δήμου
αὐτοῦ, τό Κεφαλοχώρι, νά ἔξελιχθει, κατάλληλα ἐνισχυόμενο ἀπ’ τήν
πολιτεία, σέ πραγματική Κωμόπολη καὶ Πόλη, πετυχαίνοντας ἔτσι
μιά περιφερειακή καὶ ἀποκεντρωτική καὶ ἰσόρροπη ἀνάπτυξη, δλων
τῶν γεωγραφικῶν διαμερισμάτων τοῦ νεοσύστατου τότε ἐλληνικοῦ
Κράτους. Μεγάλο τό σχέδιο καὶ ἡ προοπτική του πολύ μακρινή. Ό
Κυβερνήτης ἔβλεπε «έκατο χρόνια μπροστά»!...

Άλλα δυστυχῶς, μιά σφαῖρα ἀξεστων ἀνθρώπων ἔχυσε τό αἷμα
τῆς καρδιᾶς του καὶ σταμάτησε τίς διαδικασίες τοῦ νοῦ του, γιά τή
μεθόδευση ἐφαρμογῆς τῶν μακρόπονων ὀνείρων του.

Λίγα χρόνια ἀργότερα ἡ Βαυαροκρατία ἐφάρμοσε, γιά πρώτη φο-
ρά στήν Ἐλλάδα, τό διοικητικό σύστημα τῶν «Δήμων», ἐγκαθιστώ-
ντας στίς ἔδρες τους Ἀρχές Δικαιοσύνης, Παιδείας, Ἀσφάλειας κ.λπ.

Τό σύστημα αὐτό, μέ τίς κατά διαστήματα μεταβολές του - κυρίως ἀπό μικροκομματικούς σκοπούς προερχόμενες - διατηρήθηκε ἀπ' τά 1833 καὶ μέχρι τοῦ 1912, πού καθιερώθηκε τό σύστημα τῶν «Κοινοτήτων», γιά νά καταργηθεὶ κι αὐτό μέ τή σειρά του καὶ νά ξαναγρίσουμε στούς «Δήμους» καὶ τό κληρονομημένο, γραπτό, σύστημα τοῦ Καποδιστρια, πού εἶχε κατατεθεῖ τότε στήν ἑλληνική Έθνοσυνέλευση καὶ βλέπουμε, σήμερα (ἀπό τό 1988) ποιές καὶ πόσες φροντίδες καταβάλλει ἡ Πολιτεία γιά τή στήριξη τοῦ νέου δημαρχιακοῦ συστήματος τοπικῆς αὐτοδιοίκησης καὶ ποιές, ἀκόμα, ἐλπίδες ἔχουμε δλοι μας ἐναποθέσει στήν ἀποτελεσματική λειτουργία τῶν νέων Δήμων. Ἄν πετύχει τό σύστημα, θάναι αὐτό καὶ πρός τό συμφέρον καὶ πρός τό καλό ὅλων μας. Ἄλλωστε, δ πολύς τοπικισμός καὶ δ πολύς ἐγωϊσμός, πάντα εἴναι βλαπτικά...

Ἄλλα ἡ πρώτη ὀνοματοθεσία τῶν Δήμων εἶχε πολλά καὶ σοβαρά γεωγραφικά καὶ ἀλλα ὀρθογραφικά σφάλματα, γιατί δέν εἶχαν προσδιοριστεῖ ἐπακριβῶς οἱ ἀρχαῖες πόλεις, πού τά δύνματά τους ἐπιδιώχθηκε τότε, νά ξαναζωντανέψουν καὶ εἶχαν γίνει ἀκόμα καὶ πολλές παρανοήσεις τῶν ἐννοιῶν τῶν λέξεων - ὀνομάτων τῶν Δήμων.

Ἐτοι ἡ Πολιτεία ἀναγκάστηκε, κάποτε, νά διορθώσει τά πολλαπλά σφάλματα καὶ στούς Ἀπογραφικούς Πίνακες νά ἐμφανιστοῦν, ἐπί τέλους, τά δύνματα τῶν Δήμων, τῶν Πόλεων καὶ τῶν Χωριῶν, κατά τά δυνατόν ἀκριβέστερα καὶ ἀπαλλαγμένα σφαλμάτων.

Πάνω στό θέμα ἐργάστηκε μιά ἐπιτροπή, πού τήν ἀποτελοῦσαν οἱ κορυφές, τότε, τῆς ἑλληνικῆς Γραμματείας καὶ Λαογραφίας (Νικόλαος Πολίτης, Γεώργιος Ν. Χατζιδάκης, Ἀντώνης Μηλιαράκης) καὶ τό πόρισμά της δημοσιεύτηκε στήν Ἐπετηρίδα τοῦ «Παρνασσοῦ», τ. Γ', στά 1899, ἀκριβῶς πρὶν ἀπό ἑκατό χρόνια.

Δέν ἔρευνήθηκε, ἂν ἡ Πολιτεία πρόλαβε τότε, νά διορθώσει τά σφάλματα, στίς δύναμεσίς τῶν Δήμων, κατά τίς ὑποδείξεις τῶν ἐπιστημόνων - ἔρευνητῶν τοῦ θέματος.

Τό βέβαιον δύμας εἴναι, δτι τά ἀξιώματα καὶ οἱ ἀρχές, πάνω στίς δύποιες στηρίχθηκε τότε ἡ ἐπιτροπή τῶν τριῶν, παραμένουν καὶ σήμερα ἰσχυρές, δπως καὶ τό πρόβλημα τῆς σωστῆς γραφῆς τοῦ δύνματος μερικῶν Δήμων.

Τό πρόβλημα ὑπάρχει καὶ στόν τόπο μας, στή Φωκίδα, καὶ γι' αὐτό ἀκριβῶς πρόκειται ἐδῶ.

Μ' ὁδηγό τίς ἐπιστημονικές ἀπόψεις τῶν Πολίτη, Χατζηδάκη, Μη-

λιαράκη, τίς σχετικές μέ τήν δρθή γραφή τῶν ὀνομάτων τῶν Δήμων, παρατηροῦμε, γιά τή σχετική περίπτωση στή Φωκίδα, τά έξης:

1. Τά ὀνόματα τῶν Δήμων, τῶν Πόλεων καί τῶν Χωριών, πρέπει, νά είναι ἀκριβέστατα στήν ἔννοια καί ἀπαλλαγμένα σφαλμάτων δρθογραφίας.

2. Τά ὀνόματα τῶν Δήμων, ἃν λάβουμε ύπόψη μας τήν ἀφορμή τῆς ὀνομασίας τους, ὑπάγονται σέ πέντε κατηγορίες (5):

A'.) Ἐδῶ ἀνήκουν τά ὀνόματα τῶν Δήμων, πού είναι παρμένα ἀπό ἀρχαία πόλη, πού βρίσκεται καί κείται στήν ἐδαφική περιφέρεια τοῦ Δήμου.

B'.) Ὁνόματα παρμένα ἀπό σημερινή Πόλη ἢ χωριό, πού είναι Πρωτεύουσα τοῦ Δήμου ἢ ἔγινε Ἐπίσημη, ἀπό σπουδαῖα συμβάντα τῆς νεώτερης Ἰστορίας τῆς Πατρίδας μας κι ἔχουν σκοπό, τά ὀνόματα αὐτά, τήν διαρκῆ ὑπόμνηση ἔνδοξων σελίδων τῆς Ἰστορίας τῆς Ἑλλάδας. Αύτά κατατάσσονται στή B'. κατηγορία.

Γ'.) Ὁνόματα παρμένα ἀπό Τόπους ἢ Ίδρυματα, πού εύρισκονται μέσα στήν ἐδαφική ἔκταση τοῦ Δήμου, δπως ὀνόματα δρέων, ποταμῶν, λιμνῶν, νησιῶν καί σπανιότερα ἀπό μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητας. Ἀνήκουν στή Γ'. κατηγορία.

Δ'.) Ἐδῶ ἀνήκουν ὀνόματα, πού σχηματίστηκαν κατά τόν τύπο τῶν Ἐθνικῶν ὀνομάτων, γιά νά δηλώσουν τή σχέση τῶν δημοτῶν, πρός κάποιο σημαντικό τόπο τοῦ Δήμου κι ἀκόμα τά ὀνόματα Ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, τιμητικῶν γιά τό Δήμο, πού ἀνήκουν στήν (E'.) πέμπτη κατηγορία.

3. Τά ὀνόματα τῶν A'. καί Δ'. κατηγοριῶν ἐκφέρονται πάντα, κατά τή γενική πτώση τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἐθνικῶν.

Τά ὀνόματα τῶν κατηγοριῶν B'., Γ'. καί E'., τά περισσότερα ἐκφέρονται πάντα, κατά ἔνική, γενική πτώση.

Οἱ κανόνες αὐτοὶ ἔχουν καθολικό κύρος καί πρέπει καί στήν περίπτωση τῆς Φωκίδας νά ἐφαρμοστοῦν, ὥστε νά μήν υπάρχει παρανόηση τῆς ἔννοιας τοῦ ὀνόματος τῶν Δήμων.

Στά ὀνόματα μερικῶν Δήμων τῆς Φωκίδας παρατηροῦνται μικρά σφάλματα, πού πρέπει νά διορθωθοῦν μέ μικρή μεταβολή τῶν ὀνομάτων, ἀπ' τίς ἐπίσημες ἀρχές τοῦ Νομοῦ, χωρίς νά παρίσταται ἀνάγκη ἐφαρμογῆς τῆς γραφειοκρατικῆς καί χρονοβόρου διαδικασίας, ἀλλ' ἐν τούτοις νόμιμης, πού ἀπαιτεῖ ἡ ἀντικατάσταση τῶν ὀνομάτων τοῦ Δήμου.

Οι Άναγκαιες Παρατηρήσεις και Άποψεις:

Α'. Καλῶς έχουν τά δύναματα τῶν Δήμων:

«ΒΑΡΔΟΥΣΙΩΝ»: 'Η δύναμασία τοῦ Δήμου πάρθηκε, ἀπ' τ' δύναμα τοῦ δρους «ΤΑ ΒΑΡΔΟΥΣΙΑ» καί ἀνήκει στήν Γ'. κατηγορία. [Η πτώση τοῦ δύναματος είναι στή γενική τοῦ πληθυντικοῦ, γιατί καί τό δύναμα είναι στόν πληθυντικό ἀριθμό (Τά Βαρδούσια)]. Πρόκειται λοιπόν γιά τό Δήμο τῶν Βαρδουσίων Όρεων.

«ΠΑΡΝΑΣΣΟΥ»: 'Η δύναμασία προῆλθε ἀπ' τ' δύναμα τοῦ "Ορους ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ" καί ἀνήκει στήν Γ'. κατηγορία.

Καί τῶν δύο αὐτῶν Δήμων τά δύναματα ἔκφέρονται, σωστά, κατά τή γενική πτώση καί φέρουν στή σκέψη τοῦ ἀναγνώστη ἡ ἀκροατή, χωρίς ἀμφιβολία, τά "Ορη Βαρδούσια καί Παρνασσό, τόπους προσδιοριστικούς καί τῶν ὀντίστοιχων Δήμων.

Β'. Τά δύναματα τῶν Δήμων:

«ΓΑΛΑΞΙΔΙΟΥ» (;) : Τ' δύναμα αὐτοῦ τοῦ Δήμου προφανῶς προῆλθε καί πάρθηκε ἀπ' τ' δύναμα τῆς πόλης «ΓΑΛΑΞΕΙΔΙ» καί κατατάσσεται στή Β'. κατηγορία. Σωστά ἔκφέρεται σέ πτώση γενική τοῦ ἐνικοῦ.

Ἄλλα: Πῶς ή ιστορικά δρθή γραφή «ΓΑΛΑΞΕΙΔΙ» μέ -ει ἔγινε «ΓΑΛΑΞΙΔΙ» μέ -ι, είναι μιά ἄλλη ιστορία. "Ἐνα ὅλο πρόβλημα: Προχωράει κι ἔξελίσσεται ή γλῶσσα, ἀλλά δέν καταστρέφεται ὀνορθογραφούμενη. Θά πρέπει, νά διορθωθεῖ ή γραφή, κατά τόν δρθό τύπο: «ΔΗΜΟΣ ΓΑΛΑΞΕΙΔΙΟΥ». "Όλα τά ιστορικά ἄγγραφα, οί χάρτες καί τά βιβλία, πού ἀναφέρονται στήν Ιστορική πόλη τοῦ Γαλαξείδιοῦ, ὀναγράφουν τ' δύναμα «Γαλαξείδι» μέ τό -ξει- (ει). 'Η ύπεραπλούστευση τῆς γραφῆς δέ νομίζω, δτι ἔξυπηρετεῖ κάτι, ὃν φτάσει μέχρις ἔκει, ἐκτός καί ή γνώμη τῶν γλωσσολόγων καί φιλολόγων, ὃν είναι διάφορη, είναι καί ἐπικρατέστερη.

«ΔΕΣΦΙΝΑΣ»: Τ' δύναμα πάρθηκε ἀπ' τήν κωμόπολη - ἔδρα τοῦ Δήμου «ΔΕΣΦΙΝΑ» καί σωστά είναι γραμμένο σέ πτώση γενική τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ.

«ΓΡΑΒΙΑΣ»: Τ' δύναμα προῆλθε ἀπ' τήν ιστορική Κωμόπολη «ΓΡΑΒΙΑ» κι είναι υπομνητικό τοῦ ιστορικοῦ κατορθώματος τοῦ Όδυσσεα Ἀνδρούτσου καί τῶν 118 παλληκαριῶν του (8 Μαΐου 1821). Καλά είναι γραμμένο.

«ΛΙΔΩΡΙΚΙΟΥ»: Τ' δύναμα προῆλθε ἀπ' τήν ιστορική Κωμόπολη «ΛΙΔΩΡΙΚΙΟΝ» καί είναι υπομνητικό τῆς μαχραίωντος ιστορίας τοῦ

Λιδωρικιού, ἀλλά κυρίως τοῦ Ὄλοκαυτώματός του, κατά τὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς. Σωστά ἀναφέρεται.

«ΙΤΕΑΣ»: Προηῆθε τ' ὄνομα ἀπ' τῇ σημερινῇ Πόλη καὶ ἔδρα τοῦ Δήμου «ΙΤΕΑ» καὶ ὁρθά ἐκφέρεται.

«ΔΕΛΦΩΝ»: Τ' ὄνομα προέκυψε ἀπ' τὸν Ἰστορικό - Ἀρχαιολογικό χῶρο πού σαφέστατα δρίζει καὶ ὑπονοεῖ, δηλαδὴ τὸ χῶρο τῶν ἀρχαίων «ΔΕΛΦΩΝ» καὶ φυσικά τῆς περιοχῆς του (Κωμόπολης Δελφῶν).

«ΚΑΛΛΙΕΩΝ»: Τ' ὄνομα προηῆθε ἀπ' τὸ Ἐθνικό «Καλλιεῖς» (Ἀρχαῖο Ἐθνος Καλλιέων, πού ζοῦσαν γύρω ἀπ' τὴν Ἰστορικότατη ἀρχαία Πόλη τοῦ Καλλίου) καὶ ὁρθά ἐκφέρεται κατά γενική πτώση τοῦ πληθυντικοῦ.

Γ'. Δέν ἔχουν διατυπωθεῖ σωστά τά δύναματα τῶν Δήμων: «ΑΜΦΙΣΣΑΣ», «ΤΟΛΟΦΩΝΟΣ» καὶ «ΕΥΠΑΛΙΟΥ».

Τά δύναματα αὐτῶν τῶν Δήμων εἰναι παρμέναι ἀπ' τίς ὀρχαῖες πόλεις «ΑΜΦΙΣΣΑ», «ΤΟΛΟΦΩΝ» καὶ «ΕΥΠΑΛΙΟΝ», πού βρίσκονται, ἀντίστοιχα, μέσα στούς Δήμους, ἀπ' τά πολαιότατα χρόνια καὶ πάντως, πολύ - πολύ πρίν δοθεῖ στὴν κάθε περιοχή τ' ὄνομα τοῦ Δήμου.

Τά δύναματα, ὅπως εἰναι γνωστό καὶ παραδεκτό ἀπ' διους, πρέπει, νά ἐκφέρονται κατά τή γενική ποληθυντικοῦ ἀριθμοῦ τῶν Ἐθνικῶν κι αὐτός ὁ κανόνας ἐφαρμόζεται σέ πάρα πολλές περιπτώσεις Ἑλληνικῶν Δήμων (π.χ. ΑΘΗΝΑΙ - ΑΘΗΝΑΙΩΝ, ΜΕΓΑΡΑ - ΜΕΓΑΡΕΩΝ, ΘΙΣΒΗ - ΘΙΣΒΑΙΩΝ, ΧΑΙΡΩΝΕΙΑ - ΧΑΙΡΩΝΕΩΝ, ΛΑΜΙΑ - ΛΑΜΙΕΩΝ, ΥΠΑΤΗ - ΥΠΑΤΑΙΩΝ κ.λπ.).

Ἡ διόρθωση, θά πρέπει, νά γίνει ἔτσι:

1. Τό «ΔΗΜΟΣ ΑΜΦΙΣΣΑΣ», σέ «ΔΗΜΟΣ ΑΜΦΙΣΣΕΩΝ». Διότι τ' ὄνομα τοῦ Δήμου πρῆλθε ἀπ' τ' ἀρχαῖο ὄνομα «ΑΜΦΙΣΣΑ» καὶ δ «Δῆμος», δ «Λαδές», ἀποτελεῖται ἀπ' τούς «περιοικοῦντες», ἀπ' δσους κατοικοῦν γύρω ἀπ' τὴν ἀρχαία πόλη «ΑΜΦΙΣΣΑ».

Γιά τούς ἵδιους λόγους πρέπει, νά διορθωθοῦν καὶ τά δύναματα τῶν δύο ὑπόλοιπων Δήμων. Δηλαδή:

2. Τό «ΔΗΜΟΣ ΕΥΠΑΛΙΟΥ», σέ «ΔΗΜΟΣ ΕΥΠΑΛΙΕΩΝ» (Ο Δῆμος πῆρε τ' ὄνομα ἀπ' τό ἀρχαῖο «ΕΥΠΑΛΙΟΝ»), καὶ

3. Τό «ΔΗΜΟΣ ΤΟΛΟΦΩΝΟΣ», σέ «ΔΗΜΟΣ ΤΟΛΟΦΩΝΙΩΝ» (Η ἀρχαία πόλη λεγόταν «ΤΟΛΟΦΩΝ»).

Ποιά Ἀρχή καὶ Ἐξουσία μπορεῖ καὶ πρέπει, νά διορθώσει - καὶ μάλιστα μέ μικρές μεταβολές - τά «κακῶς κείμενα» στά δύναματα

τῶν Δήμων, τώρα, πού εἶναι ἀκόμα καιρός καὶ ὁ νέος θεσμός τῶν Δήμων στό ἀρχικό καὶ προσαρμοστικό του στάδιο καὶ τ' ὅνομα κάθε Δήμου δέν ἔχει ἀκόμα καταγραφεῖ στή μνήμη τῶν δημοτῶν ἀνεξάλεπτα καὶ ἀνεξίτηλα, ὥστε μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου νῦν ἔχει μεταβληθεῖ σέ κοινό αἴτημα;

Γνώση καὶ πρότασή μας εἶναι, τά κατά περίπτωση Δημοτικά Συμβούλια, σέ συνεργασία μέ τή Νομαρχιακή Αὐτοδιοίκηση Φωκίδας (Καί ἡ τελευταία νά παίξει καθοριστικό ρόλο).

Ἄλλ' ἔκεινοι πού ἔχουν τήν εὐθύνη καὶ πρέπει, νά ἐπιδιώξουν τήν καθιέρωση τῆς ὁρθῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος τοῦ Δήμου τους καὶ νά ἐμμένουν καὶ ἐπιμένουν στήν κρυστάλλινη «Ταυτότητα» τοῦ Δήμου τους, εἶναι οἱ «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ» τῶν Δήμων. Βασική τους ἀποστολή εἶναι καὶ ἡ τήρηση, ἡ διαφύλαξη τῆς γλωσσικῆς παράδοσης, πού φυσικά ἔχει κανόνες λειτουργίας.

Ἀκατανόητο εἶναι, νά γνωρίζουμε τό ὁρθό καὶ «ἐσκεμμένα», νά χρησιμοποιούμε τό λαθεμένο γλωσσικό τύπο.

Αὐτή η ἀποφη δχι ἀπλῶς πρέπει νά προβληματίσει τίς ἀρμόδιες Αρχές, ἀλλά νά τίς δδηγήσει σέ τεκμηριωμένες ἐνέργειες.

Θά μποροῦσε νά πεῖ κανένας:

– Μά καλά! Θά παίξουμε μέ τίς λέξεις;

Καμιαία φορά, γίνεται κι αὐτό! Άλλ' ἔκεινο, πού δέν μπαίνει στό παιγνίδι, εἶναι οἱ ίδεες καὶ οἱ ἔννοιες, πού εἰκόνες τους καὶ σύμβολά τους εἶναι οἱ λέξεις...

ΦΘΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

τοῦ Γ. Κουτσοκλένη

Ο ΧΤΙΣΤΗΣ - ΜΑΡΑΓΚΟΣ

Οίκοδόμοι τόν λένε σήμερα. ‘Ομως ύπάρχουν πολλές διαφορές μεταξύ τοῦ κτίστη και τοῦ οίκοδόμου. Ό κτίστης σχεδίαζε, κατά καινοτηνα, μόνος του τό σχέδιο τοῦ κτίσματος πού ἐπρόκειτο νά κτίσει. Και αὐτά ἦταν ἀποθῆκες, σπίτια, μάνδρες, Ἐκκλησίες, Σχολεῖα, Δημόσια κτίρια, ἀλλά και πέτρινα γεφύρια. Καί ἔκανε δλες τίς δουλειές πού χρειαζόντουσαν, ἐκτός ἀπ' αὐτές τοῦ μαραγκοῦ.

Τά όλικά πού χρησιμοποιοῦσε ἦταν κυρίως ἡ πέτρα, ἡ ὅποια ἔβγαινε ἀπό νταμάρι (λατομεῖο) ἀπό ἄλλους μάστορες και ἡ πλύθα.

‘Οταν λέμε πλύθα ἐννοοῦμε ζυμωμένο μέ ἄχυρα χῶμα, κατά προτίμηση ἀπό ἄργιλο γιά νά ἔχει συνεκτικότητα και χυμένο μέσα σέ καλούπι μέ διαστάσεις 12 x 15x30 ἑκ. Οι πλύθες αὐτές μένανε στόν ἥλιο δσες μέρες χρειαζόταν γιά νά στεγνώσουν καλά και στή συνέχεια ἔμπαιναν στόν τοῖχο... «Καί ἡ κουτσή ἡ πλύθα στόν τοῖχο μπαίνει», λέει ἡ παροιμία.

‘Η σύνδεσις τῆς μιᾶς μέ τήν ἄλλη γινόταν μέ λάσπη ἀπ' τό ΐδιο χῶμα.

‘Η πλύθα εἶναι πολύ καλό ἀντισεισμικό όλικό και γι' αὐτό προτιμήθηκε πολύ στήν περιοχή μας, ἡ ὅποια εἶναι πολύ εύάλωτη στίς προσπάθειες τοῦ Ἐγκέλαδου. «Φύλα με ἀπ' τό νερό νά σέ φυλάω ἀπ' τόν σεισμό», εἶπε ἡ πλύθα.

Οι πέτρινες κατασκευές ἦταν πραγματικά ἀριστουργήματα, τά δποια και σήμερα σ' ἀφήνουν κατάπληκτο.

‘Η σύνδεσις τῆς πέτρας γινόταν κυρίως μέ ἀσβέστη. Υπῆρχαν και περιπτώσεις πού γιά λόγους οίκονομίας χρησιμοποιοῦσαν λάσπη ἀπό χῶμα. Σέ ἔξαιρετικές περιπτώσεις, ὅπως φρουρίων και λιμανιῶν, χρησιμοποιοῦσαν και ἔνα εἶδος πορσελάνης.

Βασικά ἔργαλεία τοῦ κτίστη ἦταν τό σφυρί, τό μυστρί, τό πιλοφόρι, τό χτένι, ἡ γωνιά και προπαντός τό ζύγι, δηλαδή τό νῆμα τῆς

στάθμης καὶ τό ἀλφάδι. Ἀπαραίτητο ἦταν καὶ τό πασέτο (μέτρο). Ὄλα ἔμπαιναν στό ζεμπίλι γιά τή μεταφορά τους.

Τόν κτίστη ἀκολουθοῦσε ὁ μαραγκός, ὁ ὅποιος ἀνελάμβανε ὅλες τίς κατασκευές πού ἥθελαν ξύλο, ὅπως ξυλοδεσιές, πατώματα, ταβάνια, σκεπές, πόρτες καὶ παράθυρα, σκάλες κ.λπ.

Συγχρόνως ὁ μαραγκός διατηροῦσε καὶ μαγαζί γιά νά κατασκευάζει κάθε ξύλινο ἀντικείμενο, ἀναγκαῖο στή ζωή τῶν κατοίκων. Μερικά ἀπ' αὐτά εἶναι: σκαμιά, πάγκοι, τραπέζια, κασέλες, ντουλάπια, χρεββάτια, σκάφες, πινακωτές, φωμόρτυαρα καὶ δ.τι ὅλο μποροῦσε νά γίνει μέ ξύλο, ἐκτός ἀπ' τά δοχεῖα γιά ύγρα πού ἦταν δουλειά τοῦ βαρελᾶ.

Ἔταν τόσο κουραστικό τό χασομέρι τῶν μαστόρων αὐτῶν πού οἱ παληοὶ λέγανε ὅτι «Ο χτίστης εἶναι χτικό κι' ὁ μαραγκός μαράζι». Αὐτά τά λέγανε οἱ παληοί, εἴπαμε. Τί λένε οἱ νέοι; Ρωτήσανε, λέει, κάποιον ἐτοιμοθάνατο πιά ἦταν ἡ τελευταία του ἐπιθυμία μιά καὶ ἀφήνει τοῦτον τόν μάταιο κόσμο καὶ κεῖνος... «Σικώτι ἀπό μάστορα...». Ἄς φαντασθεῖ ὁ καθένας τό τί είχε τραβήξει ὁ ὄνθρωπος αὐτός ἀπ' τούς μαστόρους καὶ τήν ἀσυνέπειά τους.

Ο λόγος αὐτός, ἡ δυσκολία δηλαδή κατασκευῆς ἐνός σπιτιοῦ, ἔκεινα τά χρόνια, ἔκανε τούς παληούς νά τοποθετοῦν τήν κατασκευή σάν ἔνα ἀπ' τά πλέον δύσκολα ἔργα στή ζωή του.

«Οποιος δέν πάντρεψε θυγατέρα, δέν ἔχτισε σπίτι, δέν περπάτησε βουνό, δέν ἔγινε ἄνδρας».

Τά ἔργαλεῖα τοῦ μαραγκοῦ ἦταν πολλά καὶ διάφορα. Σάν ἀπαραίτητα ἦταν τά διάφορα πριόνια, σκερπάνια, σφυριά, τανάλιες, σκαρπέλα, τριβέλια, πλάνες, ροκάνια διάφορα, μέγκενες καὶ σφυκτῆρες. Ἐνας μερακλῆς ξυλουργός μποροῦσε νά ἔχει καὶ ἄλλα πιό ἔξειδικευμένα.

Σήμερα τήν πλύθα ἀντικατέστησε τό τοῦβλο, τήν πέτρα τό τοιμένιο καὶ τά περισσότερο ἔργαλεῖα ἀντικατεστάθησαν ἀπό μηχανοκίνητα.

Ο ΚΕΡΑΜΥΔΑΣ

Κεραμυδάδες εἶχαμε τά παληά χρόνια, γύρω στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα (x').

Ύπηρχε κεραμυδάδικο κάτω ἀπ' τό Χρισσό. Φαίνονται ὀκόμα οἱ γοῦρνες ἀπ' τίς δποῖες ἔπαιρναν τό χρειαζούμενο χῶμα.

Μετά τόν Β' Παγκ. Πόλεμο καὶ γιά νά καλυφθοῦν οἱ ἀνάγκες ἀπ' τίς καταστροφές πού ἀφησαν οἱ Ίταλοί καὶ οἱ Γερμανοί ἀνοιξε κεραμυδάδικο κάτω ἀπ' τήν Τοπόλια. Ή τοποθεσία αὐτή λέγεται «καμίνια» ή «Γοῦρνες».

Τά κεραμύδια δμως πού ἔβγαζε ἡταν κακῆς ποιότητας.

Ἀργότερα ἔγινε ἐργοστάσιο - μέ δάνεια ἀπ' τό Σχέδιο Μάρσαλ - στήν Κίρρα, τό δποῖο ἔβγαζε κεραμίδια καὶ τοῦβλα, ἀλλά τελικά δέν ἀντεξε στόν ἀνταγωνισμό, ίδιαίτερα αὐτῶν τῶν ἐργοστασίων τῆς Χαλκίδας καὶ ἔκλεισε.

Πρίν ἀπό τά τοῦβλα καὶ ἀντί αὐτῶν εἶχε χρησιμοποιηθεῖ πάρα πολύ ή «πλύθα». Μέ πλύθα εἶναι κτισμένα τά περισσότερα κτίσματά τής περιοχῆς.

Ἡ πλύθα εἶναι θαυμάσιο ἀντισεισμικό ύλικό. (βλέπε ΧΡΙΣΤΗΣ - ΜΑΡΑΓΚΟΣ).

Σίδερα σιδερώματος (Λαογραφικό Μουσείο Φωκίδας)

Τοῦ πλᾶς Κώστα μ' τοῦ Μπλάρ;

Τοῦ Ζάχου Ξηροτύρη

‘Ο λαός μας είναι θυμόσοφος, χιουμορίστας καὶ συχνά σκωπτικός. Δέν ἀφῆκε δῆμως νά μήν εὔρει καὶ κάποιον τρόπο καὶ γιά κάποιο θλιθερό γεγονός νά μήν τό διασκεδάσει κατά κάποιον τρόπο καὶ νά του δώσει κάποια φαιδρή χροιά ἀκόμα καὶ στό θάνατο.

“Όλοι ξέρομε δτι τό κλάμα είναι τό λυπητερό τραγούδι τῆς ψυχῆς καὶ είναι καὶ αὐθόρμητο, ἔρχεται μόνο του πότε σάν δάκρυ τῆς χαρᾶς καὶ πότε σάν δάκρυ τοῦ πόνου τῆς καρδιᾶς καὶ τῆς λύπης, πού ξεσπάει σάν μοιρολόγι. Δύσκολα ἔρχεται τό δάκρυ στά μάτια τοῦ ἄντρα, εὔκολα δῆμως καὶ πολύ εὔκολα στά μάτια τῆς γυναικάς, γι' αὐτό καὶ συχνά είναι καὶ υποκριτικό σάν αὐτό πού τόκαμε τραγούδι «στίς ἐννιά τοῦ μακαρίτη βάνει ἄλλον μές στό σπέτι». Μπορεῖ πολλά ἀπό αὐτά πού καταμαρτυροῦν νά είναι μύθοι, δπως αὐτό πού πέθανε ὁ ἄντρας μιᾶς στό χωριό, τήν ἡμέρα πού τό χωριό εἶχε πανηγύρι, τέτοια μέρα βρήκε κι' αὐτός ὁ εὐλογημένος νά πεθάνει! Χόρευαν στήν πλατεία δσοι χωριανοί καὶ ξένοι δέν θά συνόδευαν τόν νεκρό καὶ ἡ ἐκφορά τοῦ νεκροῦ θά γινόταν ἀπό τόν κάτω δρόμο. Ἀκουσε τά ὅργανα ἡ χήρα, γύρισε καὶ κύτταξε καὶ είδε μιά κοπέλα πού χόρευε τήν Ἰτιά καὶ δέν τή χόρευε καλά, μιά στιγμή λέει στή διπλανή πού τήν υποβάσταζε σάν τεθλιμένη πού ήταν· «Νά πάω νά σιάξω τό χορό κι' ἔρχομαι». Ο παπᾶς καὶ οι συνοδοί στάθηκαν ἔκθαμβοι καὶ περίμεναν τήν χήρα νά γυρίσει νά συνεχίσει τό ξεπροβόδισμα τοῦ μακαρίτη.

“Άλλη χήρα σέ ἄλλο χωριό μιά ἄλλη φορά πού χήρεψε ἡ Μαριγώ, ἔτσι ήταν τό δνομά της, ήταν ἀπαρηγόρητη, τράβαγε τά μαλλιά της, μάδαγε τά μάγουλά της καὶ μοιρολογοῦσε γοερά. Γιά νά τήν παρηγορήσει ἡ γειτόνισσά της καὶ νά τής δώσει ἐλπίδες, τῆς λέει· «Μήν κάνεις ἔτσι, Μαριγώ μου, είσαι νέα καὶ θά φκιάξεις πάλι καὶ γλήγορα τή ζωή σου». Καί ποιά ήταν ἡ ἀπάντηση λέτε; «Τό ξέρω, καλή μου, αὐτό, ἀλλά τί γίνεται γιά ἀπόψε νά μοῦ πεῖς»!

Θυμόσοφος καὶ μυθολόγος είναι ὁ λαός μας, μά πίσω ἀπό κάθε

μύθο χρύπτεται και κάποια ἀλήθεια και ὁ λαός μας, σέ τέτοιες περιπτώσεις λέει τοῦτο πού εἶναι θυμοσοφία και τοῦτο τοῦ λαοῦ μας «Χάρε, Χαρά πού μοῦφερες και λύπη πού μοῦ πῆρες».

Πολλά λέει ὁ λαός γιά τίς ἀπαρηγόρητες χῆρες, δέν πρέπει ὅμως νά εἴμαστε ἀδικοι, πολλές φορές και στούς ἄντρες φέρνει χαρά μεγάλη ὁ χάρος. Και ἐν δέν τῇ φέρνει ὁ χάρος τῇ φέρνουν τά πισινά τοῦ μουλαριοῦ τοῦ Κώστα.

Ήταν, λέει, ἔνας λεβεντονιός ὁ Κώστας, τῷφερε ὅμως ἡ στραβή του τύχη και παντρέφτηκε μέ μιά ἀσχημη πού οὔτε και παιδιά ἔκανε και τῇ ζωῇ τοῦ Κώστα τήν ἔκανε μαύρη μέ τῇ γκρίνια της. Ἀπελπίστηκε ὁ Κώστας, διαζύγιο δέ μποροῦσε νά πάρει, τά χρόνια κείνα ἥταν ὄνειδος τό νά χωρίσεις τή γυναίκα σου. Τότε ἵσχυε τό μέ στεφάνι θά στεφανωθεῖς - μέ στεφάνι θά πᾶς στόν ἄλλο κόσμο. Τόριξε, λοιπόν, κι ὁ Κώστας λέγο στό σουρουλόπ και ἔφευγε και πήγαινε σέ κανένα χωριό νά τά κουτσοπίνει και νά ξεχνάει τόν πόνο του μέ φίλους του. Δέν ἥταν μόνο ἡ γυναίκα του ἀνυπόφορη, είχε και ἔνα μουλάρι θεοπάλαβο, δέν ἔκανε τίποτες ἄλλο ἀπό τό νά κλωτσάει και νά σηκώνει τά πόδια του στά ούράνια νά μήν τολμάει κανένας νά τό πλησιάσει.

Μιά ἡμέρα πού ἥταν σέ γειτονικό χωριό ὁ Κώστας και ξέσκαζε κουτσοπίνοντας μέ φίλους του, νάσου και ἔφτασε τρέχοντας ἔνας γείτονας τοῦ Κώστα ἀπό τό χωριό και τοῦ λέει:

- Σήκω, Κώστα, νά φύγουμε, εἶναι ἀνάγκη.
- Μά τί συμβαίνει; ρωτάει ὁ Κώστας.
- Νά, τοῦ λέει, τό μουλάρι σου δ Μέρτζιος, ἔτσι ἥταν τό ὄνομα τοῦ μουλαριοῦ, σκότωσε τή γυναίκα σου.
- Στόν τόπο; ρωτάει ὁ Κώστας.
- Στόν τόπο, τοῦ ἀπαντάει ὁ γείτονας.

Ἐφυγαν, πήγαν στό χωριό και ἔκαναν τήν προετοιμασία τῆς κηδείας. Περίλυπος φαινόταν ὁ Κώστας μέχρι θανάτου, ἔκανε μιά κηδεία μεγαλοπρεπή γιά τά χρόνια ἐκεῖνα και πάνδημη, δλο τό χωριό ἀκολούθησε, μέσα του ὅμως χαιρόταν ὁ Κώστας γιά τή χαρά πού τούδωσε ὁ χάρος, μά δέ μποροῦσε και νά τήν ἐκδηλώσει, κηδεία γίνεται. Πήγαν στήν Έκκλησία, φάλθηκε ὁ νεκρός, δόθηκε ὁ τελευταῖος ἀσπασμός και ὁ Κώστας δεχόταν τά συλλυπητήρια τεθλιψμένος.

Στά συλληπητήρια ὅμως παρατηρήθηκε κάτι τό πρωτοφανές. Κάθε ἄντρας ἀπό τούς παντρεμένους τοῦ ἐσφιγγε τό χέρι και ἔσκυψε

καί κάτι τοῦ ἔλεγε τοῦ Κώστα στό αὐτί. 'Ο παπᾶς παραξενεύτηκε, τί συμβαίνει καί δλοι οἱ ἄντρες τὸν συλλυποῦνται τὸν Κώστα καί σκύβουν καί δλο κάτι τοῦ λένι κρυφά καί σιγανά στό αὐτί; τέτοιο πρᾶγμα δέν τοῦ ξανασυνέβηκε τοῦ παπᾶ, δλοι μά δλοι οἱ ἄντρες νά τοῦ λένε κάτι στ' αὐτί. Περιέργος δ παπᾶς νά μάθει τί τοῦ λένε, γιά νά ίκανοποιήσει τήν περιέργειά του, τὸν τραβάει παράμερα τὸν Κώστα καί τὸν ρωτάει: «Τί σου λένε, βρέ Κώστα, δλοι οἱ ἄντρες μυστικά στό αὐτί;». Δυσκολευόταν ὁ Κώστας νά τό πεῖ. Τοῦ εἶπε μόνο: «Δυσκολεύομαι, παπᾶ μου, δέν μπορῶ νά σου τό πῶ καί νά μέ συγχωρεῖς πολύ».

'Ο παπᾶς τώρα ἔγινε πιό περιέργος καί ἐπέμενε φορτικά γιά νά μάθει.

— Τέκνο μου, Κώστα, ἐγώ εἰμαι ἔξομολόγος. Δίνω λόγο στό Θεό πώς δέν ἐμπιστεύσαι τήν ἔχεμύθειά μου, δέν πρόκειται νά διαρρεύσει τό μυστικό σου, καί τόν διαβεβαίωσε ἐπί τήν ιερωσύνη του...

Κάμφθηκε ὁ Κώστας στήν τόση ἐπιμονή τοῦ παπᾶ, σκύβει στό αὐτί τοῦ παπᾶ καί τοῦ λέει: «'Ολοι, παπᾶ μου, μέ ρωτᾶν· Τοῦ πλᾶς Κώσταμ' τοῦ μπλάρ';». Ἔγινε περιζήτητος ὁ Μέρτζιος (ἔτσι ήταν τό δνομα τοῦ μουλαριοῦ). Καί ὁ παπᾶς χαμογέλασε καί λόξεψε, τό χαμόγελό του δημοσίευτον κάτα τέτοιον τρόπο πού γέλαγαν καί τά γένια τοῦ παπᾶ. Τίς οἶδε τί κατά νοῦν είχε καί ὁ παπᾶς καί τί κατά διάνοιαν γιά τήν παπαδιά του, σίγουρα δ τι καί οἱ ἄλλοι ἄντρες, μόνο πού σάν ιερέας δέν τοῦ ἀπέτεινε κι' αὐτός τήν παροιμιώδη φράση «Τοῦ πλᾶς τοῦ μπλάρ, Κώστα μ';», ἔστω καί ὃν τόθελε κι' αὐτός ἐνδόμυχα νά τό ἀγοράσει, μέ τά μάτια αὐτό ἐννοοῦσε.

Σίδερα κολαρίσματος (Λαογραφικό Μουσείο Φωκιδίας)

Χρισσό: Οι τοιχογραφίες τῶν «ἀσταριῶν»

Τῆς Ρούλας Λιάσκου

Ή γιαγιά ή Χύμω ή Βαρκόσταινα, κι ή θειά Μπαλιούλα ή «ἀρχιμαστόρισσα» και ή Μαριώ ή Μπακοσκίνα ή θυγατέρα της, στά χρόνια τά παλιά, ἀπόξω ἀπ' τό σπίτι τους, στόν τοῦχο τό μακρύ, φτιάχναν τά στημονάρια.

Στόν «ἀρμακιά»¹ τῆς Χύμως τῆς ἐγγόνιας της, κοιτάγω τώρα πού ρημώθηκε, τ' ἀμέτρητα τ' ὀνούγματα ἀπ' τά καρφιά και τά παλούκια.

Ἡ Εἰρήνη ή Κατσαροῦ, γειτόνισσα και φίλενάδα, ἔχει περάσει τά δύδόντα ἀπό καιρό, ἔχει πολλά γιά νά μοῦ πεῖ, και πρόθυμα ἀρχίζει:

— «Κείνα τά χρόνια, δέω και μέσα στά σπίτια τοῦ χωριοῦ, παλούκια βάζαμε και ἔνλαράκια. Στή μιά ἄκρη βάζαμε, ἀνάλογα πόσο πολύ ἦταν τό νῆμα, πόσο τό θέλαμε.

Τό φέρνανε και τό γυρίζανε..

Στήν ἄλλη ἄκρη βάζανε τρία παλούκια.

Ἐνα - ἔνα στή σειρά, γιατί γινότανε ὁ Σταυρός, ποῦθε νά περάσει στό μυτάρι, στό χτένι.

Γινότανε μέ τή σειρά τους. Πάντα μονόχρονα γινότανε. Μιά φορά φτιάχναμε τά κουπωτά, μπλέ κι' ἄσπρο. Κανονίζαμε πόσες κλωστές θέλαμε.

Τά βάζαμε στά καλάμια, πούταν τό νῆμα.

Είχαμε κλουβί, πού περνάγαμε τίς βέργες, στά σύρματα μέσα».

«Πού λές», συνεχίζει ἡ Εἰρήνη, «ὅλα τοῦτα γινόταν πρὶν ἀπ' τόν ἀργαλειό. Στό πανί και στό δίμητο πέφτανε διπλές.

Τά πηγαίναμε στήν Κοντύλω τοῦ Παρταριᾶ. Αύτή τύλιγε, “διαζότανε”², δηλαδή ἔκανε τό στρώσιμο κατά γῆς.

Μπροστά βάζαμε τ' “ἄντι”³ και σιγά - σιγά τυλίγαμε.

1. ἀρμακάς = γκρεμισμένος πέτρινος τοῦχος.

2. διαζότανε = τό υφασμα κατά γῆς - διάζι.

3. τ' ἄντι = τό ξύλο πίσω ἀπ' τόν ἀργαλειό.

Βάζαμε ἀλεύρι σέ ζεστό νερό γιά νά σφίξει και βάζαμε τό νῆμα.

Τό γυμνώναμε, τό τρίβαμε, τό πλέναμε, μετά τό τινάζαμε και τό περνάγαμε σέ παλούκια και τό στεγνώναμε. Τό τινάζαμε νά πέσει τό ἀλεύρι.

Ἄμα δέ τό “μεντζαλζάμε” κοβότανε.

Μετά τό βάζαμε στήν ἀνέμη, ὅταν στέγνωνε, και τό βάζαμε στά καλάμια.

Στόν τοῖχο φτιάχναμε Σταυρό και τό τυλίγαμε.

Αὐτά ὅλα γινόντουσαν πρίν ἀπ' τόν ἀργαλειό.

Τό τυλίγαμε και περνάγαμε τ' “ἀστάρια”»⁴.

Ἐδῶ σταματάει, σηκώνεται.

— «”Ἐλλα», μοῦ λέει, «νά σου δείξω τό κλουβί».

Μέ πάει στόν Ἄη - Θόδωρο, πίσω στά βράχια, ποῦναι τ' ἀχούρια κι' οἱ ἀχυρώνες δλα ἐρείπια.

Στόν ἀχυρώνα στό βάθος ;; βλέπω κοφίνια, ἔνα ἡνί, και στή γωνία, νά τό κλουβί τό ξύλινο, μοιάζει μέ στέγης κάλυμμα.

Ἐκεῖ στόν ἀχυρώνα βάζαμε τ' ἀχυρα, νά τάχουν γιά τίς πλίθες ὅταν κτίζανε - δσα δέν τρώγανε τά ζᾶ.

«Ἐκεῖ ἀδειάζαμε τά “ἔργαθα”, μοῦ λέει. Μεγάλα δίχτυα ἥτανε χοντρά, τ' ἀχυρα μέσα τά πετάγανε, ὅπως τά φέρνανε ἀπό τ' ἀλώνια.

Τά δέναν, τά σουφρώνανε, και τά πατάγανε καλά τιές νά χωρέ-σουνε».

Θυμάται τά παλιά, τότε πού ἀλωνάγανε μέ τ' ἄλογα.

Μνῆμες πού μένουν ὀνεξίτηλες και τήν καρδιά ζεσταίνουν.

Σάν βγαίνω στό δρομάκι κοιτάζω ξανά τόν τοῖχο μέ τ' ἀνοίγματα.

«Τοιχογραφίες ἀσταριῶν» ἀπ' τήν παράδοση βγαλμένες. Νά σέ ρωτάν «τί ἄλλαξε», νά τούς ρωτάς «τί μένει...».

4. Αστάρι = ὄφασμα, ὄφασμένο.

Τό Στοιχειό τῆς Χάρμαινας Μύθος καὶ πραγματικότητα

Toū Pan. E. Pouornára

Τά παλιά τά χρόνια, δπως καὶ σήμερα, γιά νά ἐπιβιώσει κάποιος καὶ εἰδικά ἂν ήταν οίκονομικά ἀδύνατος σκαρφιζόταν ἐνα σωρό τρόπους, ὁ λόγος γιά τούς υλοτόμους. Τότε λοιπόν δέν ὑπῆρχε ξυλεία εἰσαγωγῆς δπως ὑπάρχει σήμερα. Τίς ἀνάγκες γιά ξυλεία, γιά κατασκευή τῶν σπιτιῶν, τῶν ἀποθηκῶν καὶ καυσοξύλων τίς κάλυπτε ἡ ἐγχώρια παραγωγή. Εἰδικά στήν περιοχή τῆς Ἀμφισσας, τίς ἀνάγκες γιά ξυλεία τίς κάλυπτε ἡ περιοχή τοῦ Ἐλατου (Λογγιᾶ, Λιανοκλάδι). Ἐπειδή ἡ ἐν λόγῳ περιοχή δεσπόζει τῆς Ἀμφισσας καὶ ηταν εὔκολη ἡ μεταφορά τῆς ξυλείας τὸν κατήφορο. Τότε δπως καὶ σήμερα γιά νά υλοτομήσει κάποιος ἔπρεπε νά ἔχει ἀδεια ἀπό τήν δασική ἀρχή πληρώνοντας βέβαια καὶ τά σχετικά παράβολα, πού ηταν σεβαστό ποσό εἰδικά γιά τήν καλῆς ποιότητας οίκοδομική ξυλεία. Τό παράβολο ηταν ἀρκετά μεγάλο, ίδιαίτερα γιά τόν φτωχό βιοπαλαιστή. Εἰδικά γιά μεγάλα ξύλα (μάνες, ρέλλες). Γιά τόν παραπάνω οίκονομικό λόγο πολλοί υλοτόμοι, σχεδόν δλοι, καὶ ἐπειδή θεωροῦσαν ἀδικο νά πληγώνουν αὐτό πού πίστευαν δικό τους, ἔκαναν λαθραία υλοτομία, δηλαδή δέν πλήρωναν τό παράβολο καὶ μετέφεραν τά μεγάλα ξύλα (μάνες) νύχτα, μεσάνυχτα καὶ χωρίς φεγγάρι γιά νά μήν φαίνονται. Ωστόσο κατά τήν μεταφορά ἀκούγονταν γιατί τό χοντρό κούτσουρο τό ἔσερναν μέ ἀλυσίδες πού τίς τραβοῦσε τό ἄλογο ἡ μουλάρι. Διάλεγαν δέ γι' αὐτή τή δουλειά καὶ ζώο σκούρο, συνήθως μαῦρο. Οι ἀνθρωποι τήν ἄλλη μέρα ἔλεγαν πώς ἀκουσαν τή νύχτα δλους αὐτούς τούς θορύβους πού δέν γνώριζαν ἀπό ποῦ προέρχονται μιᾶς καὶ δέν ἔβλεπαν καλά, γιατί οι λαθρούλοτόμοι είχαν διαλέξει νύχτα ἀφέγγαρη καὶ σκοτεινή καὶ δέν ὑπῆρχε τότε φωτισμός στούς δρόμους τῆς Ἀμφισσας παρά ἀπόλυτο σκοτάδι. Οι λαθρούλοτόμοι καὶ οἱ περί αὐτούς - γιά νά είναι περισσότερο ἀσφαλεῖς - ἄρχισαν νά διαδίδονται οἱ θόρυβοι πού ἀκούγονταν τή νύχτα προέρχεται ἀπό τό «Στοιχειό τῆς Χάρμαινας», δ μύθος τοῦ δποίου περιέχεται στό ὠραιότατο

βιβλίο «Τό Στοιχειό τῆς Χάρμαινας» τῆς συμπολίτισσας Μάντυς Δασκαλοπούλου. Έπι πολλά χρόνια οι ύλοτόμοι ἔκαναν τή δουλειά τους χωρίς νά πληρώνουν τούς δινάλιογους δασμούς στό δασαρχεῖο. "Όλα τά σπίτια, τότε, τῆς Ἀμφισσας χρειάζονταν δύο ἔως τέσσερις μάνες χώρια τά μικρότερα ξύλα καί οι νοικοκυραῖοι ἔκαναν ἐπίσης τή δουλειά τους πληρώνοντας φθηνότερα, καί δι χορός καλά κρατοῦσε. Γιατί βλέπετε δι νόμος ἔλεγε τότε διτί ὅτι ὅν προλάβαινε τό λαθραῖο ξύλο καί ἔμπαινε στήν αὐλή τοῦ νοικοκύρη καί ἔκλεινε τήν πόρτα ὅλα ἡταν «καλά καμωμένα», δέν ύπηρχε πλέον παρανομία. "Επρεπε νά πιαστεῖ δι ύλοτόμος μέ τό λαθραῖο ξύλο ἔξω, σέ δημόσιο χώρο γιά νά τοῦ ἀπαγγελθεῖ κατηγορία. Τό «Στοιχειό τῆς Χάρμαινας» συνήθιζε νά περνάει ἀπό ενα δρόμο. Κατέβαινε στά Ταμπάκικα, γιατί ἔκει ἀντάμωναν οι στράτες πού ἔρχονταν ἀπό τό βουνό. Ἀπό ἔκει πέρναγε στή βρύση τοῦ Τεκέ καί συνέχιζε πρός τά κάτω περνώντας μπροστά ἀπό τό σπίτι μου - σημειρινή δόδος Δημ. Ι. Ζούμα. Τό δρομολόγιο αὐτό γινόταν σκόπιμα γιατί ἡ διαδρομή αὐτή ἡταν δρόμος χωμάτινος μέ λούκι στή μέση γιά τά νερά καί ἔξυπηρετοῦσε τό σύρσιμο τοῦ κούτσουρου. Ένω, οι ἄλλοι δρόμοι πού κατέβαιναν ἀπό τά Ταμπάκικα ἡταν μέ πέτρινα σκαλοπάτια καί τό κούτσουρο δέν γλυστροῦσε.

"Ενα καλοκαιρινό βράδυ, διηγήτο ἡ γιαγιά μου, πού ἡταν γύρω στά 1910 κοιμόταν μέ τόν παππού μου στό χαγιάτι δίπλα στό δρόμο πού πέρασε τό «Στοιχειό» μέ δλους τούς σχετικούς θορύβους. Ο παππούς μου στηρώθηκε καί δικολούθησε ἀπό κοντά νά δεῖ ὅχι βέβαια τό «Στοιχειό», ἀλλά ποιοί ἡταν γιά νά ξέρει. Γιατί κι αὐτός μαζί μέ ἄλλους - γιά τούς ίδιους οἰκονομικούς λόγους πού ἀναφέραμε παραπάνω - ἔβγαζε λαθραῖα κάρβουνα γιά τό κουδουνάδικο πού διατηροῦσε. "Οταν γύρισε πίσω τοῦ εἶπε ἡ γιαγιά μου, πού μισοπίστευε σά γυναίκα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στά ξωτικά, «Ποῦ πήγες, μωρέ Πανάγο; Θά ἀντίσεις!». Καί δι παππούς πού ἀπήντησε: «Κοιμήσου, Χαρίκλεια! Είναι δικά μας τά παιδιά».

Γ.Γ.: Έδω ἄς μᾶς συγχωρήσουν οι διάφοροι συγγραφεῖς καί λάτρεις τοῦ «Στοιχειοῦ τῆς Χάρμαινας», διμως θεωρῶ ύποχρέωσή μου νά γράψω γιά ποιό πραγματικά λόγο βγῆκε καί διασκευάστηκε δώραιότατος αὐτός μύθος, δπως τόν ἔχουμε γνωρίσει στίς μέχρι τώρα προφορικές καί γραπτές διηγήσεις.

‘Ο Λαγός τοῦ Ἀνδρέα’

Τοῦ Εὐθ. Χ. Ταλάντη

Ήταν ἡ τελευταία μέρα πού ἐπιτρεπόταν τό κυνήγι τοῦ λαγοῦ τό 1985, καὶ ἔπειτα ὁπωσδήποτε νά κτυπήσουμε λαγό, γιατί κάπου θά τόν ἔστελνα «πεσκέσι» πού εἶχα μεγάλη ύποχρέωση.

Ἀποβραδίς εἶχαμε κανονίσει τίς λεπτομέρειες γιά τό ποῦ θά κυνηγούσαμε τήν ἑπόμενη μέρα, πού θά πιάναμε τά καρτέρια, καθώς καί τήν πορεία πού θά ἔκανα ἐγώ μέ τά σκυλιά. Πάνται ἀκολουθούσα, καί ἀκολουθῶ τά σκυλιά μου ἀπό κοντά, γιά νά τά δδηγῷ, ἀλλά τό κυριότερο, μήπως χτυπήσω τό λαγό στό ξεπέταμα, δπότε θά ἀποφύγουμε τήν καταδίωξη, ίδιαίτερα δέ τότε, πού δέν εἶχα καλά σκυλιά στήν καταδίωξη. Ἐνώ ἔφαχναν μέ μανία τό Λαγό καί τόν ξεφώλιαζαν, ὑστεροῦσαν κάπως στήν καταδίωξη, ἔτσι δέν δέν ἔπεφτε ὁ λαγός ἀμέσως στά καρτέρια, τόν παρατοῦσαν γρήγορα καί ἥταν δύσκολο καί κοπιαστικό σέ μένα νά τά ξαναβάλω στό ντορό τοῦ λαγοῦ.

Εκεινήσαμε νύχτα ἀκόμα, ἀπ' τήν Ἀμφισσα μέ κατεύθυνση τό χωρίο τῆς γυναικας μου, τήν Βουνιχώρα.

Ἡ Βουνιχώρα εἶναι ἔνα κεφαλοχώρι εἴκοσι περίπου χιλιόμετρα Νοτιοδυτικά τής Ἀμφισσας μέ τόν πιό ἀπίθανο κυνηγότοπο. Ἀραιά κέδρα, πουρνάρια, ἔλατα καί μεγάλα ἀνοίγματα, συνθέτουν τό τοπίο τοῦ κυνηγότοπου τῆς Βουνιχώρας, πού εἶναι πραγματικά ἀπ' τά καλύτερα γιά τό κυνήγι τοῦ λαγοῦ. Τά παλιότερα δέ χρόνια, πού δέν εἶχε ἀνοιχτεῖ δρόμος μέσα ἀπ' τόν κυνηγότοπο, οἱ λαγοί ἥταν σέ ἀφθονία καί εύχαριστιόσουν νά κυνηγᾶς ἔκει. Σήμερα, οἱ δρόμοι, ἡ πληθώρα τῶν κυνηγῶν καί ἡ μείωση τοῦ θηράματος κατάντησαν αὐτόν τόν ὡραίο κυνηγότοπο, ἀπελπισία παρά εύχαριστηση.

Τό μικρό κλειστό φορτηγάκι NISSAN - τύπου κλούβα - πού εἶχα τότε, μᾶς μετέφερε κάθε φορά στόν κυνηγότοπο. Ἔτσι καί σήμερα, πού εἶχε ἔρθει καί ὁ ἀδελφός μου Ἀνδρέας ἀπ' τήν Ἀθήνα καί εἶχε μεγαλώσει ἡ παρέα κατά ἔνα ἀτομο, εἶχαμε πιό πολλές πιθανότητες νά κτυπήσουμε λαγό.

‘Οδηγός ἐγώ, στήν μέση ὁ Ἀνδρέας, δεξιά ὁ Μήτσος ὁ Κατσίμπρας ἡ Πεντελέας πού τότε κυνηγούσε παρέα μας, καί στό πίσω μέρος ὁ

καλύτερός μου φίλος, δ' ἀγιογράφος Ἀργύρης Ματατάνας παρέα μέ τά σκυλιά μου, τήν Κανέλα καί τήν Σπίθα.

Ο Ἀργύρης εἶχε βάλει μιά καρέκλα καί καθόταν πρός τά μπροστά ώστε νά ἔχει καί αὐτός συμμετοχή στίς πρωινές συζητήσεις πού κάναμε καθ' ὅδον, ἀλλά καί νά 'χει ὀπτικό πεδίο πρός τό δρόμο.

Τό ἐμπρόσθιο μέρος τοῦ αὐτοκινήτου ἐπικοινωνοῦσε μέ τό πίσω, καί εἶχαμε ἐπαφή. Τά σκυλιά ἦταν ἀμολιτά μέσα στό πίσω μέρος, ἀφού δέν ὑπῆρχε φόβος νά φύγουν ἀπό 'κει.

Οι συζητήσεις πρωΐ - πρωΐ μέσα στ' αὐτοκίνητο περιφερόταν γύρω ἀπό ἀπ' τά κυνήγια τῶν προηγουμένων ἡμερῶν, γιά κάποιες χαμένες εὐκαιρίες μέ τό λαχό πού θά πηγαίναμε νά κυνηγήσουμε. Ἄλλα σήμερα! πού εἶχε ἔρθει κι ὁ Ἀνδρέας καί θά 'ταν τρία τά καρτέρια, δέν θά γλύτωνε μέ τίποτα!

Ο ἀδελφός μου δ' Ἀνδρέας, ἄν καί ἀγαπᾶ πολύ τό κυνήγι τοῦ Λαγοῦ, ἔρχεται σπάνια γιά κυνήγι στήν Ἀμφισσα. Μεριά οἱ δουλειές, μεριά ἡ μουρμούρα τῆς νύφης μου, δτι: «πάλι στήν Ἀμφισσα θές νά πᾶς», κι ἀς ἔχει νά 'ρθει πέντε μῆνες, ἡ «ἄν θές νά πᾶς, πήγαινε μόνος, ἐγώ μέ τά παιδιά δέν ἔρχομαι». Χαζοφιλότιμος δπως εἶναι καί αὐτός δέν ἀφήνει τήν οἰκογένεια γιά νά γυρνᾶ στά βουνά καί τά λαγκάδια τῆς Γκιώνας, ἔτσι ἀναχαιτίζεται. Τώρα μάλιστα πού δ' ἐγκέλαδος τό χάλαισε τό σπίτι καί ἀναγκάστηκε νά πάει στό ἐνοίκιο, δέν τό βλέπω νά ξανάρθει Σαββατοκύριακο γιά κυνήγι στήν Ἀμφισσα, θά περιοριστεῖ νά πηγαίνει ἐκεῖ κοντά, γιά κάνα πουλάκι, ἀπό τσίχλα καί κάτω, ἡ ἀντει γιά νά μαζέψουν κανένα λάχανο μαζί μέ τόν πεθερό του, πού κάνει κι αὐτός τόν κυνηγό, ἀπ' αὐτούς πού παίρνουν ἔνα δπλο καί δ, τι διοῦνε νά πετάει τό τουφεκάνε καί στό τέλος μόλις βαρεθοῦνε βγάζουν ἔνα σουγιά καί μιά σακούλα γιά νά μαζέψουν ἀγριόχορτα ή σαλιγκάρια.

Δέν εἶχα λοιπόν καί πολλή ἐμπιστοσύνη στόν ἀδελφό μου ώς κυνηγό, γιατί κάθε φορά πού θά 'ρχόταν, δλο λαγούς ἔβλεπε. Εἶναι τέτοια ἡ κάφα βλέπεις, «ό νηστικός καρβέλια ὀνειρεύεται», πού λέει κι ἡ παροιμία.

Μόλις προσπεράσαμε τήν Βουνιχώρα, στρίψαμε κι ἀφήσαμε τόν ἀσφαλτόδρομο, περνώντας τόν χωματόδρομο γιά τόν κυνηγότοπο. Στήν δεύτερη στροφή, πετάγεται δ' Ἀνδρέας καί φωνάζει:

- «Ἐνας λαγός!, ἐνας λαγός!».

Ἀμέσως σταμάτησα τό αὐτοκίνητο καί προσπαθοῦσα νά ἐντοπί-

σω, δο ου βέβαια μοῦ ἐπέτρεπαν τά φῶτα τοῦ αὐτοκινήτου, ποῦ εἶναι ὁ λαγός.

— «Ποῦ εἶναι ὁ λαγός, ρέ Ἀντρέα;», εἴπαμε σχεδόν ταυτόχρονα καὶ οἱ τρεῖς.

— «Νά, παιδιά!, μόλις τόν προσπεράσαμε, ἡταν στήν ἄκρη τοῦ δρόμου σέ μιά πέτρα “λαγιασμένος”».

— «Καὶ πῶς γίνεται, ρέ Ἀντρέα, τέσσερα ἄτομα μέσα στ' αὐτοκίνητο καὶ μόνο ἐσύ εἶδες τό λαγό;».

— «Ναι, παιδιά, σᾶς λέω ἀλήθεια!, ἡταν στήν ἄκρη τοῦ δρόμου, πέντε μέ ἔξι μέτρα πίσω μας».

— «Ἄντε κατέβα νά δεῖς ποῦ εἶναι;», εἴπα μέ μιά δόση εἰρωνίας.

Κατέβηκε πρῶτος ὁ Πεντελέας πού ἡταν στήν ἄκρη καὶ στήν συνέχεια κατέβηκε ὁ Ἄνδρεας.

— «Βλεπεις τίποτα τώρα?», συνέχισα ἐγώ.

— «Όχι, δέν βλέπω! εἶναι σκοτάδι!».

— «Κάτσε ρέ, νά σοῦ βάλω τήν ὅπισθεν, μήπως δεῖς καλύτερα», εἴπα μέ ἀρκετή διάθεση νά τόν πειράξω.

— «Οὔτε τώρα βλέπω τίποτα!».

— «Τότε, Ἄνδρεα, πάρε τό ὅπλο καὶ πυροβόλησε ἐκεῖ πού τόν εἶδες».

— «Άφοῦ δέν βλέπω τίποτα!!».

— «Δέν πειράζει, πυροβόλησε ἐσύ ἀφοῦ εἶσαι σίγουρος ὅτι τόν εἶδες τό λαγό, παντως τό σκυλί ἀποκλείεται νά μοῦ τό σκοτώσεις τώρα, γιατί εἶναι στ' αὐτοκίνητο», τοῦ εἴπα καὶ ἡ εἰρωνεία μου δέν μποροῦσε νά κρυφτεῖ πλέον.

Ἐβγαλε τό δίκανο ἀπ' τήν θήκη, τό ἔδεσε, ἔβαλε μέσα δυό τεσσάρια, σημάδεψε ἐκεῖ πού ὑπολόγιζε ὅτι εἶδε τό λαγό καὶ πυροβόλησε.

— «Ἄντε τώρα, τοῦ λέω, πάρε καὶ τόν Παντελέα παρέα, καὶ πήγαινε νά τό φέρεις γιατί θά εἶναι βαρύς».

Ο Ἄνδρεας εἶχε καταλάβει ἀπ' τήν ἀρχή τό δούλεμα κι ὀφρισε νά ἀμφιβάλλει κι αὐτός, ἀλλά εἶχε πλέον ἐκτεθεῖ καὶ δέν τόν ἔπαιρνε νά παραδεχτεῖ ὅτι δέν ἡταν σίγουρος ἂν εἶδε τό λαγό νά κάθεται στήν ἄκρη στό δρόμο καὶ μάλιστα νά τόν προσπεράσουμε μέ τό αὐτοκίνητο κι αὐτός νά κάθεται ἀκόμα ἐκεῖ. Ἔτσι ξεκίνησε μέ κρύα καρδιά γιά τό μέρος πού εἶχε πυροβολήσει.

Κάποια στιγμή, ἐκεῖ πού προσπαθοῦσα νά δργανώσω τίς σκέψεις μου, γιά τό τί κάζω θά τοῦ κάνω, ἀκούω τό χαρακτηριστικό σκούξι-

μο πού κάνει ό λαγός: Ουήκ - Ουήκ - Ουήκ - Ουήκ.

Τί είχε συμβεῖ;

Πράγματι ήταν λαγός στήν ἄκρη τοῦ δρόμου καὶ τὸν προσπεράσαμε μέ τό αὐτοκίνητο, παρ' ὅλη δέ τῇ φασαρίᾳ μέ τίς ὀμιλίες, ἀλλὰ καὶ τὸν πυροβολισμό πού ἔπεσε κοντά του σέ μιά πέτρα, ό λαγός είχε λουφάξει καὶ ὅταν πῆγε ό Ἀνδρέας περίπου μέσα στό σκοτάδι κι ἀπλωσε τάχέρια ἔπιασε ζωντανό τό λαγό.

Τό τί ἐπακολούθησε δέ περιγράφεται. Ό Ἀνδρέας μέ τό λαγό στάχέρια νά μᾶς κολλάει καὶ στούς τρεῖς, γιατί καὶ οἱ ἄλλοι τὸν πείραζαν, ἐμεῖς νά μήν ξέρουμε τί νά πούμε καὶ τί νά ὑποθέσουμε, κοιταγόμαστε χωρίς νά μιλᾶμε. Ό Ματατάνας νά λέει:

— «Ρέ παιδιά, μήπως ἔκανε τίποτα φακιρικά, ἀπ' αὐτά πού κάνουνε στά Τσίρκα καὶ βγάζουνε τό λαγό μέσα ἀπ' τό ἄδειο καπέλο τους;».

Δέν μπορούσαμε νά πιστέψουμε ότι ό λαγός ήταν τόσο βλάκας, πού καθόταν ἐκεῖ, παρά τήν φασαρία πού ἐπίτηδες κάναμε καὶ μαλιστα τόν ἔπιασε ζωντανό.

Τέλος πάντων μπαίνουμε μέσα στ' αὐτοκίνητο καὶ δίνει ό Ἀνδρέας τό λαγό στόν Ἀργύρη τό Ματατάνα πού καθόταν πίσω, γιά νά τόν βάλει στό σακίδιο. Είχα ἀνάψει τό ἐσωτερικό φῶς τῆς πλαφονιέρας στήν ὁροφή τοῦ αὐτοκινήτου καὶ βλεπόμαστε ἀρκετά καλά. Μόλις τά σκυλιά βλέπουν τό λαγό στά χέρια τοῦ Ἀργύρη, ὀρμᾶνε πάνω του νά τόν πιάσουν. Ρίχνουν κάτω ἀπ' τήν καρέκλα τόν Ἀργύρη, τοῦ φεύγει αὐτούνοῦ ό λαγός ἀπ' τά χέρια καὶ γίνεται μέσα στήν κλούβα χυριολεκτικά πανζουρλισμός. Τά σκυλιά νά ὀρμᾶνε γιά νά πιάσουν τό λαγό, ό λαγός νά πηδᾶ ἀπ' τήν μιά ἄκρη τῆς κλούβας στήν ἄλλη, ό Ἀργύρης νά προσπαθεῖ νά σηκωθεῖ γιά νά πιάσει τό λαγό, μᾶς καὶ τά σκυλιά κάθε τόσο ὅλο τόν ἔριχναν κάτω. Ἐμεῖς οἱ τρεῖς μπροστά νά μήν μπορούμε νά κάνουν τίποτα, οὔτε τήν πόρτα δέν μπορούσαμε νά ἀνοίξουμε γιατί φοβόμαστε μήν μᾶς πεταχτεῖ ἔξω ό λαγός, ἀφού ἐπικοινωνοῦσε τό μπροστινό μέ τό πίσω μέρος.

Ήταν μιά τραγελαφική κατάσταση, ἀπ' αὐτές πού λέμε ἀπίστευτα καὶ ὅμως ἀληθινά.

Τελικά ἐκείνη τήν μέρα δέν κτυπήσαμε ἄλλο λαγό, ἔτοι ἔπρεπε νά στείλω αὐτόν γιά τό «πεσκέσι». Ἐλα ὅμως πού αὐτός δέν ήταν πυροβολημένος, δέν είχε οὔτε ἔνα σκάρι. Ἐπρεπε λοιπόν νά τόν πυροβολήσουμε γιά νά τόν σκοτώσουμε καὶ νά τόν δεῖ αὐτός πού θά τοῦ

τόν ἔστελνα ὅτι ἡταν θηρευμένος καί ὅχι καταψυγμένος.

Τόν δέσαμε ἀπ' τό πόδι καί βάλαμε τόν Μῆτσο τόν Καστίμπρα τόν Πεντελέα ὅπως τόν λέμε ὄλοι μας, νά τόν πυροβολήσει, γιατί ἡταν ὁ μόνος ἀπ' τήν παρέα πού δέν εἶχε χτυπήσει μέ τό ὅπλο του λαγό ἑκείνη τήν χρονιά.

“Ελα, δμως, πού καί δεμένο, ὁ Μῆτσος δέν τόν πετύχαινε!!

Φανταστεῖτε, λοιπόν, τό γέλιο.

– «Ρέ παιδιά, αύτός δέν είναι λαγός. Βορδόλακας είναι!!», εἶπα μέσα ἀπό τρομερά γέλια. Καί εἶχα μιά διάθεση νά τόν ἀφήσω ἐλεύθερο, ἀς ὅφεται δμως τό «πεσκέσι».

Σιφέρα και Σχανδάλετα (Λαογραφικό Μουσείο Φωκίδας)

ΡΟΥΜΕΛΗ: Η ΓΕΝΕΤΕΙΡΑ ΤΟΥ «OXI»

Τοῦ κ. ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΥ
Ἐπίτιμου Ἐπόπτη Δημοτικῆς Ἐκπαίδεύσεως

«Ἐμπρός! Ή Ἑλλάδα λάμπει!
Ἄχολογοῦν οἱ κάμποι.
Καῖνε οἱ καρδιές. Ἐμπρός!».
Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

Τό ἐγερτήριο ἑλληνικό σάλπισμα τῆς 28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940 ἡλέκτρισε δυνατά κι' ἐδόνησε ἰσχυρά τίς ψυχές τῶν Πανελλήλων, πού, σάν ἀστραπή, βρέθηκαν στίς ἀπάτητες βουνοκορφές καὶ στ' ἄγρια φαράγγια, ἔτοιμοι γιά τὴν ὑπεράσπιση τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας τους. Οἱ γίγαντες καὶ οἱ τιτάνες, χαλυβδώνοντας καρδιές καὶ ὅπλα, σέ μιά ἀρραγή ἐνότητα, ἔπειδησαν στὸν Ἱερό ἄγρωνα γιά τίς γυναῖκες καὶ τά παιδιά τους, γιά τούς Ναούς καὶ τούς τάφους τῶν πατέρων μας.

* * *

Οἱ Ρουμελιῶτες, Διγενῆδες τῆς Ἰστορίας, λιτοί δωρικοί στύλοι, γενναῖοι καὶ περήφανοι, σκορπισμένοι σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ σ' ὅλο τὸν κόσμο, γιορτάζουν, μέ εξεχωριστή ἐθνική ἔξιρση καὶ ίδιαίτερο ἐνθουσιασμό, τὴ μεγάλη Μέρα, γιατί, στὴ διαδρομή τῶν αἰώνων, κάθε δαφνοσπαρμένος Ρουμελιώτικος τύπος φέρνει στὸ νοῦ τους κι ἔνα βροντόλαλο, ρωμαλέο κι ὀλοζώντανο «OXI». Κάθε γερασμένος πλάτανος φιθυρίζει μιά θυσία. Κάθε βράχος διηγεῖται ἔναν ἥρωαϊσμό. Κάθε πέτρα ἔχει νά μαρτυρήσει ἔνα κατόρθωμα στὰ δοξασμένα Ρουμελιώτικα χώματα, ἀπ' τά πανάρχαια χρόνια. Τά ἑλληνικά βουνά, «τά εὐλογημένα βουνά», δπως ἔλεγε ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, τά ρουμελιώτικα βουνά, «ἄσυλα, ἀγια θέμελαι», δπως τ' ἀποκαλοῦσε ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, ὑπῆρξαν ἡ κιβωτός τῆς διαιώνισης τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ή ρουμελιώτικη ψυχή, πλημμυρισμένη ἀπ' τό θεῖο κρασί τῆς πίστης καὶ τοῦ ἀληθινοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἐμεγαλούργησε. Ή Νίκη ξε-

πήδησε μέσ' ἀπ' τῇ ζεστῇ ὅχγα τῶν αἰμάτινων ποταμῶν! Ἡ Ἐλευθερία βλάστησε μέσον «ἀπ' τά κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων τά ιερά!». Ἡ Ἀθανασία πήγασε μέσον «ἀπ' τό θάνατο!» Οὐνόματα, τοποθεσίες, χρονολογίες, ἥρωαὶ σμοὶ μᾶς ἐπιβάλλουν νά σταθοῦμε σέ στάση προσοχῆς, γιά νά ἔκφράσουμε τόν ἀπέραντο θαυμασμό καί τήν ἀπειρη εὐγνωμοσύνη μας.

Ν' ἀκούσουμε, πρῶτα, τό βροντερό «ΟΧΙ» τοῦ Λεωνίδα στίς Θερμοπύλες (480 π.Χ.), τήν καρδιά τῆς Ρούμελης, δπου ὁ ἀναμμένος δαυλός φωτίζει ὀνέσπερα τήν Ἑλληνική Ἰστορία, μιά αὐτόνομη παρουσία κι ἔνα αἰώνιο σύμβολο τοῦ χρέους καί τῆς θυσίας, καί τοῦ Νικηφόρου Ούρανοῦ (995 μ.Χ.) στό Σπερχειό, γιά νά σώσει τήν Ἑλλάδα ἀπ' τή βαρβαρική ὑποταγή.

Νά δοῦμε, ὅστερα, τόν ἀτρόμητο θαλασσομάχο Λειβαδίτη Λάμπρο Κατσώνη νά τρομοκρατεῖ, μέ τήν ἔμπνευση τοῦ ἴδιου «ΟΧΙ», τόν Τουρκικό στόλο στό Αίγαλο καί ν' ἀγωνίζεται γιά τήν ἔξεγερση τοῦ Γένους.

Ν' ἀκούσουμε τά τραγούδια τῶν κλεφτῶν καί τῶν ἀρματωλῶν, πού ἀντηχοῦν ἀπ' τήν Οίτη καί τό Βελούχι, τή Γκιώνα καί τά Βαρδούσια καί ἀνανεώνουν τό ἴδιο «ΟΧΙ».

Ν' ἀντικρύσουμε τήν ἀσύγκριτη παλληκαριά τοῦ Διάκου, τοῦ νεώτερου Λεωνίδα, Διγενῆ καί ἡμίθεου, μάρτυρα τῆς Θρησκείας καί Ἡρωα τῆς Πατρίδας, πού μάχεται στή δοξασμένη Ἀλαμάνα, τίς νέες Θερμοπύλες, μέ τούς ἥρωϊκούς συντρόφους του, ἐναντίον τῆς βίας καί τῆς τυραννίας. Ἡ λεβεντιά, τό μαρτύριο καί ἡ γεννναία ἀπάντησή του στούς Τούρκικους δελεασμούς μᾶς συγκινοῦν:

- «Οχι! Δέ δίνω σ' ἀπιστον οὔτε μιά χούφτα χῶμα
ἀπό τή γῆ μου τή γλυκειά,
οὔτε ἀπ' τά νερά μου δέ δίνω μιά σταλαματιά!
Ἐγώ Γραικός γεννήθηκα,
Γραικός θέ ν' ἀποθάνω!...».

Νά καμαρώσουμε τό θειό χορό τοῦ Ἀνδρούτσου στό Χάνι τῆς Γραβιᾶς. Νά θαυμάσουμε τόν ὑπέροχο ὄγωνιστή καί σεμνό ἥρωα Μᾶρκο Μπότσαρη, πού ἔπεσε στό Κεφαλόβρυσο τοῦ Καρπενησιοῦ. Ν' ἀτενίσουμε τό ἥρωϊκό Μεσολόγγι, πού, μέ τήν ἀντίσταση καί τήν Ἐξοδό του, ἔγινε τραγούδι καί θρύλος. Νά δοῦμε τόν Καραϊσκάκη νά σπάζει τόν τελευταίο χρίκο τῆς σκλαβιᾶς στήν Ἀράχωβα καί τόν Υψηλάντη νά δίνει τήν τελική φοβερή μάχη μέ τό βάρβαρο κατακτητή

στήν Πέτρα τῆς Βοιωτίας καί νά θριαμβεύει. Νά έμπνευσθούμε ἀπ' τήν ύπεροχη ἀντίσταση τῆς ἑθνικῆς ψυχῆς στήν ἀνατίναξη τῆς γέφυρας τοῦ Γοργοποτάμου (1942), μέ τήν πολύτιμη προσφορά της στόν τελευταῖο ἀπελευθερωτικό ἀγώνα τῆς Πατρίδας μας. Νά δοῦμε δλους τούς ἀφανεῖς Ρουμελιώτες, πού, μέ τό «ΟΧΙ» στό στόμα καί τό βλέμμα στραμμένο νοσταλγικά στή Λύτρωση καί στή Νίκη, ἐπότισαν μέ τό αἷμα τους τό δέντρο τῆς Ἐλευθερίας. Ή φουστανέλλα καί τό τσαρούχι, παντοῦ καί πάντα, ἐδόξασαν τή Ρουμέλη καί τήν Ἑλλάδα.

Εἶναι δίκαιη ἡ ἑθνική ὑπερηφάνεια, πού νιώθουν οἱ Ρουμελιώτες, πανηγυρίζοντας τήν δλόλαμπρη καί ίστορική Μέρα καί ἀποτίοντας τόν δφειλόμενο φόρο τιμῆς κι εὐγνωμοσύνης στούς προμάχους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας. Πόση δόξα καί πόσες θυσίες, πόσος ίδρωτας καί πόσο αἷμα!

ΤΗ 28Η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940, χαραγμένη στίς κορυφές τῆς Ιστορίας τῶν ἑλευθέρων Λαῶν τοῦ κόσμου, μεγάλο ίστορικό γεγονός, πού ποτέ δέν ἀλλοιώνεται, δέν μεταβάλλεται, δέν παραχαράσσεται καί δέν παρερμηνεύεται, ἔχφράζει πάντα τή βαρυσήμαντη παρουσία τοῦ πνεύματος τῆς καθολικῆς ἑλευθερίας καί ἀνήκει στά μεγάλα ίστορικά γεγονότα, πού τροφοδοτοῦν, μ' ἀγνό αἷμα, τήν καρδιά δλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας.

* * *

Όταν ἔρχεται ἡ εὐλογημένη ὥρα καί ξαναλάμπει στίς ψυχές μας τό ἀκήρατο ἑλληνικό φῶς, ἡ εύγνωμοσύνη μας ὑψώνεται ὡς τόν οὐρανό γιά τό ὑψιστό ἀγαθό τῆς ἑλευθερίας, πού μᾶς χάρισαν οἱ πατέρες μας, μ' ἔξαγορά πόνου, δακρύων καί αἵματος.

Κλείνουμε βαθειά στίς ψυχές μας τό βροντόλαλο κι δλοζώντανο «ΟΧΙ», αἷμα Πατρίδας, μέ τίς σταγόνες ἀπ' τό αἰώνιο κρασί τῶν Ρουμελιώτικων θριάμβων, σάν πολύτιμο καί ἀκριβό φυλαχτό. Τό κρατοῦμε γιά παράδειγμα. Τό κάνουμε θρησκεία μας. Φῶς καί χαρά καί καύχηση ἑθνική, δάφνη μακρινῆς θυσίας κι ἀδελφοσύνης.

Τώρα, ἔξήντα χρόνια ἀπ' τή σεπτή αἴγλη τοῦ "Ἐπους τοῦ ΣΑΡΑΝΤΑ, μαζί μέ τήν ἀναδρομή πλούσιας μνήμης καί τήν τιμητική σπουδή, ὀφείλουμε νά ξανασκύψουμε στά ύπερλαμπρα φῶτα τῆς Ιστορίας μας, ἀναζητώντας τή σωτηρία μας σέ μιά βαθύτερη αὐτογνωσία. Χρειαζόμαστε σήμερα, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη ἐποχή, ὑψηλά ὁράματα καί στόχους ἑθνικούς, γιά νά συνειδητοποιήσουμε τή μοιρα μας καί νά βροῦμε τόν ἑαυτό μας. Ν' ἀποφασίσουμε νά στα-

θοῦμε δρθιοι, φυλάγοντας Θερμοπύλες κι' ἐπαναλαμβάνοντας τούς στέχους τοῦ ποιητῆ μας:

«Πρόκοβε, χώρα εὐλογητή, καθάρια, καρποφόρα!
Μέρες καὶ Μοῖρες τόχα, ποιές μᾶς καρτεροῦνε, Χώρα;
Κι ὁ καταλύτης πόλεμος κι' ἡ πλουτοδότρα εἰρήνη,
θυσίας βωμοί, πάντα νά ζεῖ ἡ Πατρίδα!
Γιά δσα περνοῦν ἡ μέλλονται, βοηθός Θεός δς δώσει θύμηση,
έλπιδα!...».

Ἐτιμήθη ὁ τίμιος καὶ ἀθόρυβος καλλιτέχνης καὶ λογοτέχνης Κ. Λιάσκας

Toῦ Ζάχου Ξηροτύρη

Τήν 13η Ιουνίου στό Δημοτικό Θέατρο Λαμίας ὁ κατά πάντα
ἄξιος Κώστας Λιάσκας. Στήν τιμητική αὐτή ἐκδήλωση πρωτοστάτη-
σε δ Δῆμος Λαμιέων καὶ ὁ Ὄμιλος Λογοτεχνῶν καὶ Συγγραφέων
Φθιώτιδος. Ἐμβόλιμα προστέθηκαν καὶ δ Σύλλογος Δημοτικῶν
Ὑπαλλήλων, δ Σύλλογος Εἰκαστικῶν Τεχνῶν καὶ τό Τεχνικό Προσω-
πικό τοῦ ΔΗΠΕΦΕΡ.

Ἡ αἴθουσα ἦταν ἀσφυκτικά κατάμεστη ἀπό ἐπισήμους καὶ ἔκλε-
κτους κάθε κοινωνικῆς τάξης καὶ ἀπειράριθμον κοινόν θαυμαστές τῆς
καταξιωμένης προσωπικότητας τοῦ Κ. Λιάσκα. Ἡ τιμητική αὐτή
ἐκδήλωση δέν ἦταν τυχαία καὶ ἀψυχολόγητη, εἰχε ώριμάσει ὁ χρόνος,
γιά νά μήν πῶ είχε πολύ βραδύνει, καὶ τώρα πλέον είχε γίνει ἐπιτα-
κτική. Πολλοί οἱ διμιλητές πού διεξῆλθαν τά τῆς προσωπικότητας τοῦ
Κώστα Λιάσκα. Ἡ δλη ἡ διοργάνωση ἀνῆκε στήν κ. Τωάννα Μπριά-
νη. Σύντομο ἀλλά περιεκτικό καὶ μεστόν χαιρετισμό δ Δήμαρχος Γ.
Κοτρωνίδης μέ εὔστοχους χαρακτηρισμούς μέ κατάληξη νά βεβαιώσει
τόν τιμώμενο δτι δλοι εἴμαστε περήφανοι γιά τήν προσωπικότητά
του καὶ τό πολυσχιδές ἔργο του.

Ἐγκώμια ἔπλεξε καὶ ὁ Γεν. Γραμματέας τοῦ Δήμου Λαμιέων Εύθ.
Κουκούμπας καὶ ἐν συνεχείᾳ ἔκληθη ὁ Εύθ. Χριστόπουλος δ δποῖος
ἀναφέρθηκε στό βιογραφικό τοῦ τιμώμενου καὶ τό ἔργο του μέ τή
γνωστή εὐφράδεια καὶ καλλιέπεια τοῦ λόγου πού τόν διακρίνει. Ἐν
συνεχείᾳ ἀπηγθυνε χαιρετισμό ἡ κ. Μαρία Βασιλονικολοῦ μέ τήν πο-
λυπραγμωσύνη πού τή διακρίνει. Τέλος, ἔλαβε τόν λόγο δ Πρόεδρος
τοῦ Ὄμιλου Λογοτεχνῶν καὶ Συγγραφέων κ. Ντίνος Μιχελῆς καὶ ἡ
ἀντιπρόεδρος κ. Χριστίνα Μήτσιου, οἱ δποῖοι ἀναφέρθηκαν ἐπιγραμ-
ματικά ἀλλά λίαν εὔστοχα στό πνευματικό ἔργο τοῦ τιμώμενου καὶ
μέλους τοῦ Ὄμιλου καὶ διάβασαν δείγματα τοῦ γραπτοῦ του λόγου

καὶ ἀκολούθησε ἡ βράβευση ἢ μᾶλλον βραβεύσεις καὶ ἀκολούθησε ἡ συγκινητικὴ ἀντιφώνηση τοῦ Κώστα Λιάσκα.

Ο Κώστας Λιάσκας χρίθηκε ἄξιος καὶ τιμήθηκε ἐπάξια γιατί οἱ ἀξίες, δέν ἐπιβάλλονται ἐκ τῶν ἔξω καὶ ἀν ἐπιβληθοῦν γρήγορα ξεθωριάζουν. Ἐπιβάλλονται ἀπό τὸ ἵδιο τὸ ἔργο τοῦ τιμώμενου πού μένει ἀσβεστη δάδα καὶ ἀέναη ἡ μνήμη. Ἡ καλλιτεχνικὴ του προσφορά εἶναι ἔνα πολύτιμο θησαύρισμα, ἔργο ζωῆς καὶ γνώσης πού τὸ ἐπιτελοῦσε πάντα δ. κ. Λιάσκας μέ διακριτικὴ σεμνότητα δεμένη μέ τῆς καρδιᾶς του τὸ πύρωμα. Ἐνας ὀστίγαστος πόθος καὶ πάθος τὸν ἔκαμε νά ἰερουργεῖ σ' αὐτῇ τὴν τέχνη τῆς ψυχῆς του. Ἡ καλλιτεχνία εἶναι βαθύριζα ριζωμένη στά μύχια τῆς ψυχῆς τοῦ εύασθητού αὐτοῦ δέκτη καὶ ἐπίμονου ἔρευνητῆ. Ἀγαθός τὴν ψυχήν, ἄκακος καὶ ἀδργητος, ὀνειξίκακος καὶ πάντα πρόθυμος συμπαραστάτης καὶ συνάλληλος μέ τό ὄφος καὶ τό ἥθος του νά σέ ἀφοπλίζει. Ἡ ἀγάπη του γιά τή Λαμία καὶ τή Ρούμελη δισχέεται ἀπό τό περίσσευμα τῆς καρδιᾶς του, πόσους ἀπό τή Λαμία καὶ τή Ρούμεληδη πού εἶναι μία καὶ ἀδιαίρετη δέν παρουσίασε στά τηλεοπτικά μέσα καὶ δέν ἔφερε στή Δημοσιότητα.

Ἀκάματος ἔρευνητής καὶ βαθυστόχαστος μύστης τῆς ὀλήθειας, τιμηθείς πορεύεται πάντα μέ συγχροτημένη καὶ διαυγῆ σκέψη καὶ κρίση. Πρόκειται γιά ἔναν σεμνό καὶ ἀθόρυβο καλλιτέχνη καὶ πνευματικό ἀνάστημα πού τό διακρίνει εὐθύτητα, εὐθύνη καὶ αὐτογνωσία «ἡ περί ἑαυτόν αἰδώς» τῶν ἀρχαίων. Πολυσχιδής καὶ πολύπλευρη ἡ προσφορά του, γόνιμη ἡ παρουσία του στόν καλλιτεχνικό καὶ πνευματικό τομέα πού διακόνισε καὶ διακονεῖ «ζήλωσε πυρώμενος». Φίλεργος, φιλότιμος καὶ φιλόμουσος καλλιτεχνικός καὶ πνευματικός ἐργάτης ὁ Κώστας Λιάσκας ἔνας ταλαντούχος ἐργάτης ἐκαλλιέργησε τό τάλαντό του καὶ δέν τό ἔθαψε. Ο Κώστας Λιάσκας διετέλεσε διευθυντής τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου Λαμίας ἀπό τό 1961 καὶ ἐπί 37 συναπτά ἔτη καὶ συνταξιοδοτήθηκε. Διετέλεσε καὶ διατελεῖ μέλος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Ὄμιλου Φθιωτῶν Λογοτεχνῶν καὶ Συγγραφέων, ἐργατικός δέ φύσει καὶ φιλόμουσος συνέθεσε μέ τή συμβολή του τή δική του ταυτότητα, τή δική του φυσιογνωμία καὶ προσωπικότητα.

Σπούδασε Μουσική, χορό, κινηματογράφο καὶ ἔχει γράψει κατά καιρούς μελέτες καὶ κριτικές γιά τό θέατρο καὶ τόν κινηματογράφο. Παραγώγος Ραδιοφωνικῶν ἐκπομπῶν στό Δημοτικό Ραδιόφωνο παρουσίαζε τή Ραδιοφωνική ἐκπομπή «ἡ Λαμία τοῦ χθές καὶ τοῦ σήμε-

ρα». Πρόκειται γιά μιά καλλιτεχνική και πνευματική προσωπικότητα μέ πλούσιον ψυχικό κόσμο, μέ ύφηλόφρονα ταπεινότητα πού τόν κράτησαν έναν δισυμβίβαστον και άδούλωτο πνευματικό μαχητή. Στό Ράδιο - Ρούμελη παρουσιάζει τήν πολιτιστική έκπομπή «Πρόσωπο μέ πρόσωπο» και στό τοπικό Κανάλι παρουσιάζει τούς άνθρωπους τῶν Γραμμάτων και Τεχνῶν στήν τηλεοπτική παραγωγή «Ο δικός μας άνθρωπος».

Ό Κ. Λιάσκας άπό τήν πρώτη γνωριμία σοῦ δείχνει ποιός είναι. Είναι ένας έκφραστής τῆς λαϊκῆς ψυχῆς τῆς Ρούμελης. Δέν περιμένει νά τόν προκαλέσεις νά γνωρίσεις τήν ψυχή του, σοῦ άνοίγει μόνος του αύθόρμητα και έγκαρδια τήν ψυχή του, άνοίγει τίς πύλες τῆς ψυχῆς του, δέν κρατάει κλειδωμένες πόρτες.

Ό Κ. Λιάσκας είναι ένας άθεράπευτος Λαμιολάτρης και Ρουμελιωτολάτρης. Πρόκειται γιά έναν άκαταπόνητο στοχαστή και έρευνητή, ένα πολύπλευρο καλλιτεχνικό και πνευματικό τάλαντο μέ βαθειά κριτική σκέψη. Τά κείμενά του εύστοχα και εύχυμα άποσταγματα τής πείρας τῆς ζωῆς. Τό υφος και τό ήθος του πηγαϊο, αύθόρμητο, άνεπιτήδευτο μέ μιά δική του έκφραση και ένόραση.

Η Ρούμελη δλη, Άνατολική και Δυτική, έχει νά έπιδείξει κολοσσούς πνεύματος κατά τό παρελθόν, άλλα και στό παρόν πολλοί νέοι άναδύονται άξιόλογοι και έξελίξιμοι άνοδικά και δέ μπορούμε νά τούς άγνοήσουμε. Ής έπιτραπεῖ στήν ταπεινότητά μου άφοῦ συγχαρώ τόν ρέκτη Δήμαρχο και τό Δημοτικό Συμβούλιο, δπως και τόν Όμιλο Λογοτεχνῶν και Συγγραφέων πού έλαβαν τήν άπόφαση νά τιμήσουν τόν κατά πάντα άξιον Κώστα Λιάσκα νά πω ότι πράξεις τέτοιες δέν τιμοῦν μόνο τούς τιμώμενους, άλλα και τούς τιμῶντες. Και αύτές τίς τιμητικές διακρίσεις θά πρέπει δ Δήμος νά μή φειδολεύεται, γιατί ή Λαμία έχει πολλές πνευματικές και άλλως δημιουργικές προσωπικότητες και καθημερινά άναδύονται νέοι ίσαξιοι ή καλύτεροι. Καί δέν πρόκειται μόνο γιά τή Λαμία, άλλα γιά τούς 5 Νομούς πού συνθέτουν τή Ρούμελη τήν ένιαία και άδιαίρετη. Ό Δήμος Λαμιέων δ Όμιλος Λογοτεχνῶν και Συγγραφέων έτιμησαν δπως άρμοιξε τόν κατά πάντα άξιον Κ. Λιάσκα και δλες τίς ώρες πού διήρκησε ή τελετή ήταν εύλαβικές στιγμές πού θέρμαναν τίς ψυχές τῶν άκροατῶν και παρισταμένων.

Γιά μένα πού τύχῃ άγαθή έγνωρισα τόν Κ. Λιάσκα και συνδέθηκα μέ μιά έπιστήθεια φιλία γιά λόγους άνεξάρτητους τής θελήσεώς

μου δέν μπόρεσα νά παρευρεθώ καί νά χαρώ μετά χαιρόντων, παρακολουθούσα νοερά ἔμφορτος ἀπό χαρμολύπη· χαρά γιά τή μεγάλη διαχριτικότητα τοῦ φίλου μου καί λύπη γιατί δέ μπόρεσα καί ἐγώ μετά τῶν χαιρόντων θεάμενος ἐκ τοῦ μακρόθεν καί «καρδιοστάλακτον δάκρυ χέων».

Χαῖρε τιμημένε φίλε Κώστα,

Ζάχος Ξηροτύρης

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

**ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΑΟΥ,
ΕΠΙΤΙΜΟΥ ΕΠΟΠΤΗ ΔΗΜ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ**

**«ΣΥΓΚΟΜΙΔΗ»
ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΥΘΥΝΗΣ
(Άρθρα, δοκίμια, μελετήματα και βιβλιοκριτικά σημειώματα)**

Αθήνα, 2000, σελ. 216

Τοῦ Ζάχου Ξηροτύρη

Έκδόθηκε και κυκλοφόρησε πρόσφατα, μέ τόν ἀνωτέρο εὗστοχο τίτλο, νέο βιβλίο, στό δποιο δ συγγραφέας συγκεντρώνει δρθρα, δοκίμια, μελετήματα και βιβλιοκριτικά σημειώματα, ἔξήντα κείμενα αὐτογνωσίας και εὐθύνης, ποικιλῆς ύλης δημοσιευμένα σέ περιοδικά και ἐφημερίδες, ἀφιερωμένο στόν "Ελληνα Δάσκαλο, μάρτυρα και ἥρωα τῆς Παιδείας και τοῦ "Εθνους. Προϊόν πολύπλευρης γνώσεως και πολύχρονης ἐμπειρίας.

* * *

"Ολόκληρο τό συγγραφικό ἔργο τοῦ κ. Δημ. Κ. Κουτσουλέλου είναι πολυσχιδές και πολύπλευρο: πνευματικό, ἐκπαιδευτικό, ιστορικό, ἐκπολιτιστικό, ἐθνικῆς ἐμβέλειας και ὑψηλῶν Ιδανικῶν. Άποβλέπει στήν ἐκπαιδευτική και κοινωνική ἀναγέννηση, μέ ἐντονη αἰσθηση τοῦ χρέους και φωνή συνειδήσεως τοῦ ἀκάματου συγγραφέα. Ἀμποτε νά εἶχαμε πολλούς τέτοιους συγγραφεῖς και πολλά τέτοια πνευματικά ἀναστήματα, ὡστε νά ἔχει τή θέση του ἐδῶ τό ἀπόφθεγμα: «Ἄρκει εἰς ἀνθρωπος ζήλω θείω πεπυρωμένος ὀλόκληρον δῆμον ἀναμορφώσασθαι».

Μᾶς καταπλήσσει μέ τήν ἀπλή και γλαφυρή γλώσσα του, τή δωρικότητα τοῦ λόγου, τή μεθοδική ταξινόμηση και τή λεπτομερή περιγραφή. Πρόκειται γιά ἔναν καταξιωμένο πνευματικό ἐργάτη, μέ ήθος και γόνιμη παρουσία, πού μᾶς προσφέρει ἄφθονους τούς καρπούς

τοῦ πνευματικοῦ μόχθου του. Ὁ λόγος καὶ ἡ γραφή του εἶναι πολύτιμο ταμεῖο γνώσεων γιά τὸν ἀναγνώστη. Ἐπιδέξιος πνευματικός ἵχνηλάτης δ συγγραφέας, μᾶς παρουσιάζει σὲ βάθος, χάρη στὴν εὐρύτητα τῆς γνώσεως καὶ τῆς πολυμάθειας. Τό ὄφος, ὁ τρόπος γραφῆς, ἡ ἔκφραστη εἶναι δ συνήθης καὶ γνώριμος δρόμος τῆς πνευματικῆς πορείας του. Ἀπό τούς ταλαντούχους συγγραφεῖς μας, διαδεικνύεται πνευματικός δημιουργός τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, ἰεορφάντης καὶ θεματοφύλακας τῶν ἑθνικῶν καὶ κοινωνικῶν μας ἴδαινικῶν. Ἀκούραστος ἐρευνητής καὶ βαθυστόχαστος μύστης τῆς ἀλήθειας. Τό βιβλίο του, γραμμένο μέ γνώση καὶ εὐθύνη, ὑπηρετεῖ τή μνήμη, τή διδαχή καὶ τήν πνευματικήν ἀνοδο. Ἡ ἀνάγνωσή του προσφέρει ἴκανοποίηση καὶ δημιουργεῖ πολλούς προβληματισμούς καὶ δραματισμούς. Εἶναι ἔνα ἑθνικό ὑμνολόγιο ἐνός ἐκπαιδευτικοῦ λειτουργοῦ, πού ἀνάλωσε τή ζωή του στά Σχολεῖα, διδάσκοντας καὶ καθοδηγώντας. Φλογερός Δάσκαλος καὶ δημιουργικός μαχητής τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφῆς δ συγγραφέας, συνεχίζει νά προσφέρει πλούσιο τό πνευματικό ἔργο του.

* * *

Εἶναι εὔτύχημα, πού δ κ. Δημ. Κ. Κουτσουλέλος, ἄγρυπνος παιδαγωγός, χαρισματικός ἐρευνητής καὶ φλογερός πατριδολάτρης, μᾶς παραδίδει αὐτή τήν ὥριμη πνευματική συγκομιδή του, χρήσιμη γιά δλους, μέσα στούς δύσκολους καὶ ταραγμένους καιρούς μας. Τοῦ ἀπευθύνω δλόψυχα τό θερμό ἔπαινό μου καὶ τήν ἀπεριόριστη ἔκτιμησή μου.

ΙΣΤΟΡΙΟΥΛΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

ΠΑΡΝΑΔΩΡΙ

Toū GENIKOς

γ'. ΠΑΩ Π' ΠΑΩ

Οι άναγκες τοῦ μετώπου, πού προέβλεπαν οἱ Σύμμαχοι, γά δημιουργηθεῖ στή Γραμμή τῶν Θερμοπυλῶν, κατά τὸν Α' παγκόσμιο πόλεμο, ἀπαιτοῦσαν κάποια σύνδεση μὲ τὴ θάλασσα, μ' αὐτῇ δηλαδή πού συνδέει τὰ περισσότερα σημεῖα τῆς γῆς. Γιά τὸ λόγο αὐτό οἱ Γάλλοι δημιούργησαν στήν Ιτέα καὶ συγκεκριμένα στόν Κόλπο τῆς Άγκαλης, ἔνα μῶλο, πού ἀπό τότε τὸν λέγουν Γαλλικό Μῶλο. Αὐτός δο μῶλος χρειαζόταν ἔνα δρόμο πού νά τὸν συνδέει μὲ τὸ μελλοντικό μέτωπο στίς Θερμοπύλες. Καί δο δρόμος ἔγινε. Εἶναι αὐτός πού περνᾶ ἀπ' τήν Τοπόλια, τό 51 χλμ.. Γραβιά κ.λπ.

Γιά τή διάνοιξη λοιπόν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, οἱ Γάλλοι εἶχαν πάρει ἐργάτες ἀπ' δλα τά χωριά.

Τότε δέν ὑπῆρχαν κομπρεσέρ, μπουλντόζες, φορτωτές, καί δλα τά σημερινά μέσα πού τελικά κάνουν κάθε ἔργο εὔκολο, δσο μεγάλο κι' ἄν εἶναι, δσο δύσκολο κι' ἄν εἶναι, ἀλλά τά φουρνέλα τ' ἀνοίγανε μέ τίς παραμίνες καί ὀντί γιά διάφορες ἐκρηκτικές ὅλες χρησιμοποιοῦσαν μόνο τό μαῦρο μπαρούτι καί... «Βάρδα φουρνέλοοοο». Γιά τή μεταφορά τῶν μπαζῶν χρησιμοποιοῦσαν τό φτυάρι καί τό καροτσάκι, τή χειράμαξα δηλαδή. Μέσα δηλαδή ἐντελῶς πρωτόγονα καί γι' αὐτό χρειαζόντουσαν πολλά χέρια, πολύ προσωπικό.

Ἀπό τό ΠΑΡΝΑΔΩΡΙ ἦταν καί δ «Κύριος Γιάννης». Πολύς βαρύς στό σῶμα δ Κύριος Γιάννης, σωματώδης, γεροδεμένος, ἀλλά δσο βάρος είχε στά κρέατα, τόσο ἐλειποβαρής ἦταν στά μυαλά. Τί νά γίνει; Κάθε ἔνας μέ τίς... χάρες του.

Τόν φύλο μας τόν είχε τοποθετήσει δ Γάλλος ἐπιστάτης στή μεταφορά μέ τό καροτσάκι τῶν μπαζῶν, μαζί μέ ὀρχετούς ἀλλους.

“Ολοι τους μισογέμιζαν τό καροτσάκι τους καί πήγαιναν νά τό ἀδειάσουν στόν καθορισμένο χῶρο. Ό κ. Γιάννης δύως τό... καργάριζε, γεγονός πού ἔκανε τόν Γάλλο ἐπιστάτη νά παρατηρεί καί νά ἐπι-

πλήγτει κάθε τόσο τούς ἄλλους ἐργάτες, γιατί δέν γέμιζαν αὐτοί τό καρότσι τους. Μιά - δυό φορές καὶ κάποτε διαμαρτυρήθηκαν κι' αὐτοί.

— "Ε! καὶ πόσο νά βάζουμε; Μπορεῖ κανείς δλη τήν ήμέρα νά πηγαινοέρχεται μ' ἔνα καφότσι ἐντελῶς γεμάτο;

Καὶ ὁ ἐπιστάτης τότε ἀγριεμένος:

— Καὶ ὁ κ. Γιάννης γιατί τό πάτει;

Τελείωσε τό ἐπεισόδιο καὶ σέ πρώτη εὐκαιρία ἔξεμονάχιασαν τόν... κ. Γιάννη καί:

— Ρέ Γιάννη, τί κάνεις; Γιατί βρέ ἀνθρωπε τό γεμίζεις αὐτό τό ρημάδι τό παληοκαρότσι μέχρι πάνω; Δέν μπορεῖς νά βάλεις λιγάτερο; Γιατί μωρές;...

— "Ε! ἀφοῦ πάω π' πάω... ἥταν ἡ ἀπάντησις τοῦ Γιάννη.

Κόκκαλο δλοι οἱ ἄλλοι. Τί νά ποῦν; Τζάμπα νά πηγαινοέρχόταν ὁ ἀνθρωπος πέρα - δῶθε;

Καλοκαίρι 1989

δ'. Η ΜΑΓΙΣΣΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΛΛΟΥΜΕΝΑ

Μαρούλα τή λέγανε! "Όνομα πού δέν εἶναι συνηθισμένο στήν περιοχή. Άπ' τή Μ. Άσια ἤλθε τό 1922 καὶ ἔπειτα ἀπό πάρα πολλές καὶ ἀπερίγραπτες ταλαιπωρίες κατέληξε στό... Παρναδώρι.

Ἄπο κοντά της κρατοῦσε πάντα τήν μοναχοθυγατέρα της Ἐλένη, μιά κοπέλα χωρίς ἴδιαίτερα προσόντα ἡ θέλγητρα, ἀλλά ἀρκετά καλοστεκούμενη.

"Οταν ἔφθασε κατατρεγμένη καὶ σέ ἐλεεινή κατάσταση, ἀπάγκιασε δπως - δπως σέ κάποιο σπίτι - καλύβι - σά φιλοξενούμενη καὶ σέ λίγο βρέθηκε... «τρύπα», δπως λέμε καὶ ἔβαλε τό κεφάλι της καὶ τή μοναχοθυγατέρα της μέσα.

Ἄπο δῶ καὶ πέρα ἀρχίζει δ δεύτερος κύκλος βασάνων της καὶ τοῦτος ἀκόμα πιό δύσκολος. Ή Μαρούλα ἔπρεπε νά ζήσει! Άλλα δ.πι εἶχε καὶ δέν εἶχε, δν εἶχε, τό ὀψησε στά παράλια τῆς μαρτυρικῆς Ιωνίας.

Ἐδῶ σέ τοῦτο τό χωριό μόνο ἀγροτικές ἀσχολίες ὑπήρχαν, ἀλλά ἡ Μαρούλα μας ἥταν πολύ ἀδύνατη γιά τέτοιου εἰδους ἐργασίες. "Ισως νά ηταν καὶ καλομαθημένη. Ποιός ξέρει;

Άπο πλευρά ἡθικῆς, δπως τότε τήν ἐννοοῦσαν, ἡ Μαρούλα βρισκόταν σέ πολύ καλό δρομο. Τίποτε δέν εἶχε ἀκουσθεῖ εἰς βάρος της. Τίποτα τό ἐπιλήψιμο. Άλλα εἴπαμε. "Ἐπρεπε νά ζήσει! Πῶς δμως;

Πώς νά ζήσει αύτή και τό 10χρονο Έλενάκι της;

Μιά παροιμία λέει: «'Η φτώχεια τέχνες καί ή π'τανιά φτιασίδι» είναι έρμηνεία τοῦ παληοῦ «η πενία τέχνες κατεργάζεται». Ή Μαρούλα τήν άκολούθησε κι' έτσι άναγκάστηκε νά κάνει τήν... καφετζού καί τή μάγισσα. Νά έκμεταλλευτεῖ δηλαδή τήν άδυναμία καί τή διανοητική φτώχια τῶν κατοίκων - γυναικῶν κυρίων - όχι μόνο τοῦ χωριοῦ, ἀλλά καί τῆς γύρω περιοχῆς. Αρχισε νά βλέπει τό μέλλον στό φλυτζάνι. Νά λυνοδένει τά μάγια. Νά κάνει μάγια γιά τήν άγαπη, γιά τόν γάμο, γιά τήν πεθερά γιά, γιά, γιά, γιά τή φαλάκρα καί βάλε. Ό χρόνος περνοῦσε, ή φήμη τῆς Μαρούλας σάν καλή μάγισσα πού έβλεπε τά μελλούμενα καί διόρθωνε τά παρόντα, συνεχώς μεγάλωνε καί συγχρόνως μεγάλωσε καί τό Έλενάκι της, τής όποιας ήλθε καί ό καιρός γιά παντρειά!

'Η Μαρούλα μέ τίς γνωριμίες πού είχε βρήκε ένα παλληκάρι καί πάντρεψε τό Έλενάκι της. Ό γαμπρός ήταν ένα καλό, ένα τίμιο παιδί, ἀλλά φτωχό καί ἀπό πάσης πλευρᾶς. Ό Άντωνης ούτε περιουσία είχε, ούτε μόνη δουλειά, ἀλλά ούτε καί μυαλό... ξεφτέρι.

'Ο καιρός περνοῦσε...

'Η μοῖρα δταν ἀποφασίσει νά κτυπήσει κάποιον, κάποια οίκογένεια, δέν χορταίνει μέ τίποτα! Κτυπά ἀλύπητα, ὀνειλέητα!

Έδω στό χωριό τοῦτο διάλεξε ένα σπίτι καί ἀρχισε τά ἀπανωτά κτυπήματα, πού πολύ περιληπτικά είναι τά παρακάτω: Θάνατος 25χρονης θυγατέρας. Θάνατος πατέρα. Θάνατος 26χρονου μοναχογιού. Κάψιμο τοῦ σπιτιού μέ δλα τά συνεπακόλουθα. Εἴπανε οι Άρχαιοι: «'Ενός κακοῦ, μύρια ἔπονται».

Τότε κάποιος ἀπ' τό περιβάλλον τής ἀτσαλα κτυπημένης ἀπ' τή μοῖρα χήρας καί διπλοχαροκαμμένης μάνας, πρότεινε σ' αύτή νά πάει, ἐπί τέλους, στήν Μαρούλα νά δεῖ διν κάποιος τής είχε κάνει μάγια καί γι' αὐτό τό σπίτι της δέν έβλεπε δισπρη μέρα.

- Νά πᾶς! Νά πᾶς, ὀφοῦ δέν έχεις νά χάσεις τίποτα ἄλλο. Αύτή ξέρει! Θά σου πεί τί νά κάνεις. Θά σου σταματήσει τό κακό πού έχει φωλιάσει στό σπιτικό σου καί θά δεῖς καί σύ μιά δισπρη μέρα...

Καί κείνη, ἔπειτα ἀπό σκέψη καί κουνώντας τό κεφάλι της, μ' ένα πικρό χαμόγελο στά χελη της, είπε:

- Σταματήστε τίς κουταμάρες! Βρέ ἄν ή Μαρούλα έχει τή δύναμη πού λέτε νά βλέπει δηλαδή τά μελλούμενα, θά έκανε μωρέ γαμπρό τόν Άντωνη;

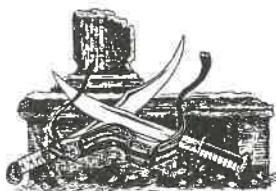
ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. α' Η Έταιρεία μας συμμετεῖχε εἰς τόν ἑορτασμόν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἀμφίσσης ἀπό τόν Τουρκικό ζυγό στίς 10.4.1821.

β' Στίς 15 Ιουλίου 2000 ἔγιναν ἐκδηλώσεις τοῦ Δήμου Ἀμφίσσης, μέ τή συνεργασία τῆς Παμφωκικῆς Πολιτιστικῆς Ὀμοσπονδίας «ΟΙ ΑΜΦΙΚΤΙΩΝΙΕΣ», μέ τήν εὐκαιρία τῆς 176ης ἐπετείου τῆς μάχης τῆς Ἀμπλιανῆς (14.7.1824). Σ' αὐτές ή Έταιρεία μας συμμετεῖχε τό μέν πρωΐ στήν ἐπίμνημόσυνη δέηση πού ἔγινε στήν «Πλάκα» τῆς Ἀμπλιανῆς, δπου κατέθεσε καί δάφνινο στεφάνι, τό δέ ἀπόγευμα στό Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ἀμφίσσης, δπου δ Πρόεδρος τῆς Ε.Φ.Μ. κ. Γ. Κουτσοκλένης ἤταν δ κύριος ὅμιλητής, μέ θέμα: «Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΜΠΛΙΑΝΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΞ ΑΓΓΗΣ ΑΠΟΡΡΕΟΝΤΑ».

Καί οι δύο ἐκδηλώσεις σημείωσαν μέγαλη ἐπιτυχία.

2. Τίς οἰκονομικές ἐνισχύσεις πρός τήν Έταιρεία θά διαφέρουμε στό ἐπόμενο τεῦχος.

*"Ολβίος ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν
(Εὐτυχισμένος ἔχεινος πού είχε τήν ἐπιθυμία γιά γνώση τῆς Ἱστορίας).
Εὐχαριστία, Απόστασμα 902*

Απαγορεύεται ή μερική ή όλική αναπαραγωγή τῶν κειμένων, ή αναδημοσίευση, ή ἀποθήκευση σέ όποιοδήποτε σύστημα ηλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοαντιγραφικό καί δέ μεταβιβάζεται σέ καμιά μορφή καί μέ κανένα τρόπο κείμενο, χωρίς προηγούμενη ἔγγραφη ἄδεια τοῦ συγγραφέα ή τοῦ περιοδικοῦ.

ISSN 1105-6215